

A P O S T R O F

NICOLAE MOTOC

LA ÎNCEPUTUL lunii iunie a acestui an, a încetat din viață, după o lungă și grea suferință, poetul și prozatorul NICOLAE MOTOC.

Nicolae Motoc s-a născut la Fetești, în 1936, și și-a trăit toată viața, cu excepția anilor de studii, la Constanța. A fost, în anii '50, student al Școlii de Literatură „Mihai Eminescu”, după care a urmat cursurile Facultății de Filozofie din București. A debutat cu poezii în revista *Iânărul scriitor*, în 1957. A publicat în continuare, mai ales în revista *Tomis*, unde a fost, pe rând, secretar general de redacție și redactor-șef adjunct. A fost prezent cu poeme și articole în mai toate revistele literare importante din țară. Debutază cu o carte de reportaje, intitulată *Orizonturi dobri gene*, în 1964, iar în 1969 îi apare prima carte de versuri, *Ceasul umbrei*. Urmează volumele de versuri: *Elementele*, 1974, *Poem scris pe suflarea pământului*, 1975, romanul *Goșul sălbatic*, 1977, *Erezii marine*, 1980, *Anamorfoze*, 1983, *Dimineața nuanțelor*, 1989, *Fragilități*, 1996, *D'gnidad*, 1997, *Provocări imergente*, 2000. Poet delicat, Nicolae Motoc s-a retras din această lume discret, așa cum a trăit. Colegii din Uniunea Scriitorilor din România îi vor păstra o amintire frumoasă.

ȘTEFAN IUREȘ

A ÎNCETAT din viață, la începutul lunii iulie, scriitorul ȘTEFAN IUREȘ, membru al USR, Filiala București. Ștefan Iureș s-a născut la Iași în 1931. A fost elev al Școlii de Literatură „Mihai Eminescu” în anii 1950-1951, după care a urmat cursurile Facultății de Filologie și ale Institutului de Limbi Germanice, Secția engleză. A fost redactor la *Anfiteatru* (1966-1974) și *Viața studențească* (1974-1976). Ștefan Iureș a debutat editorial cu volumul de versuri *Cuvînt de pre tinerețe* (1953), urmat de alte cărți de versuri: *Urmașii lui Roaită* (1953), *Fruite în mai* (1956), *În preajma lui Lenin* (1957), *Pe acest pământ* (1959), *Poema citadină* (1963), *Numai un flaut* (1966). A publicat eseuri în volumele *Alt container pentru Osaka*, 1974, *Amatorul de simburii*, 1983, teatru pentru școlari, scenarii de film și radiofonice. De asemenea, Ștefan Iureș este autor al romanelor *Plexul solar* (1977), *Orbita planetei Eps* (1987) și al volumului de proză scurtă *Jumbo-Jet și alte proze* (1984). Din anul 2002 a fost redactor la Editura Hasefer.

Ilustrațiile numărului:
PATRICIA NIKOLS

In memoriam

ION CHIRIAC

NĂSCUT LA 5 octombrie 1941, poetul ION CHIRIAC debutează cu versuri în *Iașul literar* (1961), alte poezii fiindu-i publicate în *Luceafărul*, *Contemporanul*, *Anfiteatru*, *Cronica*, *Scântea tinereții*, *Flacăra Iașului*, *Ateneu și Ramuri*. A lucrat ca redactor la ziarul *Flacăra Iașului* (1967), apoi la *Scântea tinereții* (1967-1969), în 1968 apărându-i și prima plachetă lirică, intitulată *Ce se numește toamnă*. După debut, poetul a colaborat cu versuri, eseuri, cronici și articole pe teme de cultură îndeosebi la periodicele ieșene și băcăuane, publicând volumele de poezii *Răsărit de fată mare* (1970), *Lumina pământului* (1973), *Noapți cu Ștefan cel Mare* (1974), *Liniștea dintre nori* (1977), *Elgiile inimii* (1979), *Exact așa vor cânta privighetorile* (1982), *Cenușa de pe inimă* (1984), *Plăci fără soț* (1987). Acestea li se adaugă, după un interval mai lung, *A treia noapte după răstăgnire* (2001), *Momografie Augustina Vișan-Arnold* (2009). A fost distins, în 1982, cu un premiu al Asociației Scriitorilor din Iași.

A încetat din viață la data de 1 septembrie 2013. Prin dispariția lui Ion Chiriac, lumea scriitoricească românească suferă o dureroasă pierdere.

PETRU URSACHE

MIERCURI, 7 august 2013, a încetat din viață PETRU URSACHE, metnolog, estetician și istoric literar, membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Iași. Petru Ursache s-a născut la 15 mai 1931, în comuna Popești, județul Iași. A absolvit Liceul Național Iași în 1951, apoi Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” (1952-1956), fiind licențiat în limba și literatura română. În 1971 obține titlul de doctor în filologie. A profesat ca bibliotecar la Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” (1956-1958), preparator-asistent (1958-1960), lector (1960-1977), conferențiar (1977-1992), profesor (1992-2001) la Catedra de literatură română și la Catedra de literatură comparată. Petru Ursache a debutat în revista *Scrisul bănățean* (1958). Dintre volumele publicate, amintim: *„Șezătoarea” în contextul folcloristicii* (1972), *Poetică folclorică* (1976), *Prolgomene la o estetică a folclorului* (1986), *Eseuri etnologice* (1986), *Titu Maiorescu: Esteticianul* (1987), *Camera Sambó: Introducere în opera lui Mircea Eliade* (1993), *Etnoestetică* (1998), *Mic tratat de estetică teologică* (1999), *Cazul Mărie: Sau despre frumos în folclor* (2001), *Sadovenizând, sadovenizând: Studiu estetic și stilistic* (2005), *Înamorați întru moarte: ErosPoesis la Cezar Ivănescu* (2006), *Antrpologia, o știință neocolonială* (2006), *Etnosofia* (2006), *Camera Sambó: Introducere în opera lui Mircea Eliade*, ediția a doua, revăzută și dezvoltată (2008), *Mic tratat de estetică teologică*, ediția a doua (2009), *Omul din Calidor* (2012), *Miorița – dosar mitologic al unei Capodopere* (2013). A publicat numeroase articole, studii și eseuri în periodicele principale din Iași, *Convorbiri literare* fiind una dintre revistele de suflet ale acestuia. Petru Ursache s-a îngrijit de apariția a peste douăzeci de antologii și ediții critice, unele în colaborare cu Magda Ursache. Pentru activitatea sa, a fost recompensat cu Premiul Profesor Emeritus al Universității „Al. I. Cuza” (2001), Premiul de excelență al Uniunii Scriitorilor, Filiala Iași (2001, 2006), Premiul Cpera Omnia acordat de revista *Convorbiri literare*, Premiul Cpera Omnia acordat de Biblioteca „Vasile Voiculescu”, Buzău, 2001. Prin dispariția lui Petru Ursache, Uniunea Scriitorilor din România pierde un creator important, iar cultura română un specialist de marcă.

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricât de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text îi aparține, în exclusivitate, autorului.

APOSTROF

Învățămîntul nostru

Marta Petreu

2013 NU E UN an mai bun decît anii răi care au trecut.

După o vacanță scurtă, pe care ne-am petrecut-o care, unde, după posibilități, ne începem munca. Începe școala, care mi-a ritmat viața. Chiar dacă pentru studenți anul începe numai în octombrie, pentru cadrele didactice a început deja. Vom predă cursuri, cît de bune putem, vom pregăti seminarii, vom citi lucrări de masterat și de doctorat. Vom pune încă și încă o dată pe piața de muncă – închisă – a României absolvenți cît de bine pregătiți putem noi și pot ei – iar realitatea mă obligă să spun că învățămîntul românesc nu e așa de rău pe cît se tot spune. Aceștia vor pleca, cei mai buni și destul de mulți, afară, în străinătate, să-și găsească acolo un loc de muncă pe care *patria* nu este în stare să li-l dea.

În ultimii 75 de ani, România și-a pierdut elitele intelectuale de trei ori la rînd: cu ocazia celui de al Doilea Război Mondial, apoi în timpul comunismului – prin emigrarea unora, prin închiderea în închisorile comunis-

te și marginalizarea altora. A treia hemoragie a elitelor se întîmplă acum, sub ochii noștri: mulți dintre cei mai buni absolvenți ai noștri pleacă „afară“, aiurea, în căutarea unui loc de muncă. Nu știu de cîte ori poate o țară să își regenereze aproape de la zero elitele creatoare – deja de trei ori în aproximativ trei sferturi de secol mi se pare prea mult. Și mă tem că, odată cu ieșirea din istorie a clasei țărănești, fenomen care de asemenea se petrece sub ochii noștri și pe care nu-l observă nimeni, o sursă principală din care s-au regenerat elitele românești, țărănimea, nu mai are mare lucru de oferit. Așa că... Am mai scris și în altă ocazie și-mi pare rău că realitatea mă obligă să mă repet: asistăm la destrămarea națiunii noastre, care se împrăștie-n lume ca un bulgăre de pămînt pus într-o găleată de apă. De: dacă ne gîndim că formarea ei s-a încheiat, după cum spune unul dintre cei mai buni istoriografi ai noștri, Keith Hitchins, în jurul celui de al Doilea Război Mondial, a și durat mult... vreo 70 de ani.

Nu am speranța că-i pasă sau că-i va păsa cuiva de aceste fenomene corelate. Clasa noastră politică are alte preocupări, foarte asemănătoare cu acela ale clasei politice descrise de Caragiale în *1907, din primăvară pînă-n toamnă*, adică: să se binenutrească din ceea ce țara mai are și mai poate fi însușit repede și fără efort. Pentru că noi n-avem oameni de stat – persoane lucide, cărora le pasă în primul rînd de țară, de populația și de viitorul ei, și abia apoi de mijloacele prin care și-ar rotunji puterea, respectiv averea –, ci doar *politicieni*, la viitorul țării nu mai are cine să se gîndească. De la actualii politicieni n-avem ce aștepta, în afară de jafuri și dezbateri televizate. Nici în materie de învățămînt nu avem ce aștepta de la ei, lor chiar nu le pasă că absolvenții pe care România îi pregătește pe banii proprii îi pregătește de fapt nu pentru noi, ci pentru alții.

7 septembrie 2013

Marta Petreu: Dragă Jean-Louis Courriol, am dat de numele dumneavoastră pentru prima oară în revista *Steaua*, cred, scriați foarte frumos și plin de prețuire despre cultura română. Am fost atunci foarte impresionată că un francez poate vorbi despre noi mai frumos decât vorbim noi înșine. Vă rog să povestiți, pentru cititorii revistei *Apostrof*, cum ați ajuns să cunoașteți cultura românească, să ne vorbiți așa de frumos limba...

Jean-Louis Courriol: Vă mulțumesc, mai întâi, pentru interes. O problemă importantă a românilor este tocmai aceea pe care o semnalăți indirect aici, anume că ei au, în marea lor majoritate, un complex de cultură și de limbă mică. Mi se pare o aberație. România este, între țările de Est, a doua după Polonia ca număr de locuitori, se integrează țărilor latine, majoritare în Europa. Limba ei este una dintre cele mai vechi de pe continent, direct legată de limba-mamă, ale cărei caracteristici le-a păstrat mai bine decât oricare altă limbă romanică. Cultura ei, literatura ei a dat capodopere încă netraduse. Am ajuns, dintr-o pură întâmplare, să iau contact cu România, cultura și limba ei într-o călătorie făcută prin anii 1972-1973, după ce devenisem Agrégé de Lettres Classiques, adică profesor de franceză, latină și greacă. Nu a fost greu deloc să trec de la latină la limba latină modernă care este româna, după cum am trecut de la limba greacă veche la neogreacă. Atunci am învățat limba citind romanele lui Liviu Rebreanu, Zaharia Stancu, Camil Petrescu, pe când eram profesor de franceză la Iași, într-o universitate de calitate și francofilă, care mi-a incredințat din start cursuri de traducere cu studenți excelenți, printre care se numără azi colegi de valoare certă.

M. P.: Aveți viața legată de România, soția dvs. este româncă, ați cunoscut-o la Iași, dacă bine țin minte. Mi se pare frumos că o poveste de dragoste s-a transformat într-o istorie de dragoste și față de cultura originară a doamnei dumneavoastră.

J.-L. C.: Pe soția mea, Florica, am cunoscut-o la București, în timpul călătoriei menționate, dar am trăit „clandestin“ la Iași, unde ne-am căsătorit după trei ani de așteptare a autorizației, în 1977. Era și normal să mă interesez de limba și cultura soției și a familiei ei, care m-a primit cu brațele deschise și înfruntând „legile“ stupide ale sistemului comunist, care interziceau contactele cu străinii... Am înțeles imediat că un popor nu poate fi confundat cu un sistem politic impus din exterior și condus de analfabeți...

• Jean-Louis Courriol

M. P.: Sînteți profesor la Universitatea din Lyon. Vorbiți-ne despre munca dumneavoastră de profesor.

J.-L. C.: Munca mea la Lyon constă în a iniția în secretele limbii și ale literaturii române studenți de toate originile, francezi, români, moldoveni-români etc. Sunt însă și profesor asociat la Universitatea din Pitești, care m-a primit cu multă căldură în 2000 și a acceptat propunerea mea, de a crea un Institut „Liviu Rebreanu“ de Cercetare în Traducere Literară și simultană, ce funcționează de atunci cu un master și o medie de 30 de studenți (deja profesori), pe doi ani. Aici, la Pitești, munca mea constă în a-i iniția în secretele traducerii literare și simultane.

M. P.: Aveți traduceri importante din literatura română în franceză, ați tradus Rebreanu, Sorescu, Eminescu. În prefața la poemele lui Eminescu, faceți o foarte fermă delimitare de traducătorii mai vechi și îl traduceți pe Eminescu mergînd pe sens. Ce se cîștigă și ce se pierde la o asemenea alegere?

J.-L. C.: Traducerea este pasiunea mea. Este singura modalitate de a asigura o cunoaștere reciprocă a culturilor, de a transmite valori apropiate, dar despărțite de limbi. A-l traduce pe Eminescu, declarat de netradus de către Cioran, de pildă, este o datorie de bază. Nimic nu este de netradus. N-aș zice că merg numai pe sens traducându-l pe Eminescu, fiindcă sensul la Eminescu, ca și la Verlaine sau chiar Rimbaud, este partea cea mai neînsemnată a poeziei. Poezia lui Eminescu se poate rezuma într-o pagină, ca sens. Ca muzicalitate, ca melodie este unică. Dar traducătorul trebuie s-o imite, mai exact s-o interpreteze ca un muzician care-l cântă pe Chopin, restituind, după partitură,

dar și după urechea și sensibilitatea lui, textul/muzica lui Eminescu. Ceea ce spun în prefață este mai ales că din Eminescu nu trebuie să traduci mai întâi *Scrisorile* sau *Lucașfărul*, care nu mai corespund cu gustul poetic și așa foarte limitat al francezilor de azi, ci poezia de dragoste. Asta am și făcut, dorind o traducere exactă, melodioasă și citibilă. Nu i se poate cere mai mult unui traducător. Iar pentru a sugera cititorului francez valorile poeziei lui Eminescu, am încercat o traducere din *Glossă*, care la prima vedere este intraductibilă.

M. P.: Rebreanu – îl socotiți, spre satisfacția mea, un mare prozator. Vorbiți-ne despre el, despre cum l-ați tradus, despre ce-a însemnat această muncă... despre cum l-ați publicat, pentru că apariția la o bună editură nu este un lucru foarte ușor... într-o cultură plină de ea însăși. Se pare că dumneavoastră credeți în valori nepieritoare.

J.-L. C.: Rebreanu este un monument literar! Este și un personaj, un om de înaltă calitate umană. I-am cunoscut și fiica, pe Puia Rebreanu-Vasilescu, care, în ciuda tuturor bârfelor literare, a fost fiica lui de suflet dacă nu și biologic și care îl venera ca pe un semizeu. Cu Rebreanu am sentimentul unui fiu față de tată; tatăl meu, din păcate dispărut prematur, semăna foarte mult și fizic cu el, și moral. Îl iubesc deci la fel ca Puia Florica... Romanele lui sunt ceea ce literatura română a produs mai de seamă în secolul 20. M-am apucat să-l traduc în integralitate: am publicat deja *Ciuleandra* (*Madalina*), *Amândoi* (*Deux d'un coup*), *Gorila* (*La bête immonde*), *Pădurea spânzuraților* (*La forêt des pendus*). *Adam și Eva*, pe care Liviu Rebreanu îl considera pe drept cuvânt ca pe cel mai bun roman al lui, este tradus de câțiva ani și așteaptă un editor

inteligent, dacă așa ceva mai există... în Franța. E greu să traduci... bine, e și mai greu să publici, mai ales dacă în ultimii zece ani clasicii au cam fost uitați. Să sperăm că noua conducere a ICR-ului va avea drept singur scop să sprijine proiecte culturale adevărate.

M. P.: *Cum reușiți să introduceți/să plasați (ce formulă să folosească?) o traducere dintr-un autor român? Cultura franceză este saturată de ea însăși, de traduceri din alte limbi și alte literaturi...*

J.-L. C.: În primul rând, nu mă gândesc neapărat că voi publica. Doresc doar să traduc ceea ce-mi place și are valoare certă. Pe urmă prospectez piața cu traducerea făcută și o propun unor editori. Dacă aș aștepta să-mi propună ei, editorii, n-aș fi tradus niciodată nimic... Sistemul de funcționare a editorilor în Franța este un sistem pur parazitar. Ei nu publică mai nimic care să nu fie finanțat din exterior (de către CNL sau ICR), integral. Cu un atare sistem, limbile mici nu au decât o singură șansă: să-și finanțeze traduceri, ceea ce este datoria unică a ICR-ului. Să vedem ce va face noul președinte, domnul Lilian Zamfiroiu, din acest punct de vedere.

M. P.: *Am fost șocată – la fel mi s-a întâmplat când l-am cunoscut pe Marco Cuigno și, apoi, pe Roberto Merlo, româniști din Italia – de profunda cunoaștere pe care o aveți asupra culturii române. M-a umplut de admirație – și, prin comparație, de o anume ciudă la adresa noastră, care nu ne studiem decât în preamă mică măsură propria istorie culturală. Spuneți-mi, vă rog, cultura română și literatura ei vă mulțumesc pe deplin? Dacă ar fi s-o caracterizați sintetic, ce ați spune despre ea?*

J.-L. C.: Cred că am răspuns deja la întrebarea dvs. Dar pot să dau precizări: literatura română este o literatură de mare valoare, cu scriitori care nu pot fi ignorați și care trebuie traduși bine! Din păcate, cum am spus, există o gloată de scriitori de mână a doua care, prin ce miracol sau ce tertipuri, reușesc să fie publicați în străinătate, când ei nu reprezintă decât foarte mediocru literatura română. Când ne gândim că un Marin Preda nu a fost niciodată tradus în franceză – în afară de *Marele singuratic*, care nu poate fi socotit o capodoperă –, că *Delirul* nu este tradus și că pe rafturile librăriilor din Franța lăncezesc tot felul de romane de te apucă o mare tristețe și te întrebă dacă nu cumva editorii francezi sau nu citesc cărțile (ceea ce mi se pare foarte probabil), sau că există persoane care fac *lobbying* pentru a-și organiza contracte mănoase. S-a impus un soi de model narativ care – se crede – are trecere la public. Nu așa se face promovarea unei literaturi... Există o literatură actuală de calitate, există scriitori care și-au înnoit temele, ai caror protagoniști nu sunt cu nimic mai prejos de orice european, după chipul noii societăți românești. Mă gândesc la Corina Sabău, la Bogdan Popescu, dar și la mai puțin tineri, ca Horia Ursu sau ca autoarea romanului *Acasă, pe Câmpia Armăghedonului*, ca să nu citez decât atât!

M. P.: *Trăiți la Lyon, veniți des în România, aveți două patrii... Practic, sînteți și un bucurăștean, plasat în inima orașului, chiar lângă Ateneu. Ce vă dă acest al doilea acasă pe care îl aveți?*

J.-L. C.: M-am simțit dintotdeauna francez și român. De altfel, mă paște ideea de a cere cetățenia română, la care cred că aș avea dreptul. De când ne-am cumpărat un apartament într-un bloc din anii '36 (anii cei mai frumoși aici), mă simt și mai înrădăcinat în România. Am impresia că trăiesc alături de personajele lui Camil sau ale lui Rebreanu ori Cezar Petrescu. Am mulți

ce în România acum, după Revoluție, Cioran a răspuns șiret: „Mon rêve a toujours été de quitter la Roumanie“...

M. P.: *Acest interviu al lui Sorescu... mai există?, îl mai aveți? Nu vi s-ar părea potrivit ca, după ce obținem acordul familiei, să îl publicăm? Să vedem de ce anume se teme Sorescu și despre ce este vorba?*

• Florica și Jean-Louis Courriol

prieteni români, îmi place setea lor de poezie și spiritualitate, seriozitatea (mai ales la scris), dar și umorul cu care trec peste toate.

M. P.: *Ați cunoscut scriitori români pe care eu însămi nu am avut norocul să îi cunosc, Sorescu, Puia Rebreanu... mi se pare că și pe Cioran, sau mă înșel? Vorbiți-mi despre autorii care v-au impresionat ca oameni... povestiți-mi întâmplări cu scriitori...*

J.-L. C.: E adevărat. Pe Marin Sorescu l-am cunoscut foarte bine, am devenit prieten, a fost la noi acasă la Lyon și la țară de multe ori. În ultimul an, 1989, mi-a și dat un interviu „în caz că“, cu rugămintea să-l public dacă i se va întâmpla ceva la întoarcerea în țară.

Pe Cioran l-am văzut de două ori: o dată în mai 1989, imediat după ce Mircea Dinescu dăduse un interviu de mare curaj ziarului *Libération* și Cioran ne-a întrebat de ce i se făceau probleme... S-a mirat și ne-a spus că atunci când scrisese într-un ziar din România că toți bărbații de mai mult de 40 de ani ar trebui eliminați, lui nu i-a făcut nimeni, nimic...

Altă anecdotă, pe care o va gusta cea mai serioasă – și normal, contestată – cunosătoare a lui Cioran, am numit-o pe Marta Petreu: după Revoluție i-am dat lui Cioran telefon spunându-i că Marin Sorescu și Tudor Gheorghe, veniți la Lyon în ianuarie 1990 să prezinte Revoluția Română, ar dori să-l vadă. Ne-a primit – fapt însemnat și rar la el – în mansarda lui confortabilă și a început să vorbească românește, cu lacrimi în ochi la cântecele lui Tudor. Amintire de neuitat... Ultimă anecdotă, pe care Florica ar trebui s-o povestească, dar mi-a dat voie s-o preiau eu: la întrebarea ei, dacă se va întoar-

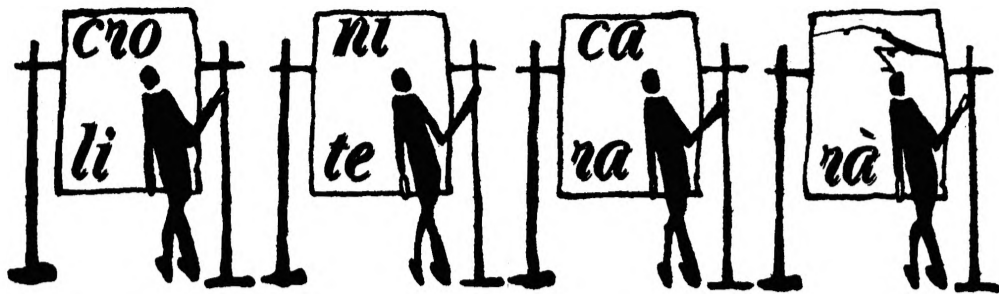
J.-L. C.: Da, bineînțeles. De ce nu?

M. P.: *Cum lucrați acum? Cum lucrați? Descrieți-mi tabieturile dumneavoastră de traducător, dacă vreți...*

J.-L. C.: Niciun tabiet... Un ordinator și niște texte, atât. Când traduc texte care mă pasionează, nu mai pot să dorm și mă scol devreme să traduc cu pasiune...

Acum am descoperit (de fapt, el m-a descoperit și mi-a scris) un foarte bun scriitor român, stabilit în Geneva de 20 de ani, care mi se pare *une des plus belles plumes roumaines actuelles* – cum l-am prezentat unui editor francez – și care mi-a cerut să-i revăd romanul în varianta lui franceză, intitulat *Du r. f. j. chez les bronzes...* Scrie și teatru, ceva ce nu e departe de Ionesco.

Interviu realizat de MARTA PETREU

Seninele voci ale mâniei

Irina Petraș

M-AM MIRAT NU O dată cum încap alături, în același trup subțirețel, lucida, tăios-abstractă, inteligentă și trufașă eseistă, necruțător-fierbinte poetă adâncind „cicatricea“ metaforei și fragil-patetica, vulnerabila, incomoda și prăpăstioasă luptătoare pentru diverse cauze, pierdute uneori din start. Toate „părțile“ sale – poeta, femeia, profesoara de filosofie, directoarea de revistă și editură, luptătoarea pe baricade donquijotești etc., etc. – interferează, fiecare răsfrângând, după reguli proprii, „domeniul“ celorlalte. Singurătatea ei funciară stă alături de incapacitatea, la fel de funciară, de a fi singură de îndată ce se recunoaște om. Retractivitatea aproape dureasă a celei pentru care timpul propriu e mereu foarte scump se înfruntă permanent și nu de puține ori crizic (presupun) cu voinea superbă de a fi în cetate. Spuneam altădată că se scrie, cu fiecare intervenție a Martei în spațiul scriptural, o biografie a angoasei, însă una tonică. Angoasa se învinge pe sine prin nemiloasa, lucida, aproape senina, așa zice, autoanaliză.

Odată cu apariția romanului *Acasă, pe Cîmpia Armaghedonului*, m-am simțit somată de autoarea însăși să-mi reconsider perspectiva. Dacă îl citeșc ca pe o carte fundamental autobiografică și cred că Tabita/Marta „dă din casă“, cu voia ei ori câteodată fără voce, cum spunea, la lansare, Doru Pop, atunci îl pot folosi pentru a-mi revizui, într-o nouă lumină, mai rece, mai crudă și, poate, mai adevărată, fișele scrise despre cărțile Martei de-a lungul anilor. Poate că poeta și eseista, cu datele și semnalmentele lor accentuate, aveau nevoie de o biografie care să explice și să scuze, eventual, excese („Eu am nevoie să comunic. Să comunic, să explic“ – spune într-un interviu).

Cred că avem de-a face cu o maturizare a scriitoarei, un fel de instalare în chiar personalitatea sa hărăzitoare de sine. Platoșa textuală („Biografia – cea dorită deci singura reală“ se petrecea sub semnul discreției de neatins: „Am râvnit această existență perfectă: / să mă adăpostesc în propriul creier / ca-ntr-un uter matern / Și să tac dracului“), infinit interpretabilă, dar cu îndoieli și presupuneri, cade acum, măcar ca ficțiune, și te lasă descoperit/descumpănit tocmai fiindcă întrebările suspendate primesc (sau par să primească) un răspuns. Tot ce n-am înțeles cândva pare să se limpezească. Ceea ce îmi rămăsese ascuns și mă

teameam să presupun, acum, scos la suprafață, chiar și într-o atipică formulă romanescă, se reorganizează, prinde contururi, dezleagă toate (?) enigmele.

Spuneam, de pildă, despre psalmii Martei Petreu că sunt de o violență aproape insuportabilă. Se aude, ca un uruit subteran, ceva din nimicul înalt al nomothetului Blaga și din exasperarea argehiziană („Te-am căutat peste tot. Am râvnit măcar urma ta / vreun sens mărunț încifrat în bărbat în trimisul tău pe pământ // Apoi n-a mai urmat nimic...“). Psalmii se așază, firesc, într-o tradiție și-și asumă o ascendență. Poeta împrumută programatic, cu o ironie scrâșnită, un vocabular scriptural – despre *iertare, milă, ispită, mântuire* –, pe care-l surpă sistematic. *Domine*, cel invocat cu aproape ireverențioasă constanță, este o absență pregnantă, cu sensul ivit din chiar absența sa. E un *Domine* al nepăsării (negândirii), nelucid și care și-a pierdut *Sophia*. „Mecanism în luptă cu sine“, poeta sfidează Divinitatea repetat, ca-ntr-un canon, marcat periodic de acel *Oho!* al țipătului lui Munch: „Eu doar îmi port scâncetul *Domine* / (oho! scâncetul meu sub tălpile tale crăpate) / Cu scâncetul meu / eu doar izbesc în inima ta apărută și grasă“; „Unde ești *Domine*?... Am martori pentru nepăsarea ta față de cele lumești“... Revin acum și îmi zic: n-am bănuț că psalmii traduceau (poate!) și relația de violență apropiere/respingere a fetei față de tatăl ei iehovist. Că vocabularul nu era „împrumutat“, cum credeam eu – fiindcă scriitoarea fusese ani în șir foarte reticentă la capitolul dezvăluirii biografice –, ci moștenit, că tema psalmică nu era una de frecventare benevolă, intelectuală și detașată a unui mare motiv liric, ci de căutare în propria biografie accidentată a unui răspuns.

Tot astfel, tema cuplului. Violența cu care e negată valabilitatea lui vine, poate, și din experiența fetei martore a unei mame nefericite. Nu fiindcă viața i-ar fi fost anume tragică, din motive concrete, pipăibile, ci fiindcă ea nu corespundea visurilor copilei de odinioară, descrisă acum de fiică precum o prințesă, frumoasă, inteligentă, răzvrătită, captivă în iubirea unui soț pe care nu și l-a dorit. Orfanitatea (ca mare temă a poeziei) apare la Marta Petreu și fiindcă între cei doi părinți, incompatibili în miezul lor adânc, copilul se putea simți nedorit și abandonat. Refugiul nu mai putea fi decât în interior. În fantasmă. Fie ea și neagră.

Deprinderea cotidiană cu textele biblice, citite, recitate și comentate pe urmele tatălui, și disperata, surda eșuare a mamei, a

cărei existență nu răspunde vorbelor cu care își descriese ea însăși viitorul, pot explica prețul la fel de disperat al fiicei pe cuvânt („M-am construit din cărți și cuvinte“), dar și oscilarea spasmodică între trup ca unic adăpost al ființei și trup ca vizuină de păcate cumplite. Structura oximoronică, încercare încăpățanată de a echilibra contrarii ireconciliabile, e vizibilă în toate manifestările scrisului Martei Petreu. La fel de vizibilă îmi apare acum zbaterea între libertățile dezinvolt controlate de o minte deschisă, bine mobilată, independentă, și spectrele amenințătoare ale păcatului și blestemului. Tabita crește sub amenințarea pedepselor de pucioasă. Pentru ea, Dumnezeu și Legea morală nu sunt *construite*, încercări ale omului de a se îndepărta (iluzoriu) de animalitate, ci porunci egale cu Adevărul cu majusculă, căci rostite, invocate și apărute de autoritatea paternă. Mărturiseste scurt într-un interviu cu Dora Pavel: „D. P.: *Poeme nerușinate, Cartea mâniei, Apocalipsa după Marta* sunt cărți de răfuială și cu Dumnezeu. / M. P.: Da, sunt cărți de răfuială“. Cu atât mai mult, adaug, romanul autobiografic: „Eram sub aripa neagră a Apocalipsei, înclieată, ca un cărăbuș în smoală, în delirul de un nesfârșit sadism al Armaghedonului, și-asta îmi contorsiona și veghea, și somnul. [...] Decât un asemenea Dumnezeu, mai bine golul. Mai bine cerul gol și negru ca un sac de păr, către care să-mi îndrept, ca lupii, urlatul meu de urât omenesc“.

Descărcarea mâniei are loc printr-o gestulație egocentrică, de înălțare a propriei existențe pe un pedestal al unicității. Toată cartea e străbătută, de altminteri, de urme de „roman familial“, în sensul pe care îl dă sintagmei Marthe Robert: pasta neagră în care sunt lucrate portretele părinților e contrazisă de frecvente inserții (intarsii, așa zice, de esențe rare, horbote fastuoase în abanosul greu și sumbru al fundalului) dovedind unicitatea, noblețea, *altfelul* acestora („Mica nu semăna cu nimeni“ – e începutul unui portret din superlative luminoase). Tabita/Marta își arogă monopolul suferinței și al trădării de către ceilalți. Comentarii au reținut, majoritatea, forța întunecată a personajelor centrale, neatenți la ceea ce se spune în fiecare pagină despre partea albă (luminoasă, luminată) a acelorași personaje. De aceea, Tania Radu, de pildă, are dreptate să spună că *Acasă, pe Cîmpia Armaghedonului* e „ceva ce nu s-a desprins total nici de memorialistică, nici de poezie, ba pe alocuri nici chiar de eseu“, iar autoanaliza, mărturisirea sunt scrise „cu un patos

năucitor, într-un diluviu inform după standardele romanului cu pedigree [...] Cea care povestește, Tabita, rămâne un travesti ratat. Prea impregnată de convingerea că a fost nedreptățită de soartă, nu mai poate pleda întotdeauna convingător. Însă o lectură mai atentă, mai detașată va descoperi cu totul altceva: cartea are și calmul obiectiv al autorului, și detașarea necesară construcției sim-fonice. Cea care vorbește e când Tabita, când Marta, amândouă *personaje* ale Martei Petreu. Ele intră și ies din scenă fără să semnalizeze anume. O fac ca *alteri* ai unui eu care își construiește în seama lor integrarea. Cartea nu e doar a mâniei și a răfuiei, ci și a împăcării, a echilibrului. Trudnic, fragil, dar echilibrat. În acest fel, cartea iese din fragmentarea impusă de voci incongruente și timpuri fluctuante pentru a accede la sfericitatea general-umanului.

Tabita învață (prea) curând că un cuvânt poate răni, lovi, ucide. Nu mai contează că relația dintre părinți e una în limitele normalității, fie ea și fisurată, că ceea ce se petrece între ei – așa cum apare și în roman, de altfel – nu e de consistență tragică. Tragicul se naște însă din receptarea minții de copil, pe care prozatoarea o păstrează în roman ca element contrapunctic. Cele două voci: una care descrie prezentul intersectându-l cu meditații și cu rememorări înduioșate, ca orice rememorări din vremea copilăriei (aces-tora li se adaugă excelente pagini de monografie prozastic-poematică a Câmpiei transilvane, cu decor, costumație și partituri atent reproduse); cealaltă, vocea traumei, care răbufnește în verbalizări violente, sunt profund imbricate. Cea de a doua voce are stridente necenzurate tocmai pentru a fi mai dramatică, în sensul texturii romanești și al efectului ultim, contradicția. Opoziția nu e între realitate și ficțiune, ci între mai multe interpretări ale aceleiași realități. Amintirile îndelung înăbușite ale fetei nu concordă nici cu ceea ce poate povesti acum, înțelegând altfel, omul matur, nici cu depozițiile celorlalți doi frați ai Tabitei, martori supuși ai aceluiași mediu familial. Doar pentru ea mama e teribilă și tatăl cumplit: „Pentru mine – dar numai pentru mine –, tatăl meu a fost un Tată Cumplit” (Noica derivă cumplitul din *completul* tiranic, care nu mai îngăduie intervenții, negocieri, remanieri). Marta intervine: „Am fost uluită, cu ani în urmă, când eu și sora mea ne-am «bârfit» părinții, să aflăm ce imagini diferite avem, eu și ea, despre ei. Pentru Ana, Ticu era un om bun, iar Mica ar fi fost rea”. Iar Marta Petreu conchide detașat, din *Uf*: „Cine știe, de fapt, cum au fost ei?”. Reconstituirea traumei, conservată întreagă prin neverbalizare, se petrece fără bemoli: „Erau grozavi ei, părinții noștri, cu războiul lor religios și amoros, schije sfintelor și lumeștilor lor proiectile treceau prin noi tustrei, sfârcându-ne”. Enunțurile apocaliptice intonate *fortissimo* sunt – câteodată, contrariant – subminate și tulburate de amintiri de alt accent și cu alte sensuri. Secvența tocmai citată continuă astfel: „și era și foarte distractiv, cel puțin pentru mine” („Eu n-am avut o copilărie fericită. Dar sînt și lucruri foarte frumoase” – spune în interviu deja amintit). Mama blestemându-și copiii e înfricoșătoare doar pentru cineva care nu face diferența dintre cuvânt și faptă. Care crede în valabilitatea absolută și în urmarea concretă și i-mediata pe care o are un cuvânt rostit (în paranteză

aș spune că e ceva din Tabita în proba demoniei lui Nae Ionescu pe care o aduce Marta Petreu: așa *pusese* una dintre apropiatele acestuia, „c diavolul”). Blestemul („Mai bine nu v-aș fi născut, să fiu aicea de durere! [...] Să n-aveți parte de ce vi-i drag!”) stă alături de amintiri precum: „Când te schimbam – îi povestește Mica –, te pupam și pe față, și pe spate, că râdeai, erai un copil bun. Liniștit. Și mama m-o sfădit, o zăc: Te-nchini la ea ca la idoli!” sau portrete ca acestea: „Mica a fost o fetiță frumoasă, drăcoasă, cu ochii numai lumină [...] ochii ei de fetiță strălucesc atât de tare, încât, oriunde este ea așezată, devin centrul fotografiei. Am avut și eu cândva ochii ei lucioși. [...] văd fața de fetiță deșteaptă a Mamicii. Este îmbrăcată ca o principesă deghizată în țărancă [...] are cei mai pătrunzători ochi pe care i-am văzut în viața mea la vreun om, fie pe viu, fie într-o fotografie: sînt încărcați de o asemenea intensitate a așteptării unor miracole, încât îți vine să îi aduci grădina raiului și să i-o pui la picioare. Privirea ei așteaptă o Bună-Vestire”; „Era într-adevăr frumoasă, și așa a rămas și după cincizeci de ani, când și-a purtat cu speranță și cu mânie văduvia, și după optzeci de ani, când și-a pierdut sveltețea, dar fața ei mă mai făcea încă s-o alint: Mica mea frumoasă și înșelată de viață, Mica mea cu ochi strălucitori!”; „La sfârșit a trăit într-o permanentă intimitate cu moartea și a dorit cu o asemenea pasiune să moară, încât numai pasiunea lui Ticu pentru mântuire și dorul lui după Apocalipsă și Armagedon i-au fost egale”. Nu sunt foarte greu de identificat aici cele trei voci care țes în canon povestea: Tabita, Marta, Marta Petreu. De remarcat și finaglisarea a portretului spre autoportret, recunoașterea fiicei în portretul mamei teribile care încetează a mai fi teribilă, ci doar deosebită în spectrul larg al normalității omeneste: „Mica avea un «ambiț» fără măsură, ajungea să i-l zgândări numai un pic ca s-o faci să se pună-n mișcare. În plus, era isteată și i se vedea asta pe față. Nu-i vorba, nici nu încerca, cum făceau altele, mironosițele satului, s-o ascundă, ci își folosea limba ca să răspundă, măsurat dacă era o discuție, ascuțit și mușcător dacă i se părea că i-ar atinge cineva onoarea”. Și: „Atunci mi-am dat seama că iubirea mea pentru ea e plină de mânie, că grija pentru ea și suferința pe care mi-o produce sînt împletite, ca plesnele unui bici, în aceeași funie cu remușcarea și ciuda”.

Spuneam despre poemele Martei că, fiind construite, cerebrale, deloc „naturale”, ricoșează producând, premeditat poate, efecte inverse. Limitarea e fastuoasă, țipătul armonios, de o lungubră, dar prozelitică melodie; greața e semnul sigur al setei de viață, strămoșoarea cheamă necuprinderi, le promite negându-le, singurătatea e blazon al unicității, al superbiciei. Ritualul supunerii proclamă autonomii absolute, trufașe. Sensualitatea e una sublimată, descrierea recuperând și agonisind lacom experiențe verbale. Valențele net subiective capătă tranzitivitate prin scindarea brutală a ființei. Trup și creier în dezacord clamat drept iremediabil, dar tragedie împlănită de oglindirea reciprocă, de o insistență unificatoare. Iubirea însăși nu e decât proiecție a iubirii/urii de sine. Expansiv și retractil deopotrivă, eul are „o realitate cât se poate de fictivă / și complet nelocalizabilă”. O biografie a angoasei, da, însă, cum spuneam, una tonică.

Eul insomniac, hărțuit – „pe muchie stau” – încearcă sincronizarea unor „zone” deja sincronice. Îmi dau seama că proza urmează același scenariu – are acest curaj și această știință de a privi în față, câteodată nesăbuit, dar întotdeauna profund și zguduitor de tabieturi, materia neagră a existenței.

Câmpia Transilvaniei e eclipsată de împletirea vocilor poveștii, dar se conturează până la urmă ca personaj el însuși împletit cu celelalte și vinovat de accentele lor acute. Cu descrieri îngroșat expresioniste și cu o artă specială în a găsi comparații uimitor de expresive, ca la Rebreanu, să zicem, cerul e mereu coborât, ținând captive ființe sperând zadarnic luminări din înalt: „Jos să îl atingi cu mâna, cerul căpătase culoarea unei vânătaii enorme, prăbușite sub propria greutate peste platoul larg. Peste noi”; „Sub cerul vânat-cenușiu ca un capac de cenușă udă, dealurile teșite și sterpe își arată rănilor de eroziune. Nu poți ști ce e mai posac, cerul leșios sau pământul mâncat de pecingine în care înaltul își prelinge culoarea. Pe ger uscat, cât vezi cu ochii sînt numai dealuri sterpe. Valea Plângerii și-a amintirii aici se află. Din noiembrie până-n aprilie, lumea e sură și deznădăjduită”. Pe acest fundal încap întâmplări de altădată ale unor oameni „slabi și prăpădiți”, încercați de Istorie, dar răzbind deasupra ei: „între Castel și Căminul Călugărițelor, cum îi spuneau cutanii, se aflau dependințele Castelului: grajdurile și bucătăriile. Peste ani, în timpul socialismului, clădirile joase aveau să devină grădiniță, dispensar, farmacie, cabinet stomatologic, sală de nașteri și locuința moașei comunale. Ai mei n-aveau ce căuta la Castel sau la Curte, o vrăjmășie veche, datând din anul 1906, când Tica, grăjdar la Curte, rămăsese fără un picior, îi ținea departe. [...] Piciorul lui de lemn mi-l amintesc bine, cu istoria lui cu tot: era angajat la Curte, îngrijea caii grofului. Într-o zi, pentru că nu-i țesăla bine, administratorul l-a împușcat cu arma de vânătoare în picior. O încercătură de alice. O întâmplare de Transilvanie prelungit-feudală maghiară, o întâmplare din 1906...” Dar „noi am învățat la Castel”. Repetat, enunțul e semn de victorie al unui neam sărac. Tot aici, obiceiuri vechi, senine, câmpuri cu flori, cărți, jocuri.

Și față în față cu chestiunea religioasă situarea e triplă. „Biblia mică, legată în mușama verde, pe care o am de la Ticu. Biblia de care nu m-am despărțit niciodată, din septembrie 1970 și până acuma, deși am alte, mai bune; dar asta, cea mai modestă dintre toate, e Biblia pe care i-am cerut-o lui Ticu când am plecat la liceu”, e Biblia Martei, cea care încearcă o reconciliere cu tatăl prin reluarea fără spaime a textelor lui. Marta Petreu, în schimb, alege mai degrabă atitudinea princiară a mamei: neclintită în propria credință, acceptă și înțelege Dumnezeuii tuturor religiilor. O face însă cu o urmă nevindecată din spaimele Tabitei: o înclinație specială pentru zeei mângâietori.

Mă opresc aici. Cartea are forță și citită oarecum aburit, cu receptarea tensionată și inconfortabilă a mesajelor ei contradictorii, dar și defragmentată, cu identificarea celor trei voci și a împletirii lor abile și hărțuite într-un canon legănat (trăgănat) între fizic și metafizic. ■

SEMNIFICAȚIA apariției volumului de corespondență *O insulă de clujeni-neclujeni la Cluj: Corespondență Mircea Zăciu – Marian Papahagi* (București: Ed. Muzeul Literaturii Române, 2012), la circa un deceniu de la stingerea celor doi prieteni angajați în schimbul de scrisori adus în atenție de editoarea Lucia Papahagi, nu poate scăpa celor care cunosc istoria culturală a Transilvaniei ultimelor decenii. Se evocă în prim-plan două dintre figurile de lideri informali ai vieții literare clujene și transilvane din anii 1970-2000, cu ecouri vibrante pe plan național, fiecare cu profilul său distinct. Primul dintre prieteni, magistrul și criticul literar Mircea Zăciu, s-a afirmat în decadele postbelice ca un tânăr și apoi deplin afirmat scriitor, prețuit și pentru cariera lui universitară, dar mai ales pentru corifeii de care s-a știut înconjura, apropiindu-și-i. Într-o primă generație, aceștia au fost chiar liderii revistei studentești *Echinoux*, Ion Pop, Marian Papahagi și Ion Vartic. Împreună cu ei a ajuns să alcătuiască unul dintre polurile de opinie ale Clujului, într-o vreme când a face școală literară era în sine ceva suspect pentru autoritățile Partidului Comunist și pentru poliția politică a regimului de tristă memorie. Ulterior, Mircea Zăciu și-a continuat conduita, apropiindu-și încă o generație echinoxistă, în primul rând pe Al. Cistelean, pe Virgil Podoabă și pe Ioan Moldovan, gravitând în jurul revistei orădene *Familia*, iar pe urmă și al publicației târgumureșene *Vătra*; dar mai apoi și pe tinerii adunați în jurul altei reviste de extracție echinoxistă, *Apostrof* (Marta Petreu, Liviu Malița și subsemnatul). De fapt însă, Mircea Zăciu a contat ca voce sonoră și, uneori, chiar ca factor influent sub raport cultural, și la Ed. Dacia, unde a coordonat o prestigioasă colecție de *Restituiri* din opera inedită ori mai puțin cunoscută a autorilor români (au apărut aici, de-a lungul anilor, circa optzeci de titluri), și la revistele *Steaua* și *Tribuna*, după împrejurări. Coordonând, împreună cu Marian Papahagi și cu Aurel Sasu, lucrările unei echipe de circa șaiszeci de inși la *Dicționarul scriitorilor români* (oprit cu documentarea în 1985 și publicat cu enorme greutate abia după schimbarea regimului), Zăciu a contat în geografia literară a epocii atât ca lexicograf de referință pentru aducerea la zi a înțelegerii literaturii vii din România, cât și ca autor-martor la o epocă, prin cele patru volume ale *Jurnalului* său; asta pentru a nu mai vorbi, aici, de robusta lui operă de exeget literar.

În anii 1970-1972 însă, profesorul – afirmat și recunoscut ca o valoare deja – se afla înaintea marilor întreprinderi literare din ultima parte a vieții (dicționarul și *Jurnalul*). Atașat de eminentul lui student Marian Papahagi, plecat la Roma cu o bursă de studiu, el i se confesă cu măsură acestuia, îi împărtășea impresii de actualitate literară clujeană și chiar făcea planuri de viitor împreună cu el, încercând să îl încurajeze în direcția formării ambițioase pe linie literară și universitară. Tocmai acest episod îl surprind cu deplină credibilitate și prospețime scrisorile, completând o pagină de mare interes, încă insuficient documentată (deși Petru Poantă a scris un volum memorialistic despre *Echinoux* deja), și permițând cunoașterea portretelor în mers ale celor doi corifei.

Las pentru alt prilej însă stăruința asupra rândurilor lui Mircea Zăciu pentru a mă referi, mai departe, la profilul studentului promițător care era Marian Papahagi. Vorbind despre corespondența lui cu profesorul rămas la Cluj, Papahagi se angaja: „Din parte-mi promit o sărguință pe care îndeobște nu o pun în toate lucrurile“ ([16] Roma, 24 noiembrie 1970, p. 70). El își autodenunța o nestatornicie care profesorului nu îi părea credibilă. „Cunoscându-ți perseverența și puterea de muncă, în ciuda unei dezordini de care te plângi și a «lipsei de voințe (?)», sunt convins că vei duce la bun sfârșit totul...“ ([17] Cluj, 18 decembrie 1970, p. 73), spunea acesta referindu-se la munca intelectuală de anvergură în care partenerul lui de discuții se declarase angajat. Același însă revenea, notând: „Mă bucur de un singur lucru: pot să mă ocup de o singură problemă timp mai îndelungat, lucru pe care nu mi l-am putut permite niciodată; ori dată fiind predispoziția mea «naturală» spre împrăștiere, faptul acesta este aproape de valoare curativă“ ([28] Roma, 10 octombrie 1971, p. 105). Recunoscuta predispoziție vădea, cu siguranță, în primul rând o dorință vie și mereu înflăcărată de a parcurge experiențe de cunoaștere cât mai variate și mai diverse; dar nu numai atât. Peste încă un timp, Papahagi revenea, adăugând încă o nuanță: „Într-un fel – acum îmi dau seama – îndârjirea cu care citesc are în ea ceva mai mult terapeutic, pentru că îmi anihilează alte gânduri. [...] Mi-am dat seama că în afară de multe alte calități care-mi lipsesc pentru a putea într-adevăr să scriu ceva serios este o anume senzație a importanței pe care actul de a scrie o poate avea, care la mine e total absentă“ ([32] Roma, 6 decembrie 1971, p. 124, 125). Din Cluj însă, cu deplină susținere și delicatețe, Mircea Zăciu îl liniștea: „Am o desăvârșită încredere în tine, în capacitatea ta, chiar în această «fugă» a ta, absolut entuziasmantă, chiar în ceea ce tu numești o risipire, firească și ea pentru structura inteligenței tale. Cu timpul, cu vârsta, te vei aduna, te vei putea concentra, dar revărsarea de acum e necesară, e, cred eu, o garanție a sintezei pentru care ești făcut“ ([34], Cluj, 19 decembrie 1971, p. 128). Greu de depășit însă convingerile, de-acum ferme, ale mai tânărului și efervescentului apropiat, motivate acum și... astrologic: „Niciodată nu se întâmplă să nu scriu din cauza ocupațiilor. Motivarea e totdeauna într-un fel de incapacitate psihologică de a face ceva. Nu izbutesc să mă obișnuiesc cu acești «alti e bassi» care țin de zodie...“ ([46], Roma, 11 mai 1972, p. 165-166).

Din păcate, privită astăzi, această confruntare a lui Marian Papahagi cu firea proprie, care a prilejuit succese eclatante – mai cu seamă în rândul celor care îi audeau prelegerile sau care îi admirau cozeriile strălucite –, s-a dovedit o constantă a vieții lui. Angajat în multiple direcții, încercând să își onoreze la cote înalte vocația pedagogică, scriindu-și cărțile, dar ambiționându-se să participe frenetic și la administrarea universității clujene (ca prorector), și la reforma educației de după 1989 (ca ministru adjunct), și la reînvierea *Accademia-ei di Romania* de la Roma, conducând o editură și dorind să lanseze mari proiecte în domeniul italianisticii, Papahagi a plecat prea devreme într-o lume mai bună, pe când abia împlinise cincizeci de ani, în plin angajament profesional și existențial promițător de mari performanțe.

Impresionează retrospectiv tocmai această capacitate de autoevaluare, cu bune și cu rele, a tânărului studios din anii 1970-1972, în dialogul epistolar cu profesorul său favorit. Ea accentuează asupra unui anume dat existențial și a unui tragism personal, căci una este să te lași sedus de jerbele luminoase ale culturii care explodează amețitor în jurul tău, și alta să lupți cu o mobilitate interioară și cu o senzitivitate culturală de excepție, pe care încerci în zadar, pe parcursul întregii tinereți și al maturității, să o disciplinezi până la cotele cele mai favorabile. Încleștarea cu sine însuși la care cititorul de astăzi este – retrospectiv – martor nu lasă indiferent. Ea vine mai puțin dintr-un nărav de bidiviu de rasă insatiabil în fața marilor izvoare ale vitalității culturale europene – limbă, creații, instituții, personalități, elanuri creatoare –, cât dintr-o vocație de constructor accentuată de stăvilele ideologice care, în mod evident, făceau totul pentru a-i pune surdina. Programul lui nu lasă îndoile:

Parcă e totuși mai bine să fim la Cluj cât mai mulți oameni care să aibă chef de lucru, și să contribuie cât pot la așezarea Clujului la un nivel pe care-l merită. Clujul ar trebui să fie Oxfordul și Cambridge-ul nostru, ceea ce Coimbra este pentru portughezi; ceea ce sunt universitățile mici (de exemplu Pisa și Padova) pentru Italia. Eu cred că s-ar putea ajunge la așa ceva; cu câteva condiții. [...] În primul rând, o mare severitate la nivel universitar (adică exigență susținută de fapte și nu de vorbe). Apoi constituirea de nucleu de cercetare foarte solide și nu fantome fără valoare ca filiale din Cluj ale Academiei, diverse institute de cercetări (mă refer la cele umaniste) care nu cercetează nimic; ci colective de cercetare care să se ocupe serios de lucru. Apoi pentru comunicarea cu alte universități și instituții similare din străinătate, publicarea unei reviste universitare serioase, nu o varză ca *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, în care cu rarissime excepții se găsesc numai prostii... [...] Cu o riguroasă selecționare a materialelor publicate, prin publicarea doar a celor într-adevăr originale și demne de interes. ([42], Roma, 23 martie 1972, p. 157-158)

În ciuda atâtor pași înainte făcuți în atmosfera fluidă și permisivă de după căderea comunismului, programul formulat la tine-rețe de Marian Papahagi mai are destul până să devină o etapă depășită în evoluția culturală a metropolei transilvane de pe Someș. ■

Poeme

de ION POP

Cămășile

Mă uit la cămășile mele
adunate prin ani,
așezate pe umerase, parcă ar fi
în marș, aliniate, în pas tăcut.
Trupul meu nu e în ele, mi-l pot
numai imagina,
cu inima mea veche, bătând
în dreptul buzunarelor stângi.

Par că se umflă totuși, din când în când,
ușor.

Ca la o adiere de Dincolo.

Muzeu

Ce întâmplare, astăzi, în Muzeu!
O mică, jenantă stridență,
când mi s-a părut că aud,
la mijloc de contemplație,
chiorăitul mațelor din eroul
stând drept și demn
pe calul etern.

Și totuși, nu țineam în mână
decât un măr, doar unul,
dar roșu, foarte roșu.

O albină

O albină învârtindu-se-n cerc
pe geamul ferestrei mele,
ea, cea obișnuită cu labirintul
fiecărei zile,
derutată acum
de neașteptata opacitate
a aceleiași transparențe.

Agresiune de nicăieri,
neștiință pură, –
și mila asta a mea, nemilosul
începând dintr-odată
să-și plângă de milă.

Moment

La un pahar de vin
cu prietenul tânăr, ca să sărbătorim
un premiu pentru bătrânețe, –
o fașă în plus,
la intrarea în piramidă.

Vorbim de toate, destinși,
vorbim, vorbim,
până ajungem la fraza
în care „s-au rărit cam mult oamenii”.

În tăcere și foarte încet
ne sorbim apoi vinul roșu,
până foarte târziu,
ca și cum am bea
din cupa ultimei Cine.

Deltă

Marea suferință se pare că a trecut.
Din larg
vin numai amintiri de valuri,
de stânci izbite,
de cam retorice gemete.
Ce-a fost până nu demult
lacrimă, sânge,
e-acum doar amintirea, pe limbă,
aproape ștearsă,
a sării de-odinioară.

Ai ajuns, în sfârșit, în Deltă,
calm, sub țipete amicale
de pescăruși.

Dar, dacă vrei, poți desena chiar vulturi,
inofensive steme,
solemne-n zadar,
pe cerul nou.

Pace

Pace totală, – poetului târziu-modernist
i se pare că aude, încă o dată,
cum se trag, în stânga, în dreapta,
deasupra și dedesubt,
necruțătoare linii.

Și nu mai e scăpare.

Se ia măsură pentru pânze de fier,
pentru cămăși însorite,
se prind în plase, precum fluturii de pe vremuri,
țipetele de-acum.

Vei străluci pe veci,
în auriile chihlimbare, da.

Dar pentru alți ochi.

• Patricia Nikols, *Nud*

PETRU POANTĂ

SLAB ȘI OSOS, un pic adus de spate și cu trăsături apăsate cum era, semăna cu un țaran transilvănean. Iar când i-am citit cartea despre *Echinox* am aflat că el chiar era, ca și mine, de la țară, și am recunoscut în unele reacții de-ale lui de copil de țaran venit la oraș, la școlile cele înalte, propriile mele reacții la contactul cu orașul și școala. Fuma enorm, cu sete. Ochelarii cu rame groase mi s-au părut al doilea element caracteristic. L-am cunoscut spre sfârșitul anilor 1970, când eu încercam să debutez, iar el era redactor la *Steaua* și scria splendide cronici la cărțile de poezie. A fost un cronicar literar înăscut, unul dintre cei mai buni și mai talentați pe care i-a avut Clujul: nu numai că el citea cărțile despre care scria, dar citea multe altele – era un extraordinar cititor, cu o curiozitate lacomă, și asta pînă la capăt –, așa că avea termen de comparație; pe deasupra, Petru Poantă a avut o calitate rară – divină, îmi vine să spun: gustul literar nativ, pe care și l-a educat sistematic și care i-a permis să diagnosticheze valoarea la sigur, fără să aibă nevoie de modele, fie ele chiar de la „centru”, după care să se ia.

Când l-am cunoscut eu era deja o figură caracteristică a Clujului literar și putea fi văzut, alături de alți scriitori și redactori de la *Tribuna* și *Steaua*, în centrul orașului, în zona Librăria Universității, Arizona, Pescarul. Iar spre sfârșitul anilor 1980, când m-am

mutat în același cartier în care locuiau ei, Petru și Irina Petraș, i-am putut întâlni pe amîndoi pe stradă, la ore nu chiar așa de precise ca plimbările lui Kant, dar în mare mereu aceleași, fie mergînd spre centru, fie întorcîndu-se – întotdeauna pe jos.

A rămas și după 1990, când Arizona și Pescarul au dispărut, iar Librăria Universității s-a transformat într-o ciudată Diverta, în aceeași arie centrală, mai nou la cafeneaua Klausenburg, bîndu-și cafeaua-filtru și fumîndu-și cu poftă țigările. Dacă te așezai la masă cu el și aruncaai un titlu de carte, îți făcea, în jumătăți de fraze, cu exclamații și mormăieli intercalate – nu era un bun vorbitor, cred că și din cauza timidității –, cea mai bună prezentare de carte, finalizată într-o judecată axiologică precisă. A fost un diagnostician sigur, poate și pentru că era cu totul lipsit de invidie. Iar de scris – scria splendid, mai ales despre poeți și poezie, așa că mi-a părut mereu rău că n-am reușit să-l fac să-și ia o rubrică permanentă la *Apostrof*. Oricum, după 1990 el n-a mai scris sistematic cronici de carte, ci și-a făcut cărțile lui, ba despre *Cercul Literar* sau despre Coșbuc (acesta, descris de Poantă, devine interesant, apărînd într-o lumină nouă, pe care cred că o merită din plin), ba despre *Echi-*

• PETRU POANTĂ (7 aprilie 1947, Cerișor, Hunedoara – 7 septembrie 2013, Cluj-Napoca)

nox, ba memorialistică despre Clujul său. Din cartea lui despre *Echinox* mi-am dat seama că, în contra curentului general, care rescrie trecutul în culori alb-negru, într-un exces de curaj anticomunist postum, Petru Poantă se situează în afara clișeelelor, ca martor, ca om care, spune el, „am fost acolo”. Din volumele lui despre Cluj mi-am dat seama că numai el, cu sufletul lui generos, putea idealiza în așa măsură orașul acesta rece și conservator pînă la inerție, încît să vadă în el o cetate vie și luminată precum Ierusalimul ceresc.

MARTA PETREU

IMEDIAT DUPĂ ce mulțimea a început să ia-să din capelă, unii luând din coroanele de flori ce se ridicau într-un morman uriaș, alții praporii sau crucea, alții ieșind fără să știe ce să facă cu mâinile, vărându-le în buzunare și după aceea scoțându-le imediat, unii șoptindu-și câte două cuvinte, așteptându-se ca să se înșire în convoi, formând convoiul în urma preotului și familiei și au luat-o pe aleea cimitirului, imediat după aceea cum spuneam am dat colțul și l-am găsit pe Petru. Fuma.

– Gata? mă întrebă el.

– Gata, i-am confirmat eu.

A stat un moment și a ezitat. Știam ce-i trecea prin cap.

– Păi, eu zic s-o ștergem. Nu prea-mi plăc chestiile astea. Și acuma e totuna.

Înțelegeam. A fost și primarul, țin eu să-i spun.

– Știu, pe lângă mine a trecut, dar nu m-a văzut. Se grăbea, întârziase. Este pe aici o scurtătură pe unde va, dac-o găsim. Ne scoate direct în oraș.

– Discursurile au fost frumoase, țin eu să-i adaug.

Dădu din mână: Știu. Sunt specialiști.

Am luat-o în jos încercînd să ne descurcăm prin labirintul de alee. Am fost norocoși, câțiva dintre cei care fuseseră la înmormîntare se strecuraseră la mașinile care-i așteptau în mica parcare de jos.

– Vii în oraș? mă întrebă un cunoscut în timp ce se urca la volan.

– Venim, am spus eu.

M-a privit nedumerit, dar a deschis ușa din spate. Ne-am strecurat amîndoi pe banchetă. Pe drum n-am vorbit, se păstre-

ză tăcere în astfel de momente, firească, nimeni nu se grăbește să deschidă discuția.

– S-a vorbit frumos, spuse pînă la urmă omul. Eu n-am răspuns, nu era neapărată nevoie. Petru se uita pe geam afară.

– Aici e bine? întrebă omul și opri în fața Casei Studenților. Eu trebuie să mai trec pe la birou.

Era bine. Am rămas amîndoi pe trotuarul larg. Lume multă și grăbită, deocamdată nici un cunoscut, rămăseseră toți sus în cimitir.

– Ce facem? mă întrebă el.

Mai încăpea vorba? Ne înțelegeam fără cuvinte. Mai rămăseseră timp pentru o cafea, a treia pe ziua de astăzi.

– Mergem la cafea, am sugerat eu.

– Cam așa mă gândeam și eu. Mai ales că acum nu riscăm să ne întâlnim cu nimeni care să ne bată la cap. Toți sunt încă la înmormîntare.

– Cum a fost? îl întreb.

Se oprește din mers, înțelege întrebarea, se gîndește, apoi:

– Nu pot să-ți spun, și nici n-ar avea rost. Aici – fiecare. O să vezi tu când îți vine rîndul.

Am luat-o spre centru, el înainte cu mersul acela al lui care părea întotdeauna grăbit. Chiar și când mergeam la cafea el o lua la pas grăbit de parcă ar fi fost vorba de-o urgență. Un pic aplecat, părea zgribulit.

– E frig, sau mi se pare mie?

Nu prea suporta frigul, mai ales în timpul tratamentului și după tratament.

– E destul de frig, l-am asigurat eu.

N-am avut noroc să nu întâlnim pe nimeni cunoscut. Un tip bondoc, cu mustață

era în fața noastră la câțiva pași și Petru mă prinse de braț:

– S-o lăsăm mai încet, nu vreau să mă întâlnesc cu tipul ăla. Trebuia să-i fac...

Dădu din mână, nu mai avea importanță ce anume trebuia să-i facă. Am luat-o la dreapta pe lângă Institutul de Istorie, apoi la stînga și iată-ne în fața cafenelei. Mai trebuia să trecem strada, m-am uitat dacă vin mașini și am făcut un pas pe carosabil. A refuzat să treacă prin alt loc decît pe trecerea de pietoni.

– N-are rost să riscăm. Cu nebulii aștia de la volan nu se știe niciodată.

Pe celălalt trotuar, ghinion: grăsunul cu mustață ajunsese și el aici, dar m-a văzut numai pe mine. Petru a răsuflet ușurat și a zâmbit.

Am ajuns la cafenea, am deschis ușa de sticlă și ne-am privit satisfăcuți, cafeneaua era aproape goală, erau locuri berechet. Dar a preferat ca de obicei masa din spate. Nu-i plăcea să stea în vitrină, să ne vadă toată lumea ca la panaramă.

Televizorul cafenelei mergea fără sonor, un ecran mut pe care se perindau știri care nu ne interesau.

S-a apropiat chelnerița, care ne cunoștea foarte bine.

– Pofțiți.

– Două cafele, am cerut eu.

Ea m-a privit uimită:

– De ce două?

Apoi a ridicat din umeri ca în fața unui excentric. La urma urmelor, dacă două voiam, ea două o să-mi aducă.

ALEXANDRU VLAD

Poeme

de VERA MEDREA

Absență

Casa e goală
nici pisica
praful
ca o boare peste toate
nu e pâine
laptele e acru
de-o bună vreme
buretele în baie
pietrificat.
dar plantele – crescute
poamele-n grădină pârguite
mesaje multe din altă lume
ce pentru o vreme n-a fost
a mea –
a crescut fără mine
ca părul și unghiile când murim

Aproape noiembrie

îmi văd mâinile străine
mă dor degetele mamei

i s-a rupt unghia
până la carne
carnea ei ce nu mai e
mă doare
în oglindă ridurile ei
îmi sapă obrazul
în ochi mă privește
toamna
cu cearcăn îniernat
să mă fărdez oleacă?

Dali

nisipurile brune îmi astupă nările și ochii
cuvântul se usucă în gâtlej
uscate sunt poamele
brațele se scorojesc întinse
spre păsări sumbre ce rotesc
spre nicio pradă.
goale-mi rămân căușurile mâinii –
nu strâng nimic –
pe iarnă ce voi pune?
în cerul gurii-cochilie
însurarea se-ncolăcește:

aici mai are melcul casă.

Muzica

timp măsurat
culoare zburătoare
te-nfășoară, te despoaie
te cuprinde și desprinde
te închide fără margini
în auriu fum de vară
în funigei de toamnă
te-nflorește și te ninge
te cernește și te crește
este
nimic și tot
este
cea mai amară dintre mieri

Scafandru

mă scufund în algele minții
să caut în adânc mai întunecos
să urc cu prada la lumină apoi
înșirând pe malul hârtiei
încâlcite lanțuri
giulgiuri zdrențuite
ruginite răbojuri
sumbre pietre fără nume
să le botez pe-nțeleșul tău
să mi le fac de fiecare zi
cadou
și celor ce se tem
de adânc –
(de darul durerii)

• Patricia Nikols, *Nud*

Golul dintre paralele

Gelu Ionescu

FĂRĂ ÎNDOIALĂ, Florina Ilis a făcut un mare efort pentru a parcurge o imensă (practic, ineputabilă) bibliografie Mihai Eminescu: arhiva, manuscrise, contribuții biobibliografice, studii, articole – adunând, în consecință, un enorm „dosar”. Îmi închipui că această „întâlnire” va fi fost extrem de interesantă, captivantă și tulburătoare – așa aș deduce din ceea ce a rezultat. Intenția de a scrie un nou roman inspirat de viața lui Eminescu era și ea mai mult decât ispititoare și tot atât de riscată: pericolul „genului” este, cum știm, de a cădea în „trivialitatea” vieților romanțate. Florina Ilis l-a evitat, preferând „trivialitatea” deriziunii. O provocare, deci. Romanele despre viața lui Eminescu (eu nu știu decât două – cel al lui Lovinescu și cel al lui Petrescu – nu Camil, deși n-ar fi fost imposibil) au fost puerile, avariate mai ales de ridicolul involuntar. „Romanul” lui G. Călinescu a făcut una dintre cele mai impozante cariere din literatura noastră și a impus „monumentul” în umbra cărui tot ceea ce s-a adăugat a părut minor. Și a și fost, de cele mai multe ori. Revenind: Florina Ilis, așadar, a adunat un imens dosar al vieții nefericitului poet – căci, atunci când închizi *Viețile paralele*, cam cu asta rămii: penibila și trista viață a unui sărman poet, lovit de nebunie. Un „dosar” deci – și, de aici, iată *ideea*: în România de după '89 s-a vorbit atât de mult despre „dosarele” de la Securitate, cuvântul „dosar” a fost atât de tăvălit prin mii și mii de texte și discursuri, încât... de ce, la urma urmei, nu ar putea fi scris un fel de „roman” care ar semăna cu un „dosar”, chiar de la... Securitate; mai mult, mai riscat: un roman care să semene cu un dosar pe care Securitatea ar fi putut să-l facă poetului național! Zis și făcut – nu fără eforturi și desfășurare de talent, *Viețile paralele* a devenit titlul unei scrieri intitulate roman (deși, cine mai știe azi ce e un roman?), care de la p. 175 ia forma, cu intermitențe, și a unui dosar de Securitate: autoarea a studiat la fel de bine și de-cea-mai-tristă-amintire tehnică de alcătuire a dosarelor de urmărire, „faimoasele surse”, a proceselor-verbale din ședințele organizatorice, de „prelucrare” sau de „demascare”, a documentelor de partid și a sentințelor din procesele unor inculpați mai mult sau mai puțin literari – un imperiu al limbajului de lemn în varianta lui cea mai agresivă: material poate amuzant pentru cineva care nu mai poate fi amenințat de

aceste „scripte”. Dosarul „Secu” din roman începe să urmărească viața poetului nebun încă din... 1883, când, în camera sanatoriului de boli mintale vienez, unde a fost internat Eminescu, e introdus un informator, un oarecare Filipescu, spion „implantat” de... Securitatea comunistă din anii '50! O parte deci a acțiunii se dezvoltă din acest anacronism care urmează să se dezvolte, să-și construiască o altă istorie, *paralelă* cu aceea a poetului. Intrăm, totuși!, într-o confuzie pe care textul de peste 600 de pagini (lung și uneori anevoios) o cultivă sistematic, o amplifică până a nu mai ști cum să o încheie – mai puteau fi adăugate, la final, oricâte „jocuri” intertextuale, textulețe mizând pe aluzii și clișee denunțate, complicități, jocuri cu absurdități destinate lectorilor avizați, chiar și puțină bășcălie ca din emisiunile de satiră și umor.

Există însă un viciu fundamental în suprapunerea celor două tipuri de „dosar”: un viciu care ține nu de literatură, ci de... *viață*. Dosarul Eminescu, alcătuit de autoare prin documentarea ei migăloasă, a fost făcut din curiozitate intelectuală, umană și „artistică”; cu certitudinea imposibil de evitat că adună date despre unul dintre *polii* culturii românești, despre numele cu care e identificată descori chiar „esența” literaturii române sau chiar geniul național, chiar dacă formula de *poet național* – și altele asemenea, statornic ironizate în roman – a creat destule confuzii și îi displace Florinei Ilis, ca și mie, de altfel; cu conștiința inevitabilă că viața poetului a stat sub zodia tragicului, care face parte din conturul ei esențial. Cum știm, dosarele Securității nu au nimic de a face cu curiozitatea intelectuală, ci cu aceea de a găsi cheia unui posibil șantaj; ele au fost alcătuite din unghiul suspiciunii, al unei vinovății potențiale a celui urmărit, adunând fapte ce ar putea deveni oricând probe ale unei „implicări” de orice natură. Dosare, potențial, de *vinovați* – sau de periculoși –, un produs fundamental al totalitarismului, cu toată încălcarea de resentiment, ticăloșie și degradare umană. Ideea unei suprapuneri, chiar parțială, poate chiar incitantă (deși total gratuită) a dosarelor – care este, cred, încă de la titlu, „cheia” cărții – creează o situație schizoidă și nu avea cum nu produce un eșec de substanță, pe care orice tip de literatură îl poate masca, dar, finalmente, nu ascunde. De fapt, problema nu ține de literatură – aceasta suportă orice, dar nu poate legitima orice. Simpla alăturare a dosarelor e o eroare de existență, nu de „valoare”, nici de inspirație. Eu văd deci o incompatibilitate profundă, existențială și... metafizică în această suprapunere. Așa că opțiunea luată lasă cale liberă oricărui exces, oricărei licențe literare, oricărei interpretări. O libertate care e mai mare decât responsabilitatea artistului față de opera sa, *Viețile paralele*, față de „subiectul” ei și față de semnificația ei.

Cît despre „trivialitatea” fundamentală a discursului literar, ea vine din felul cum e tratată substanța epică în împletirea datelor istorice cu ficțiunea și din contaminarea limbajului literar, de o varietate prodigioasă, cu jargonul polițisto-totalitar. Dacă este vreo virtuozitate în literatura *Vieților paralele*, atunci e aceea a parodiei și pastişării kitsch-ului – situații, limbaj, apariții, gânduri; ea absoarbe aproape totul –, numai că ironia ce stă la baza pastişării și parodiei debordează într-un sarcasm al derizoriului. Amuzamentul se subțiază sub exces, insistența creează o artificialitate care progresa până a produce un efect contrar: senzația e că autoarea plusează, că a pierdut „jocul” din mână. Totuși! prea mult urît, atîta mizantropie întristează... promiscuitatea morală și cea din decor sunt deprimante. Drama e redusă la notă informativă, tragicul evacuat fără speranță. Cititorul riscă să intre sub ascuțișul ironiei autorului dacă și-ar manifesta explicit compasiunea... Dez-eroizare? De-mitizare? cred că o bună doză din ele ar fi oricînd și oricum necesară, ca răspuns la prea multe și prea toxice deliruri encomiastice. Căci și „delirul” fanaticilor pseudoeminescieni poate fi comic sau, dimpotrivă, sinistru.

În consecință, personajul principal nu e deci nici eroic – și nici nu trebuia să fie egal cu geniul operei lui –, nici, în viziunea Florinei Ilis, prea conștient de valoarea lui în momentele de luciditate, puține, pe care autoarea le înregistrează. S-au păstrat și consemnat unele dintre semnele nebuniei – ele erau frapante și au emoționat nu numai pe martori. Sînt evocate, rece, și alte segmente din viața sa, nu multe și nu legate de creație. Eminescu e singurul cruceț de ridicol, chiar și în episoade care ar face să lăcrimeze adolescențele de ieri (nu cele de azi...). Penibilul suferințelor, consemnat documentar, copleșește prin realism al felului cum e relatat – Florina Ilis are aici o intuiție exactă: Eminescu bolnav nu mai e Eminescu, ci un sărman om lovit de nebunie care îndură mizerii teribile și delirează. Mi-am amintit, aproape fără voce: Iliana Gregori avea dreptate cînd se întreba, în cartea sa intitulată *Știm noi cine a fost Eminescu?* Și e chiar uimitor cît de puține știm despre viața și suferința lui. De altfel, cred că Florina Ilis nici nu și-a propus un portret al poetului, ci o consemnare a fișei clinice, căreia i-a adăugat „ficțiuni” pe potrivă unor deliruri corespunzătoare sau a unor împrejurări de viață, cînd mai dramatice, cînd mai melodramatice, cînd mai șocante. Mă întreb dacă „ideea” cu dosarul de Securitate nu i-a venit autoarei chiar pentru că „materia” dosarului de documentare nu i se părea suficientă...

Lăsînd, deocamdată, „ficțiunea” dosarului de urmărire a poetului național la o parte, în afară de acest Eminescu propus, celelalte personaje clădite din date reale și

acoperite de vălurile ficțiunii sînt împinse – uneori cu agresivitate – în ridicol. „Scenele“ cu Veronica Micle, urmînd date biografice exacte sau fraze din corespondență, fac un spectacol de telenovelă, relatarea adoptă limbajul țâțelor. „Ficțiunea“ îi e și mai puțin favorabilă muzei. Corespondența reală dintre cei doi, pe care am recitat-o cu acest prilej, nu are, adevărat, nimic literar și ea exprimă o dramă cît se poate de omenească. Directă, „banală“ și cerînd a fi respectată așa cum e – cum poate fi a oricăruia dintre noi. Nu e. Veronica Micle din *Viețile paralele* e un fel de coconiță cam bovarică și oarecum versificatoare (mai cultă, dar citește ca Zița, și *Tragediile Parisului*), ambalată într-un amor mai mult decît flatant (se cam uită că a fost și dezastruos); nu i se contestă reciprocitatea de care a avut parte în amor, dar suferința aferentă e expedită, luată din scurt. Prima întîlnire „romanțioasă“ cu timiditatea poetului se sfîrșește cu îndemnul profitabil: „Du-te și scrie!“ Cînd începe drama, nici limbajul, nici relatarea nu ies, de fapt, din zodia ironiei. Intrăm de multe ori în ficțiune, ni se descriu toaleta și poze, uneori ficțiunea o surprinde într-o intimitate cam indecentă: „vedem“ pe Veronica masturbîndu-se (p. 294) sau declarînd că în concubinajul „eroilor“ femeia avut numai de trei ori un orgasm (p. 386). Fapte umane, la urma urmei – cu toții sîntem umani și avem intimități... nu? O scenă în care apare și „canalia“ de Caragiale e și ea de romanfoleton. Lui Maiorescu nu i se contestă, ci consemnează marile merite în ajutorarea bolnavului – nu i se contestă nici conștiința valorii lui Eminescu –, dar profilul „patronului“ e binîșor tulburat de egoisme, mondenități, chiar de unele mici grosolării: „Eminescule!“... „Ia mai lasă-mă, domnule, cu lada aia!“ (e vorba de lada cu manuscrise pe care „egoismul“ lui Maiorescu a lăsat-o posterității), căci „Pe mine a căzut mîgăreața“. Întîlnim, cum era și normal, scene din întreaga viață „atestată“ a poetului, la care revenim cu diverse prilejuri și fără ordine cronologică – ceea ce povestirea justi-

fică: tonul e, destul de des, de relatare prudentă, parcă suspectînd exactitatea. Atitudine, de fapt, plauzibilă. O bună parte din întreg cuprinde, cum era normal, adaosurile ficționale, unele sînt cu totul aberante – un bal mascat la ospiciul de nebuni de la Viena, altfel colorat cu o stăpînire a stilului și epicii pe care o admirasem în *Cruciada cepilor*. Sînt încă și alte scene grotești, chiar sinistre și nu chiar străine de un anumit sadism. Altele sînt cam îndoielnice ca gust și semnificație: la înmormîntarea mamei poetul participă cu cortegiul... „din natură“ care vine din... *Călin, file de poveste...*, unde, cum știm, însoțea o preafelicită nuntă. Sau o insistență – firește, ironică – în „traducerea în viață“ a anecdotei *Luceafărului*, cu identificările de personaje care fac delicia profesorilor de liceu amenințați de repetenție. Revenind la personaje, ceilalți contemporani nu au parte decît de scurte prezențe, necesare completării unui „peisaj“ al epocii – faptul că acesta e destul de sumar îmi pare convergent cu intenționalitatea romanului.

În ceea ce privește dosarul „Poetul național“, el se deschide cu... notele informative din 1883 (!) ale lui Filipescu și ale Elisei (soră de caritate la Viena, dar, de fapt, neașă turnătoare curviștină pe nume Elisabeta Badea, aflată în misiune) și se încheie după multe întortocheli epice, schimbări de nume, de personaje (Filimon Ilea, oglindă deformantă) sau de identitate, după trecerea în revistă a receptării realist-socialiste a operei lui Eminescu prin anii '50-'60 (de care eu am avut, din plin, parte!), apoi prin strunga interpretărilor naționaliste și a celor conspiraționiste, a „interpretărilor“ și recomandărilor colonelului Mărieșeanu (ce nume perfect ales!), ajungem la un capăt nesigur – un final care se prelungește, după succinta înmormîntare, mai mult pentru a satisface plăcerea autoarei.

Încă din primele pagini, mai ales în ele, dar pînă la sfîrșit, textul pare a fi mai mult o ciornă, o primă variantă „de lucru“ care ar trebui să fie revăzută ulterior, pentru publicare. Se ezită între două cuvînte, în ideea complementarității, într-o singură frază naratorul schimbă persoanele și vocile, relatarea ezită în ton. Autoarea, așa cum „se poartă“ de o bună bucată de vreme, ține să ne spună, însă abia la pagina 556, că această ezitare și neclaritate narativă i-a fost chiar intenția, strategia:

Ca gen nu este o operă realistă, ci, prin maniera de prezentare a evenimentelor, este un roman de *fantezie biografică*... o suită de „momente“ care îmbină scene din viața reală a poetului – pretexte pentru construirea unei alte existențe paralele – cu scene închipuite sau inventate de autor... Viziunea auctorială este neclară, sistemul complicat de naratori provoacă dificultăți de lectură, punînd unele probleme deosebite (cine scrie?). Se recomandă definitivarea ultimului capitol care lipsește.

Sînt atribuite aceste precizări, nici mai mult, nici mai puțin, decît Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor – cu alte cuvînte, pentru cei ce nu

au avut parte de ea, cenzura reseristă. Astfel, observații ca și cele de mai sus, care-mi aparțin, ar cădea sub semnul cel mai de disprețuit: ar fi identice cu cele pe care instituția de tristă amintire le-ar fi putut și ea face: iată cît de ridicol e acesta (adică subscrisul comentator, în cazul de față), identic în observații cu... cenzura de cea mai tristă amintire... E ca și cum autoarea ar spune: am scris rău ca să se vadă cît de bine am scris... Nu o cred. Deși mi se pare evident și caracteristic: întregul roman, în orice „situații“ și contexte, e destinat lecturii unui cititor competent, „de profesie“ cum s-ar spune, cititor care pentru a „adera“ trebuie: să știe destule despre viața lui Eminescu și epoca lui; să știe destule și despre operă, pentru a recunoaște citatele, uneori puse pentru a susține o ridiculizare; să înțeleagă parodia din textele melodramatice, unele chiar destinate mahalalei simțitoare ce preferă romanța cîntată versului citit; să fie inițiat în aberațiile literare ale propagandei realist-socialiste ale anilor '50-'60, altfel nici nu poate gusta „satira“ și mai ales notele (nu puteau lipsi tocmai notele); să accepte „trucul“ cu dosarul ca pe o „salvă“ de intertextualitate și ingeniozitate postmodernă; și încă altele. Prin urmare, un cititor *compatibil*, absolut elită. Criticii competenți s-au grăbit să-l înlocuiască sau să se recunoască, cum era și normal – fapt scontat, țintă atinsă!

Nu, nu voi deplînge pe cititorii cei mulți, de zi cu zi, cei care vor fi chiar „revoltați“ de „batjocorirea Luceafărului“ sau, mai cult, a „omului deplin“ etc. Pe aceștia Florina Ilis a reușit să-i provoace, dacă vor avea răbdarea de a parcurge întregul – ceea ce recomand. O reușită magistrală. Însă nu ei sînt, cum spuneam, adevărații destinatari ai operei, ci *competenții, compatibili*. La urma urmelor, și rîndurile de față (ale subsemnatului) sînt destinate tot lor.

În fine: pe coperta ultimă a cărții cineva, care nu semnează, spune că romanul Florinei Ilis „va lua prin surprindere... chiar și teoria și istoria literaturii“. Numai că babele astea două se lasă greu surprinse... și vor fi zîmbit, obișnuite cu gogomării și mai mari. Mi se pare totuși destul de jenant faptul că Florina Ilis a lăsat să... treacă aceste fraze. *Vieți paralele* este, așadar, în opinia mea, o construcție textuală mult elaborată, flamboiantă (ca să zic așa), redundantă, pe care am parcurs-o cu multă curiozitate, chiar cînd eram deziluzionat de artificiu sau de prost gust sau de confuzii involuntare; viciul ei fundamental este că totul e clădit pe un „gol“ (golul dintre paralele...), pe absența unei idei, gol pe care autoarea, un autentic și marcant scriitor, a încercat să-l umple cu tot ceea ce i-a trecut prin cap și prin... talent: multe exerciții literare, unele virtuozitate, un adevărat depozit de recuzită din care se face literatură. Chiar și pentru atîta ambiție, așarnare, merita măcar unul dintre premiile ce i-au fost acordate.

• Patricia Nikols, *Nud*

O profeție „monstruoasă”

Farkas Jenő

NOUA CARTE a lui Ciprian Vălcan, *Amiel și canibalul*, continuă seria reflecțiilor din volumele precedente (*Elgiul bălbăielii*, *Teologia albinșilor*, *Logica elfanților*, ultimele două în colaborare cu Dana Percec) cu aceeași luciditate dureroasă, forță de provocare, de deriziune și autoderiziune, de „răutate binevoitoare”, de coborâre a „sublimului” în zone infraumane. Iată un singur exemplu:

Îmi plac tot mai mult scriitorii-hienă, cei care adușmează duhoarea descompunerii și o descriu într-un stil impecabil, fără milă și fără dezgust. Cel mai adesea, ei sunt scriitori bătrâni, imunizați împotriva tuturor iluziilor de decrepitudinea atent studiată a propriului trup, precum și de micimea suflătească pe care o descoperă cu repulsie în ei înșiși, exhibind-o apoi ca într-un ritual de exorcizare.

Oximoronul conferă astfel scrisului lui C. Vălcan un caracter poetic, *maigré lui*. Față de celelalte volume, observăm aici trăsături caracteristice importante de semnalat. În primul rând se observă o mai mare concentrare asupra construcției aforismului. Tema nu se mai descrie îndelung, expozițiunea ei fiind evitată în funcție de necesitățile economice maxime de declanșare a exploziei aforistice. Vorbim de „explozie” pentru că majoritatea „pieselor” explodează spectaculos în clipa sesizării intenției gânditorului. Din această cauză am numi acest gen de scriitură un fel de *idei încrucișate* (după modelul cuvintelor încrucișate), dezlegate, clarificate, înțelese, și pe urmă recompensate cu un *clin d’œil* binevoitor al autorului. (În acest sens, aș propune ca la licee sau la facultăți aforismele lui Vălcan să fie subiecte de examen la proba scrisă.)

Fără să negăm originalitatea autorului nostru, argumentul cioranian (din *Cahiers*, 1969) ne poate da o cheie pentru lectura acestor cărți admirabile:

J'ai mis dans mes livres *le pire* de moi-même. Heureusement, car autrement quelle quantité de poisons n'aurais-je pas accumulés! Mes hargnes, mes humeurs d'assassin, mes rancunes, mes livres en débordent – mais cela était peut-être nécessaire, sans quoi je n'aurais pu sauvegarder quelque apparence d'équilibre, de „raison”.

Construcția riguroasă la Ciprian Vălcan cere esențializare și abstractizare mai elaborate pentru a realiza deschiderea spre joc, spre absurd, spre irealitate, ceea ce va multiplica efectul de șoc al aforismelor sale: „Dacă Lenin ar fi reușit să sodomizeze un cangur, toți locuitorii Uniunii Sovietice ar fi fost obligați să-și petreacă viața într-un marsupiu”.

Ironia fină joacă un rol decisiv în carte, de pildă cu rolul de a sugera diferențe semnificative dintre germani și francezi, valabile de sute de ani, de care germanii suferă și azi: „Ca să devină un imperiu de 1000 de ani, Germaniei i-a lipsit un singur detaliu: în

locul ridicolei mustăcioare a lui Hitler, vigoaroasa mustață a cardinalului Richelieu”.

Autorului nu-i lipsește răutatea deloc mascată: „Filosofia italiană, o mozzarella a spiritului...” Sau: „Dacă l-ar fi întâlnit în vremea Revoluției, Sade l-ar fi otrăvit pe Sartre din motive pur estetice: l-ar fi socotit prea urât...”

În carte apar toate nuanțele și accepțiile unor termeni ca *nebunie*, *canibalism*, *monstruos*, ea poate fi socotită o lungă, aproape interminabilă profeție „monstruoasă”:

Filosofii secolului XXI vor mai avea un singur subiect: biografiile monștrilor.

Breivik și Fritzl sînt figuri paradigmatică pentru Occidentul contemporan, care a ajuns să oscileze între demență și perversiune. Occidentul nu mai e în stare să dea mari oameni, ci doar monștri, figuri tipice de scelerati.

Istoria omului rezidual va fi istoria monștrilor pe care i-a produs.

Începînd cu secolul XXII, nu se va mai acorda Premiul Nobel, ci Premiul Breivik.

Lumea Antichristului e singura lume fără monștri. Antichristul e seniorul unei lumi uniforme, simetrice, incoloră, al unei lumi

locuite de oameni incapabili să iasă din rînd.

Lumea Antichristului e lumea regelui-sergent.

Cei vechi îi suprimau imediat pe monștri și încercau să le ștergă amintirea pentru totdeauna.

Nu mai sîntem în stare să-i lapidăm pe monștri, dar ne aratăm oricînd pregătiți să le demolăm dormitorul...

Profețiile, viziunile lui Ciprian Vălcan ne par la prima vedere exagerate, însă reflectînd la starea actuală a lumii, cartea poate fi considerată de o actualitate dureros de stringentă, pentru că monștrii sînt printre noi sau noi înșine sîntem pe cale să devenim monștri.

• Patricia Nikols, *Nud*

La 27 august 2013, Mircea Zăciu ar fi împlinit 85 de ani!

CELE TREI SCRISORI ale lui Mircea Zăciu, pe care le publicăm în paginile de față ale revistei *Apostrof*, trimise prietenului său, Octavian Șchiau, datează din anul 1958, când profesorul Șchiau (alintat *Bubu*, *Bubulică*) era lector de română la Institutul de Romanistică din Berlin. Scrisorile sunt, prin urmare, din perioada tinereții lui Mircea Zăciu, din anii afirmării sale profesionale și culturale, ceea ce le mărește considerabil interesul.

Detalii aparent ne semnificative (lipsa locuințelor, imposibilitatea de a călători în străinătate, lipsa unor medicamente, a unor aparate electronice etc.) refac imaginea țării noastre, în primul deceniu postbelic. Referințele de ordin istorico-literar (unele marcate de poncifele ideologice ale epocii), anii primelor iubiri, intrigile din mediul universitar, bucuria celor dintâi succese literare, dorința de afirmare sunt tot atâtea secvențe inexistente în alte volume de scrisori de la Mircea Zăciu – un împătimit al genului epistolar (uneori scria și zece scrisori într-o zi!).

*

Față de contemporanii săi, Mircea Zăciu a adoptat, se știe, o atitudine ironic-zeflemitoare, incisivă, vizibilă atât în scrisori, cât și în cele patru tomuri ale *Jurnalului* său. Prin urmare, unele aprecieri la adresa profesorilor, prietenilor și colegilor nu trebuie să ne surprindă.

Fiind vorba de o restituire istorico-literară, am acordat cea mai importantă atenție transcrierii textelor.

Scrise la cinci ani de la reforma ortografică din 1953, epistolele respectă aproape integral noile reguli ortografice, în primul rând folosirea lui *i* din *î*. Forma *sunt* alternează cu *sînt* (care a fost transcrisă *sânt*, cum ne obligă DOOM-2).

Rămășițe ale vechii ortografii (*bănuiești*, *construiesc*, *dela*, *trăiesc*, *trebuie*) au devenit *bănuiești*, *construiesc*, *de la*, *trăiesc*, *trebuie*. Forma *nicio* a rămas așa, dar *nici un* a devenit *niciun*, tot conform normelor din DOOM-2. Am păstrat, pentru patina epocii, forme precum *ași fi calm*, *ași bănuî*, *humor*, *totuș*, *februar*, *octomvrie*, *salarul*.

Am actualizat punctuația (virgulele, în special), pentru a sugera mai bine nuanțele și volutele gândirii autorului. În același scop, am folosit din abundență alineatul, rar utilizat în scrisori, parcă pentru a folosi la maximum spațiul pentru scris.

Domnul Profesor Octavian Șchiau a avut un rol esențial în elaborarea notelor explicative, identificarea unor personaje, explicarea unor aluzii contextuale etc., motiv pentru care îi aduc sincere mulțumiri. (LIE RAD)

• Mircea Zăciu și Ion Agârbiceanu

1. „Trecerea scriitorului [LIVIU REBREANU] spre fascism nu s-a făcut deodată, ci cam de prin 1933-35”

*Tribuna*¹
SĂPTĂMÂNAL DE CULTURĂ
CLUJ, Str. Pușkin nr. 1.
Telefon: 31-71

Cluj, 18 II 58

Dragă Bubule,

iartă-mă că-ți răspund cu oarecare întârziere, promisem încă de vreo trei zile prima ta scrisoare, iar azi-dimineață mi-a sosit și a doua. Voiam între timp să mă interesez în chestiunea Rebreanu, tocmai trebuie să sosească fratele scriitorului² pe la noi, de la el aș fi putut culege cele mai sigure și autentice informații. Însă cum, până în momentul când îți scriu, el n-a sosit, și pentru a nu prelungi tăcerea, îți scriu totuș, urmând ca eventual, ulterior, să completez informațiile, pe care tu evident că le vei putea insera în prefață³, chiar în stadiul de „șpal” tipografic sau la revizie, cerând ca aceasta să ți se trimită, s-o faci singur. Nu?

Ca să încep cu „afacerile” (de data aceasta de ordin literar), iată care e chestiunea Rebreanu, așa cum am reușit s-o reconstitui întrucâtva: trecerea scriitorului spre fascism nu s-a făcut deodată, ci cam de prin 1933-35, îndată după *Răscoala*⁴, unele simpatii ale scriitoru-

→

→

lui alunecau spre mișcarea de dreapta. Cu toate acestea, în *Gorila*⁵, de pildă, există și o satiră la adresa legionarilor, așa că nu se pot stabili granițe riguroase, epoci distincte în concepția și opera scriitorului. E clar că alunecarea lui spre fascism a avut ca primă repercusiune, pe planul creației, o progresivă sterilizare, ceea ce s-a verificat în condiții similare și la Goga sau la Brătescu-Voinești. E ciudat că toți trei, după trădare⁶, n-au mai scris deloc sau au scris foarte slab. La Rebreanu există o potențare a elementelor naturaliste în scrișul său de la sfârșitul vieții, adică din faza în care devenise colaboraționist și slujea dictatura fascistă. Articole, cărți, în care să-și fi teoretizat poziția politică adoptată în acest răstimp, nu cunosc și nu cred să fi scris, fiind prea ardelean, deci prea prudent. (Spre deosebire de Brătescu-Voinești, care a scris mult și senilități, despre huliganism și alte tâmpenii.) A ocupat funcții importante, ca director al Naționalului din București, director al ziarului fascist *Viața*.⁷ Explicații prea ample nu se vor putea da într-o prefață, oricât ar dori-o editorii nemți. Trebuie să li se explice că nici la noi în țară ele nu se etalează într-o prefață, fiindcă răscolesc amintiri mult prea neplăcute și fiindcă cititorul de azi e interesat mai degrabă de mesajul viu al operei lui Rebreanu decât de umbra trădării lui. De altfel, un jurnal intim extrem de important pentru lămurirea tuturor tribulațiilor scriitorului se află deus la Academie, cu interdicția de a fi deschis și dat publicității până la nu știu ce dată (interdicție prescrisă testamentar).⁸ Cineva care l-a răsfoit totuși spune că ar cuprinde lucruri senzaționale. Orice afirmație categorică ar fi, prin urmare, nu numai prematură, ci și riscată. Eu, contrar nemților, consider că studiul lui Croh⁹ e suficient de bun, cu toate lipsurile ce le are în mod inerent.

Despre *Răscoala*. Ți-aș fi trimis lecția mea, însă ea nu e decât o compilație și n-ar avea rost să te ghidez după ea, mai cu seamă că a fost întocmită în 1950, deci acum 8 ani, și judecățile de valoare s-au modificat mult de atunci. Nu ți-ar fi servit la nimic și pe urmă nici nu știu dacă ți-ar mai parveni la timp. Cât privește nedumerirea nemților cu privire la atitudinea lui Rebreanu față de țărănime-boierime, cred că editorii se înșeală. Simpatia scriitorului nu lunecă spre boierime, asta e cert. Feciorul de învățător ardelean nu avea cum simpatiza cu boierimea ruginită a vechiului regat. Miron Iuga nu-i era simpatic, asta e clar. Fiul lui, prin atitudinea sa liberală, îi atrăgea oarecare aprobare. Dar e evident că simpatia scriitorului merge spre țărănime și asta e foarte clar, izbucnește clar, în episoadele represivității.

Acum nu e mai puțin adevărat că e destul de dificil să te descurci în hațișul romanului, deoarece scriitorul, postându-se pe pozițiile unui realism obiectiv, voia să prezinte cu perfectă indiferență faptele, să devină un cronicar exterior, să facă abstracție de propriile lui gânduri și sentimente. Scriitorul vrea să fie absent, prezența lui nu trebuie să se facă simțită în niciun fel, pentru ca iluzia vieții trăite să fie cât mai puternică. Firește, asta venea de la Flaubert, venea din lectura realiștilor occidentali. De aceea sânt atât de perfect motivate acțiunile fiecărui personaj, a[le] fiecărei grupări de clasă. Tot ce face și întreprinde Iuga e perfect motivat din punctul de vedere al clasei lui, al poziției lui. Rebreanu pleacă de la ideea că fiecare erou (în calitate de reprezentant al unei grupări sociale) are dreptatea sa, pe care o apără cum se pricepe. Scriitorul ne demonstrează acest lucru, dar demonstrația nu trebuie confundată nicio clipă cu aprobarea. Eu cred că o singură dată izbucnește această aprobare, țâșnește de dincolo de crusta obiectivității, pe care și-a impus-o Rebreanu: în epizoadele represivității. Nu se poate contesta autorului lui Ion dragostea și sincera lui părținare a cauzei țărănești. Dacă simpatia lui ar fi lunecat spre boierimea conservatoare, ce rost mai avea să scrie epopeea de la 1907?

Poți face o paralelă cu D. Zamfirescu, la care, da, simpatia se îndreaptă spre boierimea veche, în a cărei regenerare morală și materială scriitorul credea sincer. Totuși, în calitate de realist, nici Zamfirescu n-a putut decât să prezinte cum boierimea cade doborâtă de Tănase Scatiu, iar acestuia îi prevestește un sfârșit nu mai puțin tragic: răscoalele țărănești.

La Rebreanu însă e altceva. Nu mai e pătrunderea adevărului obiectiv împotriva concepției lui sociale și politice (vezi ce spunea Engels despre Balzac sau Lenin despre Tolstoi). Rebreanu pornește conștient cu ideea de a glorifica țărănimea, dar impune simpatiei lui manifeste zăgazul unei concepții literare, estetice, care-i pretindea sublimarea tendinței și reconstituirea obiectivă a faptelor istorice.

Cât privește antologia. Nu cred că alegerea e cea mai fericită. Caragiale, evident, trebuie să rămână pe primul loc (deși, după părerea mea, el nu e un humorist, ci un satiric și un comic, ceea ce e simțitor altceva, humorul și ironia fiind categorii estetice aparte). Dar, în fine.

Pe locul doi sigur că trebuie pus Creangă. Însă nu cu fragmente din *Amintiri*, ci cu *Moș Nichifor Coțcariul* (dimensiunile trebuie lărgite, nemții trebuie convinși de asta). Pe locul trei l-aș pune fic

pe I. A. Bassarabescu – din care ți-aș recomanda pe *Don Bazil*, *Într-un orașel de provincie* (mai ales!), *Hoțul* și *Un om în toată firea* (ultimele două cred eu că exprimă mai bine ceea ce se înțelege prin *humor*, în compoziția căruia intră și o picătură de tragic) sau *Spre Slatina*. Din D. Zamfirescu aș lua, pe aceeași linie, amintită la Bassarabescu, *Comu Alecu Zăgănescu*. Ar veni Brătescu-Voinești, din care aș alege *Călătorului îi șade bine cu drumul*. Din Rebreanu, *Dintele* (neapărat!). Din Agârbiceanu (dacă vrei), *Un naționalist* sau *Năravuri* (se găsește în ediția mică „Bibl[oteca] pt. toți“, scoasă de mine¹⁰). Din Topârceanu alege ceva din *Scrisori fără adresă* sau din *Pirin Planina* (din prima poți lua, de pildă, *Focul de la Moreni*) sau, mai bine, din postume, *Minunile Sf. Sisoie*. Nu-l uita pe Arghezi, fie din *Manual de morală practică*, fie din *Poarta neagră*, fie din *Păgini din trecut* etc. sau un fragment din *Comitetul Buna Vestire...* Înfine, nu e voie să lipsească Al. O. Teodoreanu, care e cel mai bun humorist actual (nu cunoșc altul). A apărut recent o culegere din el, *Berzele din Boureni*.¹¹ Ți recomand cea mai grozavă bucată de tradus, *Inelul Maghioliței*, luată din *Hronicul măscăriciului Vălătuc*, reprodusă și în *Berzele...*, nemții o să se țină de burtă de răs!

Cred că îți ajunge și chiar depășește posibilitățile. E bine însă să insiști să se lărgască spațiul.

Îată-mă ajuns la capătul hârtiei și n-am discutat decât afaceri. Mă bucur că te-ai reaclimatizat, că ai de lucru, că îți merge bine.

La noi, după o primăvară înșelătoare și timpurie, acum e zăpădă de vreo 50 cm. Ninge cu încăpățănare zi și noapte.

Eu, cum mă știi. Am avut o scurtă vacanță, Tanti¹² a fost la Oradea, Floricel¹³ a fost pe la noi și cu Mia¹⁴ împreună au plecat la București, apoi la Predeal, de unde s-au întors bronzate și vesele.

Locuința tot n-am. Ar fi multe să-ți scriu, dar poate e mai bine să le amân pentru la vară. Evident, un cort cu pneumatice ar fi grozav! Ceiași sunt bine, sănătoși, dar ne vedem tot mai rar.

Bătrânul¹⁵ e foarte rău, a recăzut și nu știu dacă se va mai scula. Eu stau mai mult în casă și încerc să scriu, citesc sau ascult muzică. În general sunt cam trist și mahmur, având motive destule. Îmi pare foarte rău că nu se alege nimic cu vizita¹⁶, dar eram de altfel convins dinainte că nu se va aranja. Eu să am norocul ăla? Numai că, dacă ți se flutură în fața ochilor o asemenea perspectivă, sigur că pe urmă, când n-o mai ai, rămâi foarte trist.

Cu drag, al tău,

/ss/ Mircea

p.s. Ți trimit alături ultima mea schiță, *Marile Speranțe*, apărută săptămâna trecută în *Tribuna*.¹⁷ Firește că aș fi bucuros dacă ar putea apărea într-o revistă germană, dar eu nu îți cer asta, în fond ți-o trimit doar să o citești și tu și, eventual, să te amuzi.

p.p.s. Zăidăloaia¹⁸ n-are de ce să se supere, dar treaba ei!

p.p.p.s. Am aranjat să ți se trimită revista¹⁹ direct, pe adresa locuinței.

1. Scrisoarea are antetul *Tribunei*, Mircea Zăciu fiind membru în colegiul redacțional al revistei.
2. E vorba de fratele lui Liviu Rebreanu, Tiberiu Rebreanu.
3. Octavian Șchiau i-a cerut lui Mircea Zăciu precizări privind orientarea politică a lui Liviu Rebreanu, în vederea apariției unei antologii din opera acestuia, în limba germană, editorii est-germani cerând în mod expres aceste clarificări.
4. Romanul *Răscoala* apăruse în 1932.
5. *Gorila*, roman al lui Liviu Rebreanu, apăruse în 1938, la Editura Universală Alcalay din București.
6. Mircea Zăciu se referă la orientarea de dreapta, pe care au avut-o, la un moment dat, cei trei scriitori (Goga, Brătescu-Voinești și Rebreanu).
7. Catalogarea, de către Mircea Zăciu, a cotidianului *Viața* (31 martie 1941-20 august 1944, subintitulat „Ziarul de dimineața al tuturor cetățenilor“, apărut sub egida Ministerului Propagandei, director fiind, într-adevăr, Liviu Rebra-

- nu), drept „fascist“, era un reflex al climatului politic al epocii. În articolul consacrat publicației respective, din *Dicționarul general al literaturii române* (I/Z, București: Editura Univers Enciclopedic, 2009, p. 279), Mircea Popa face nuanțările de rigoare, arătând că ziarul, cum se scria și în articolul-program, era „o tribună vie“, pentru „servirea țării și a neamului“.
8. *Jurnalul* lui Rebreanu a apărut, într-o primă variantă, abia în 1984, desfigurat de soția și fiica scriitorului, Fanny și Puia Rebreanu. „Această barbarie a acomodarilor textului unui jurnal la interesele familiei nu o întâlnim decât în cazul jurnalului lui Rebreanu, procedeu incalificabil din partea a două doamne (Fanny și Puia Rebreanu“ (Z. Ornea, *Jurnalul lui Rebreanu*, în *România literară*, nr. 21, 1999).
  9. Ovid S. Crohmălniceanu, *Liviu Rebreanu*, București: ESPLA, 1954 (colecția „Mica bibliotecă critică“).
  10. E vorba de ediția Ion Agârbiceanu, *Schițe și povestiri*, București: ESPLA, 1954 (colecția „Biblioteca pentru toți“).
  11. Al. O. Teodoreanu, *Berzele din Boureni: Bucăți alese*, București: Editura Tineretului, 1957.
  12. Mătușa a lui Mircea Zăciu, de la Oradea, mutată la Cluj.
  13. Flora Șuteu, lingvistă.
  14. Verișoara lui Mircea Zăciu. În momentul respectiv, Zăciu locuia împreună cu cele două rude.
  15. Profesorul Ion Breazu.
  16. E vorba de o proiectată călătorie a lui Mircea Zăciu în Germania, la invitația lui Octavian Șchiâu, vizită care nu s-a mai realizat, Mircea Zăciu neprimind pașaportul solicitat.
  17. Mircea Zăciu, *Marile speranțe*, în *Tribuna*, februarie 1958.
  18. Zăidăloaia – creație lingvistică a lui Zăciu, de la *Seidel*. Familia Seidel se refugiase din Germania în România, după preluarea puterii de către Hitler, stabilindu-se la București. Prin bunăvoința rectorului Emil Petrovici, au fost încadrați la Universitatea „Victor Babeș“, cunoșcându-se astfel cu Mircea Zăciu. După război, s-au repatriat în Germania.
  19. E vorba de revista *Tribuna*.

2. „Viața printre străini tot nu e viață“

Cluj, 26 II 58

Dragă Bubulică¹,

Ultima ta scrisoare (din 12 II) a sosit în timp ce eram plecat pe vreo 3 zile la Oradea. Am găsit-o aseară, la întoarcere, și mă grăbesc să-ți răspund: nu cred că e nevoie să introduci pe G. Brăescu în antologie. Idem pe Mironescu și – eventual – pe Damian Stănoiu. Eu ți-am scris un alt proiect, sper că l-ai primit și cred că materialele propuse acolo erau mai de calitate. *Necazurile părintelui Ghedeon* nu prea merge. Ar fi mai bună *Recăutarea unei parohii* sau *Cum s-au certat maica Eulampia cu maica Vitalia* (cam așa ceva), din volumul *Căluș și ișpită*², însă nu știu dacă se pot fragmenta – nu mai au nici sens, nici haz – și așa, în întreg, sunt foarte lungi. E mai bine deci să renunți.

După socotelile mele deci, va trebui să-ți dau la dactilografiat *Călătorului îi șade bine cu drumul* de Brătescu-Voinești (volumul lui recent de *Proză*³, ap[ărut] în 1957, n-a venit la Berlin?). În orice caz, eu o dau la dactilografiat și ți-o trimit. Cred că ar fi bine să rămâi la următorii autori (în concluzie): Caragiale, I. A. Bassarabescu, Brătescu-Voinești, Rebreanu (*Dintele*), Arghezi, Topârceanu, Al. O. Teodoreanu. Cel din urmă, fiindcă trăiește și scrie și azi, poate fi socotit autor actual. Căci altul... zău nu văd.

În privința acestui din urmă proiect, poate Vlad să-ți fi scris vreo sugestie, zici că te-ai adresat și lui. Eu am căutat să-l întâlnesc, să-l întreb, dar de mai bine de o lună nu l-am văzut decât o dată, în trecăt, era cu soția. Trăim aici foarte separați unii de alții.

Dragul meu, așadar, să nu crezi că neglijez problema acestei antologii, care, deși platonice, mă interesează totuși și te rog să mă crezi că nu mi-e indiferent cum suntem reprezentați în ochii străinătății. Cred însă că trebuie să dai nume mari, fiindcă am impresia că Mironescu, Brătescu *et cjusdem farinae*⁴ – sunt totuși prea mărunți și nu le-ar șede bine într-o antologie mondială – mai ales că nici în istoria literaturii române nu prea ocupă un loc de frunte.

Și acum să trecem la ale noastre.

Cred că ești cam supărat pe mine că-ți scriu abia a doua oară și că în prima am fost cam zgârcit cu aprecierile personale. Explicația mai largă și mai (era să zic „exhaustivă“, vorba lui Pervain!) o s-o ai la vară. În orice caz, există una generală și una imediată. Sunt cam necăjit de la o vreme, însă trebuie să mă resemnez și probabil că în curând – fie omul de bun-simț din mine (fiu al unor oameni sănătoși și cam *terre à terre*⁵), fie filistinul din mine – va învinge și atunci iar ași fi calm și ași glumi ca înainte. Până atunci va mai trece o bucată de timp. Ce să-i faci, fiecare om cu norocul lui!

Te-am rugat (trec la altele) să te interesezi ce e cu premiul acela de la *Tineretul lumii*.⁶ Mi-ai spus că s-a expedit. Să știi însă că s-a oprit la Budapesta, după cum îmi scrie Brad de la București. Te-aș ruga, dacă nu te incomodează prea mult, să mai încerci să vorbești

cu ei și să le spui să anunțe Budapesta (probabil redacția lor de acolo) că subsemnatul trăiește în R.P.R. și la *Cluj, str. Șimcai 10*, unde să-i roage să trimită aparatul (am auzit că ar fi un electrofon⁷ sau așa ceva – habar n-am). În orice caz, pentru mine ar fi orice binevenit, căci probabil că l-aș vinde.

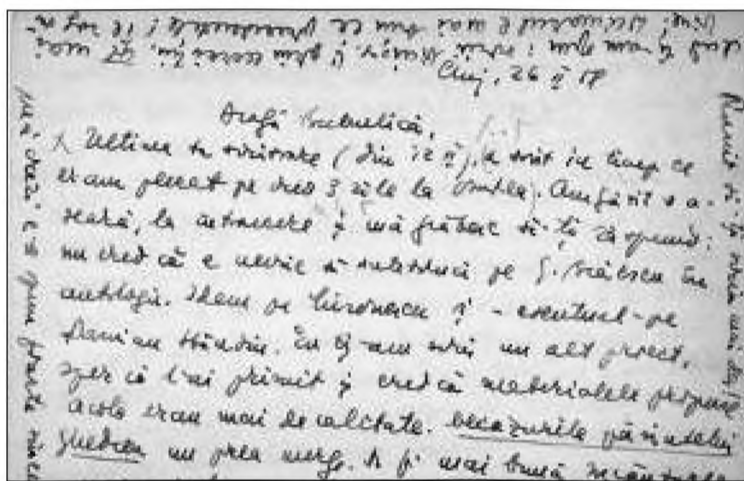
Cu magnetofonul. Buba-neni⁸ – cu care am vorbit de atunci de mai multe ori – s-a alarmat degeaba. În adevăr, a venit Floricel, a stat aici mai mult timp și apoi a plecat cu Mia la Predeal, București. Jean⁹, care a avut și el partea lui în mașinația cu bătrâna, mi-a spus pe urmă că, de vreme ce l-am dus, să-l țin la mine, că probabil e... mai mult loc. Eu am înțeles că el se teme să nu fi stricat eu aparatul și să cadă beleaua pe capul lui. Drept pentru care l-am încuiat în dulap și dacă tu zici să i-l duc plocon, i-l duc, dacă dispui că poate sta la mine în casă, încuiat, stă. Fac cum zici tu, Jean știi că e cam sucit și poate are și el dreptate (având în vedere antecedentele), așa că nu vreau să mai reiau discuția cu el, am impresia că vrea să se eschiveze.

Să știi însă altceva: toate benzile aduse de la Floricel (și care se auzeau prost) erau întoarse!! Nu știi, tu, când le-ai debobinat, sau Puiu Șuteu¹⁰, când le-o fi copiat sau cum, dar erau pe dos și Floricel a râs, văzând că noi le ascultam pe dos. Le-a întors și acum se aud minunat, așa că ai să te bucuri. Plus am făcut 2 înregistrări noi (o bandă cu calypso și una cu rockuri) și am primit de la Floricel încă două benzi noi absolut, urmând ca la primul meu drum la Buc[urești] să-mi mai dea. Ești mulțumit?

Herr Bubu, văd că ești un *gentilhomme campagnard* în toată legea: călărești, te fotografiezi cu miei primăvarați – într-un cuvânt trăiești un fel de pastorală gen sec. 18. Dar unde-s păstorilele?

Eu te invidiez profund, dar, pe de altă parte, mă gândesc că poate ai dreptate: viața printre străini tot nu e viață. Aici e primăvară, ploioasă, cu soare, cu vânt, cum dă D-zeu. Și noi, tot așa: plângem, rădem, ne întristăm.

Am ajuns rival cu Schwartz¹¹, Clara¹² (care e o fată foarte șic) s-a îndrăgostit de mine și l-a răpăsit. Iar eu... În fine!

În încheiere – țin să-ți amintesc că oricând, cu toată plăcerea, te ajut în afacerile tale literare. Nu știu dacă indicațiile mele îți servesc la ceva, dar eu le fac din toată inima și mă bucur că apelezi la mine!

Cât despre corespondențe, una cred că apare [în] numărul acesta, cealaltă în proximus. Și nu mai face mofturi, căci eu am fost sincer când ți-am spus: scrii binișor. Și prin exercițiu, tot mai bine! *Wei-marul*¹³ e mai bun ca precedentele! Te rog să mă crezi c-o spun foarte sincer.

Te îmbrățișează al tău Mircea.

Scrie!

Promit să-ți scriu mai des!

1. Scrisoare scrisă cu mâna.
2. Titluri de Damian Stănoiu.
3. E vorba de ediția Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, *Întineresc și lumină. În lumea dreptății*, ediție și prefață de Mihai Gafița, București: ESPLA, 1957.
4. *cjusdem farinae* (lat.) – „din aceeași făină“, adică „din același aluat“.
5. *terre à terre* (fr.) – lumesc, mediocru.
6. *Tineretul Lumii* – un concurs de proză, organizat de o revistă care avea redacția la Budapesta și la care Mircea Zăciu a câștigat un premiu, fără a intra vreodată în posesia acestuia.
7. Electrofon – pick-up.
8. Gazda la care locuiau prietenii ai lui Mircea Zăciu.
9. Ion Pulbere, viitor cadru didactic la Facultatea de Filologie.
10. Valeriu Șuteu, lingvist.
11. Ion Schwartz – asistent la Facultatea de Chimie, prieten cu Mircea Curticeanu.
12. Studentă la Facultatea de Filologie.
13. Articol trimis de Octavian Șchiâu din Germania și publicat în revista *Viața studentescă*.

→

3. „Nu-mi închipuiam că sufletul feminin e așa de complicat“

8 III 58

Dragă Bubule,

ieri după-masă am primit, cum zici tu, a cincea scrisoare, tot mai intrigată, de la tine. Ai toată dreptatea să te indispui, după cum eu, să mă mir, căci ți-am scris cinci scrisori, dar văd că până la data de 19 februar, când îmi scrii ultima ta corespondență, nu primiseși nimic. Nici de atunci nu ți-au parvenit? M-ar îndurera acest lucru, căci ar însemna că scrisorile mele s-au rătăcit definitiv, ori eu îți scrisesem acolo indicațiile cerute pentru prefața la Rebreanu, pentru antologia humorului universal, precum îți anexasem într-una din scrisori și o scurtă schiță (zi-i cum vrei), a mea, apărută în săptămânile trecute în *Tribuna*. Să fi supărat pe cineva indicațiile mele istorico-literare sau faptul că am trimis o producție în străinătate?

În plicul de față îți trimit *Călătorului îi șade bine...* a lui Brătescu-Voinești, pe care am decupat-o din cartea mea. Iată de ce: la redacție dactilografa (una a mai rămas, că cealaltă e bolnavă și în concediu) e supra-aglomerată. Dna Onișor¹, pe care aș fi rugat-o și în numele tău, urmând să-i remunerez eu munca sau să te revanșezi tu, e de asemeni bolnavă, cu o congestie pulmonară gravă. Am apelat atunci la Livia-grasa², făcând însă imprudența de a-i spune că e pentru tine, atunci a avut pretenția să-i aduci o pereche de ochelari etc., ceea ce am crezut că e exagerat și am hotărât că tot mai bine ar fi să-ți decupez textul, ca să-l aibă traducătorul așa, căci tot n-are nevoie de text dactilografiat. Dacă mai ai nevoie de ceva material sau de indicații, cu toată dragostea și fără nicio obligație, te rog să-mi spui, căci sunt bucuros să te pot ajuta măcar sub această formă foarte puțin costisitoare pentru mine. Nu știu acum ce a ajuns la tine din indicațiile mele, eu îți repet, în linii mari, că, în privința antologiei, aș fi voit să modifici lista autorilor, renunțând la Brăescu, Damian Stănoiu[u] și N. Mironescu, introducând în schimb pe Rebreanu (*Dintele*), pe Arghezi, Topârceanu, D. D. Pătrașcanu, I. A. Bassarabescu. Dacă n-au bucățile, o să ți le procur de asemenea, firește voi găsi atunci o soluție de dactilografiere, n-ai grijă, n-o să-mi mutilez biblioteca.

Te rog însă să-mi scrii degrabă dacă ai primit vreuna din scrisorile mele și dacă te-ai lămurit sau să-ți indic din nou autorii și titlurile exacte la fiecare, precum și volumele, eventual, unde pot fi găsite. Sunt necăjit că n-ai primit veștile mele la timp. Eu îți scrisesem și relativ la prefața Rebreanu, deși, fără să-ți trimit vreun material informativ, ți-am explicat eu de ce. Să nu fi primit nici această scrisoare?

Îți mulțumesc mult că te-ai gândit la mine pentru prefața Istrati. În câteva zile o să ți-o expediez, refăcută și, sper, tradusă. Dificultatea este că aici trebuie să găsesc totuș un german care să cunoască la perfecție româna și să-mi facă o traducere frumoasă. Cred că voi găsi la catedra de germană de la noi. Aș fi teribil de fericit să-mi apară o prefață în RDG (la vară o să-ți explic mai pe larg de ce), nu numai din considerente financiare, te asigur. Evident că acestea nu-mi sunt nici ele indiferente. Sigur că n-am pretenția unui transfer de bani, ceea ce știu că nu e posibil, aș fi chiar mai bucuros să ridici tu banii și să-mi cumperi ceva. Ai ghicit oare ce? Asta depinde și de sumă: ori un cort cu pneumatice pentru 4 persoane, ori, dacă suma va fi mai mare, evident, un magnetofon! Dar, de ce să vindem pielea ursului din pădure?

Eu premiul de la Tineretul Lumii nu l-am primit. După demersuri și informații, am aflat că e vorba de un electrofon (?), care s-a oprit la Budapesta, unde am scris, dându-mi adresa exactă. Sigur că, dacă aș fi știut asta dinainte și dacă tu erai în Germania înainte de a se expedia premiul, poate reușeai să-i convingi să-l schimbe cu un magnetofon. Dar, în fine, să-l văd și pe asta sosit odată.

Trec la chestiuni mai personale. Am fost cam amărât săptămânile din urmă, din multe pricini. Unele o să ți le comunic la vară, altele le scriu, căci, dacă nu le scriu, știu că nu ți le mai spun, căci și noi sântem ca frații: puține confidențe își fac când se întâlnesc, preferând, oricât ar ține unul la altul, să vorbească banalități.

Iată ce e: m-am despărțit de fata pe care o știi și am avut o scurtă (dar costisitoare!) aventură cu... Clara, care l-a părăsit în prealabil pe Schwartz. A fost o mică tregedie, Schwartz fiind pe punctul de a suferi cumplit. Acum s-a resemnat, iar eu m-am despărțit și de Clara. A fost o scurtă idilă, nu lipsită de farmec. Fata (o cunoști oare?) e o ființă simpatcă sub toate aspectele. Fără a fi

frumoasă, e ceea ce numim noi „fată modernă“, adică sportmenă, vorbește englezește, îi place jazzul, dansează f[oaarte] bine, e suficient de citită (fără a fi cultă), e de familie foarte bună (fără a fi parvenită sau snobă) etc. Dar totuș nu e ceea ce căutăm noi, dracu știe cum! M-am vindecat și eu acum, așa că pot privi lucrurile mai rece și mai detașat. Dar am avut și eu ce suferi, ce să-ți spun de bietul Schwartz! Mai ales că el insistă, iar fata nu mai voia să stea de vorbă cu el! Ea se îndrăgostise de mine, venea la cursurile mele (oricât o rugam, că nu e bine), făcea și alte imprudențe etc. Ce să-ți mai spun? Idila s-a terminat în prag de primăvară. Poate că totuș voi reveni la ea, poate la cealaltă, care pare totuș mai potrivită. Ce deosebite sânt aceste două fete! Doamne, nu-mi închipuiam că sufletul feminin e așa de complicat. Și nu numai sufletul.

În rest, am destule pe cap. Dar mai ales gânduri. Cu Jean și ceilalți ne vedem tot mai rar. Mie îmi pare rău, mai mult pentru că ei își închipuie că eu mă port cu aere de superioritate față de ei, că i-aș disprețui, dragă doamne etc. Nu știu cum să le explic că nu e asta, că era inerent să ne despărțim odată, că fiecare își alege odată calea intimă în viață, când trebuie să se despărță și de prieteni, și de tot. Că eu nu-i iubesc mai puțin, mă gândesc cu dragoste la fiecare din ei, dar că nu-mi mai pot potrivi programul cu al lor și că, în general, nu ne mai potrivim. Aș vrea mult ca ei să nu mă înțeleagă greșit, însă știu că nu se poate asta, că ei vor crede totdeauna că eu i-am părăsit fiindcă mă cred mai grozav ca ei. Mă mai întâlnesc din când în când cu medicii amici pe care-i știi și tu, m-am împrietenit în ultima vreme mai mult cu Nicoară³, la care am fost la revelion (de câte ori mă gândesc cu plăcere la noaptea aceea! Tu nu?). El e singur, fiindcă Livia e plecată peste săptămână la circumscipție, vine numai sâmbătă și duminică, uneori nici atunci, așa că Nik e liber și uneori mai vine pe la mine sau mă caută pe la redacție.

Ce să-ți mai spun? Că n-am încă locuință, că alții au primit și eu nu? Asta nu e o noutate. Aș vrea să-mi instalez telefon. Te-aș cheama atunci uneori, să stăm de vorbă. Dar până atunci, fiindcă se apropie ziua ta, dragul meu, te rog să primești urările mele cele mai sincere.

Dragă Bubulică, chiar dacă n-ai primit scrisorile mele și chiar dacă le-ai primit și ele au fost mai scurte sau mai seci ca-n alți ani, să știi că asta nu e din pricină că prietenia noastră ar fi suferit o cât de mică zgârietură. Poate dragostea să mă fi amețit puțin și să mă fi făcut mai neglijent cu amicii. Însă tu fii convins că mă gândesc la tine și țin să te ajut cât pot mai mult, căci am față de tine destule obligații. De altfel ești prezent mereu la noi, când Tanti, când Mia te pomenesc (ele sânt mai sentimentale, îți seamănă deci), pe urmă pe masa mea am pus fotografia ta cu mielul, care-mi pare tare nostimă. De altfel nu mai e mult și ne revedem și sper să petrecem bine vacanța. Tu însă gândește-te bine ce vei face la anul, te rog să nu gravitezi spre facultate numai din nostalgie, că ai să te saturi tare repede.

Bătrânul e f[oaarte] grav și cred că-l vom pierde (Doamne ferește!), iar [xx] e cea mai desăvârșită lichea din câte am văzut, așa că te rog să nu ai pic de încredere în el. Dacă poți să te aranjezi altfel, nu pregeta și încă o dată îți spun, măcar în afacerea asta nu fii sentimental!

Încă o dată „La mulți ani!“, dragul meu, și mai scrie-mi. Mă bucur că în anul ăsta eu primesc mai des scrisori de la tine, mă întristează însă că ale mele nu ți-au parvenit și îți promit în schimb să-ți scriu mai des.

În curînd trimit prefața Istrati (a, mi-ai cerut și lista operelor mai importante: *Kira Kiralina*, *Moș Arghel*, *Codin*, *Ciulinii Bărăganului* – acestea ar fi cele mai realizate și toate, plus câteva, au fost adunate în volumul *Kira Kiralina*, apărut în 1957, la Buc[urești], la ESPLA, plus *Ciulinii*, pe care tu îi ai, mi se pare, în ediția mea (?))⁸ Scrie-mi dacă volumele acestea se află la voi sau să fac tot posibilul să ți le expediez prin poștă, căci aici se mai găsesc în librării. Volumul ESPLA e suficient pentru a alege o frumoasă antologie Istrati pentru nemți. Evident, ei pot traduce și din franceză aceste povestiri, căci majoritatea n-au fost scrise în românește sau n-au fost retraduse de Istrati însuși.

Cu drag al tău
/ss/ Mircea

1. Secretara Facultății de Filologie.
2. Dactilografa la redacția revistei *Tribuna*.
3. Asistent la Facultatea de Medicină.

În amintirea Profesorului

Într-o zi din noiembrie 1995, Mircea Zăciu a venit la redacția noastră, pe atunci pe strada Iașilor, nr. 14, în fundul unei curți cu găini. Purta sub braț un dar pentru noi: propria lui fotografie, înrămată. Ne-o dedicase. Pe dosul fotografiei, tot cu scrisul Profesorului, datarea precisă și locul unde a fost făcută.

Mircea Zăciu ar fi vrut „Uitării, uitării să nu mă dați toți!“ Dorința lui va fi și în viitor ascultată.

APOSTROFII

Brașilor mei "Apostrofi",
să - mi aducă aminte
din când în când de cel ce
m-a fost prieten, prieten
și colaborator, Mircea Zăciu
Cluj, nov 95

Fotografie din 24 april 95, a
doza și de Pași, cu pădurea
familiei lui Pop, Cluj.

ROMANUL *Arhitecturi mesianice*, apărut în 2102 la Editura Charmides, avându-l drept autor pe Ovidiu Pecican, universitar și om de litere, este o propunere auctorială de un gen aparte. Originalitatea nu constă numai într-o frescă a modernității românești, ci și în universurile concentrice ale unor personaje pe un drum al căutării. Aceasta depinde de perspectiva cititorului, ce are ocazia de a construi câteva interpretări, fără a suprainterpreta, ci a căuta la rândul său propriile căi.

Romanul însuși este arhitectural, pe câteva paliere de construcție a lumii, susținute de istorii personale diverse, dar nu divergente. Acestea se întâlnesc în cea a existenței unui preot – ascet modern într-o lume tulburată și tulburată –, Laurențiu Gomboș. Greco-catolic, poate un mod pentru autor de a situa din prima alegere sinteza culturală pe care o propune, viziunea asupra Transilvaniei, deci și asupra istoriei sale, cea a întâlnirii dintre Orientul ortodox și Apusul catolic, Gomboș este vârful de lance al romanului. Începe și sfârșește trama acestuia, irizează spațiile secundare, plutește prin existența și alegerile sale în celelalte istorii: „Părea să aibă o capacitate specială de a se mobiliza de câte ori se afla în prezența nemijlocită a vreunei persoane, retrăgându-se îndărătul unei cortine și arborând un aer anonim de fiecare dată când recădea în solitudine“ (p. 12). Construiește pentru cititor, din pagină în pagină, arhitecturi nebanuite, dar arhitecturi mesianice. Mesianice, deoarece așa cum și etimologia poate susține, starea presupune așteptare, dar și împlinire prin venirea cuiva, un ales salvator, sau o istorie mântuitoare. Cine este acesta, care sunt acestea? Cititorul are ocazia de a le descoperi în figurile personajelor ce construiesc nu numai o istorie personală, subiectivă, ci și una obiectivă: cea a unei provincii ce se definește prin diversitatea pe care o respiră prin fiecare participant la marea istorie a regiunii. Transilvania coboară și se lărgeste reconstituind ca un personaj fără de glas, prin alegerile lui Zeno, atât istoria recentă, cât și Balcanii, în confruntările anilor '90. Cu traumele formării și ale reconfigurării, ca și cum Zeno, un alter ego al lui Gomboș, ar participa la tulburata istorie a reconfigurării regionale într-un propriu parcurs al căutării identității și al formării.

În acest sens, romanul *Arhitecturi mesianice* poate fi citit ca unul al cercurilor concentrice: răspunsul la o întrebare naște o

Romanul căutării

Florin Eduard

altă întrebare, întâlnirea cu un personaj deschide o altă pistă a confesiunii, o altă viziune asupra lumii. Cert este că mâna autorului este condusă de o minte renescentistă și de o cultură a acumulărilor: cititorul este provocat la cunoaștere, la sondarea profunzimilor de care trebuie să fie capabil pentru a citi romanul. Din citiri și recitiri, romanul poate fi identificat drept unul al miturilor, de la cele ale istoriei creștine la cele ale modernității, în sens barthian. Satana și descrierea sa, Dumnezeu și rolul său în istorie, cea personală și cea colectivă, cea națională și cea regională, concretul lumii, precum și marea întrebare a cărei voce este Gomboș: Ce vrea să facă Dumnezeu din această lume? Situația lui Zeno între Iugoslavia ce se dezintegrează și propria sa istorie, pe care o vrea reîntregită prin căutarea originilor, poate fi un posibil răspuns. Care este destinul omului, cu toate meandrele modernității, prins în păienjenșul cotidianului, de vreme ce imprezibilul nu-l mai salvează de la tragedia revelațiilor chiar sub oblăduirea Tatălui nici măcar pe preotul Gomboș, tată fără de voce?

Există și probabilitatea ca romanul să fie citit într-o cheie a miturilor propusă deja de G. Călinescu. *Arhitecturile* sunt o reinterpretare modernă a legendei Meșterului Manole, prin câteva repere, unele dintre ele evidente: „Era, probabil, în firea lucrurilor ca fiecare arhitect să întruchieze, într-un fel sau altul, arhetipul meșterului ale cărui construcții se surpă, cerându-se reluate încă și încă o dată, până la deplina reușită; angoasele și speranțele lui“ (p. 60). Construcția interioară a personajului central se dislocă neașteptat, așa cum surparea din catedrală pecetluiește un destin al cărui deznodământ este recunoașterea: cea a propriului trecut prin prezentul unui căutător, Zeno.

De această dată însă, nu meșterul constructor își frânge aripile, ci un substitut, un țap ispășitor, ca și cum păcatul este expiat prin înlocuitorul la care poporul biblic făcea apel anual pentru iertarea păcatelor colective. Monologurile lui Gomboș nu pot susține la nesfârșit, într-o luptă a încercării continue, catedrala interioară ce se prăbușește sub loviturile erozive ale realității: „Ce deosebire era între Marta și sutașul roman veniți, deopotrivă, fiecare cu durerea lui, la Isus? Ce deosebire avea el dreptul să facă între Elviși și colonelul Zarie de la «Doi și un sfert», care îl căutase cu respect și evlavie, deși auzise despre el că înainte vreme fusese o bestie dezgustătoare?“ (p. 98). Lumea lui Gomboș, deși articulată printr-o voință de ordonare a lumii – iar preoția îi oferă cotidienele răspunsuri necesare –, nu rezistă în fața realismului existenței, mult mai tragică decât se poate bănuși și mult mai puțin domesticită decât s-ar dori.

Gomboș, ce-și trăiește propria istorie într-o lume pe care o descoperă zilnic, prin

viața trăită a celorlalți, poate da impresia că romanul se reduce la caleidoscopul propriei interiorități. Răsturnările de situație, ca într-o adevărată tragedie, vor reconstrui existența lui Gomboș, din întâlnirea cu viața, la confluența dintre un răsărit al alegerii și un apus al dezvăluirii. Aici Zeno își pune amprenta, iar cititorul, parcă și mai multe întrebări, într-o istorie a continuității care se cere a fi retrăită: „Iar străbunicul a fost bine mersi pe frontul din Dalmația, în primul război... Și cine știe câți de-ai noștri n-au mai fost cu baioneta la armă, prin gropile și noroaiele Europei... Că doar n-oi fi eu mai puțin breaz“ (p. 157).

Dincolo de aceste mituri culturale pe filieră iudeo-creștină, pot fi recunoscutibile miturile modernității. De la omul turmentat de schimbările sociale și politice, un destin pe care nu-l mai stăpânește, la mitul orașului tentacular. Clujul modern, orașul în care personajele modernității, expresive pentru tipologii dintre cele mai diverse, se depersonalizează, după cum toată lumea mănâncă la McDonald's *nachos*, figură a modernității galopante. Mallul, prezent și el, devine noua catedrală a omului modern care se caută pierzându-se într-un labirint ale cărui fire par a fi în mâinile unor forțe necunoscute și nenumite.

Două lumi concentrice, o trecere prin alunecare din spațiul sacru în cel profan, ca o obligație în serviciul modernității: „Gura Iadului se putea deschide și cu niște scări rulante. Nu degeaba contraziceau ele, cu logica lor, ordinea instituită de Creator, subminând regimul firesc al deplasării umane prin efort muscular și osos propriu prin instituirea unui răgaz imobil“ (p. 29). Chimi este în căutarea propriului drum, dar oare va putea afla calea tocmai în mall? Ca să devină el însuși pare că trebuie să se scufunde în marea istorie a lumii în mișcare, o lume americanizată într-un Cluj multicultural.

Pe aceeași linie, romanul poate fi citit și ca o descriere realistă, cu repere mitice, a Vestului românesc, ce coboară prin experiența lui Zeno până în Iugoslavia fragmentată de război. Zeno cu o viață fragmentată participând la istoria spartă în bucăți a Balcanilor, ce ironie a sorții! Aici autorul are meritul său, nu numai într-o documentare precisă, prin acumularea unor detalii diverse, de un realism necruțător (sintagma se potrivește multor pagini din roman), ci și în adecvarea personajului cu lumea la a cărei reconfigurare participă, probabil pentru a uita că mai întâi trebuie să-și refacă propria lui istorie.

Tramele secundare sunt potecile ce-l plimbă pe cititor pentru a ajunge la drumul principal: familia de țigani și istoria „olandeză“ a femeii. Realismul și modernismul, expresivitatea crudă nu sunt doar subterfugii de literator; acestea fixează istoriile în

lumea însăși a romanului. A arhitecturilor. Este, de fapt, imaginea universului cotidian confruntat cu realitatea: imigrația, sărăcia, promiscuitatea, lupta de zi cu zi într-un capitalism sălbatic, est-european, fără reglementare etatică minimă. Sărăcia este atât de firească, încât nici nu se mai observă. Ca și opulența, de altfel. Ieșirea din comunism, neconsumată după douăzeci și trei de ani, atinge personajele, ca aripa unui înger al morții; dispariția este lentă, chinuitoare, asemenea secretelor acestor personaje sub jurământul tainei confesiunii.

În plus, acestea vor să se schimbe, să intre pe o cale a unei mântuirii, aceasta fiind figurat oferită prin apelul la agentul lui Dumnezeu, preotul Gomboș. Este ceea ce cred personajele tramelor secundare, căci realitatea cu care el însuși se va confrunta va fi mult mai dură: mântuirea este un act personal, iar agenții lui Dumnezeu care pot condamna faptele sunt și ei oameni, deci, posibil, condamabili. Un preot aflat în fața propriului secret nu mai are nimic din sfînțenia agentului divin, este și el un om supus păcatului și greșelii, ca țigani căzuți în promiscuitatea băuturii și a sexului pe nevăzute, ca „olandeza“ ce vrea răscum-părare.

Personajele participă ele însele la propria arhitectură ca și la a cea a romanului. Nu este un Babel al amestecului limbilor, deoarece acestea converg, urmând o linie nevăzută, la preotul greco-catolic. Gomboș are impresia că trăiește într-o lume pe care o cunoaște, pe care ar vrea să o recunoască prin acte. Deși trăiește aici, viața lui este departe de lumea aceasta, trăind ca un ascet în vârtoarea timpului istoric. *Arhitecturile* pot fi citite, cu certitudine, ca romanul preotului. Toate datele personajului sunt în consonanță cu prototipul slujitorului divin. Ficțiunea însă își are legile ei, căci revelația din final acționează ca deznodământul dintr-o tragedie greacă: prăbușirea personală. Corespondența țese pânza acestui deznodă-

mânt, căci schela surpată va fi agentul pedepsei divine, al unei morți, chiar dacă nu fizice. Trecutul său se prăbușește asemenea schelei: lumea reală se descoperă prin intermediul dezvăluirii propriului secret. Rare sunt în literatură personajele asemenea lui Gomboș.

Zeno, un fiu rătăcitor, cu singura diferență că își caută însă tatăl. Rătăcirea prin lume, prin istorie, prin propria sa viață funcționează ca o imagine a umbrei ce-și caută dublul. Un dublu *paternal*. Dintre toate personajele romanului, Zeno este încarnarea tragicului. O tragedie a nașterii, a copilăriei, a războiului la care participă de parcă ar vrea să-și uite identitatea, cea a căutării, în realitate. Detaliile acumulate fac din el, printr-o tehnică a mozaicului, un personaj rar, foarte rar, de forță. Nu numai forța fizică pe care o are, ci și forța de a pătrunde în existența cititorului, în cea a celorlalte personaje. Romanul parcă devine dintr-odată unul al lui Zeno, al fiului în căutarea tatălui. Zeno caută și orbecăie prin lumea păcatului, într-o voință nestăpânită de a-și găsi Tatăl ceresc, nu numai pe cel părintesc. Două lumi, cea a propriei nașteri și cea a redempțiunii. Încercarea este o tatonare a căutării identității, ca și cum, pentru a-și găsi tatăl, Zeno trebuie să descopere lumea, deși parcursul se transformă într-o confruntare continuă: „Adică, vreau să spun, dacă ai prilejul, ucizi, ca să nu fii ucis. Sau te ucid alții. Dar fără dramă, fără texte și lacrimi. Ci cu un fel de încrâncenare mută, mohorâtă, cu plictis aproape. Probabil că asta e cel mai bizar“ (p. 160).

Confesiunea lui Zeno atinge excepționalul, cititorul fiind convocat la un adevărat festin al cunoașterii modernității. E ca și cum ar participa la istoria lui Zeno. Deznodământul are un reper auctorial, dar este bine învăluit în faldurile potecilor care se bifurcă: „Răbdare și stăruință, tenacitate și perseverență, iar apoi, chiar și în mijlocul celei mai aspre mizerii, răsare de sub orizont globul incandescent al iubirii, *filia* și *agape*. Chiar și *eros*“ (p. 104). O lume departe personajele: un preot atașat de *agape* și de *filia*, prima la modul concret (împărtășește ajutorul...), iar a doua prin Chimii, fiul de substituție.

Roman al căutărilor, cu drame ale confesiunii, *Arhitecturi mesianice* respiră modernitatea și realismul. Cititorul se descoperă și redescoperă, își pune întrebări, așteaptă deznodământul, dar și continuări. Fresca lumii noastre definește radical o alegere auctorială specifică noilor voci, fără a uita o tradiție a sensului alegerilor din marile romane. Pe când și continuările?

Poeme de VICTOR PERPELEA

demonic city

se înserează lent
un cearcăn uriaș acoperă cerul
ca o eclipsă trasă pe sfori
de nebuni
sunt singur în cameră
în sicriul de beton
ce reciclează zilnic
același univers cenușiu
mă dezbrac
& mă ghemuiesc până
ce-mi ating genunchii
cu buzele
în curând orașul
va începe să fojgăie
pregătindu-se ca-n
fiecare seară să ne răpească
viitorul & visele

1001 de nopți în Berceni

locuiesc într-o
garsonieră igrasioasă
confort trei
am două pisici năpărlite
& o nevastă obeză
un monstru diform
aproape mitologic
dar seara când adorm
cu capul pe burta ei
uriasă & moale
mă simt ca & cum aș fi
pe un pat cu apă
în Burj Al Arab

în plină zi/în plină stradă

mă îndreptam spre serviciu
îmi cumpărasem obișnuita
gogoasă cu gem
de fructe de pădure
& începusem s-o halesc
când exact la intersecția
Elisabeta cu Brezoianu
acolo unde pe zid e scris
Iisus te iubeste
am simțit un fir de păr
în gură

***

aprint lumina
moliile execută
zboruri neînchipuit de frumoase
mă așez pe scaun
îmi pipăi scalpul
& răcăi cu patimă
crustele de mătreață
trag o răgăitură
& sting lumina
un viitor de aur
îmi dă târcoale

• Patricia Nikols, *Nud*

micro

„Complicele” meu din PITAR MOȘ

Ion Bogdan Lefter

SERIOSUL, DISCRETUL, harnicul Dan Horia Mazilu (20 aprilie 1943-16 septembrie 2008) a fost – și va rămâne – unul dintre „vechiștii” noștri de frunte, specialist atotștiutor și totodată reformator al domeniului, autor al unor interpretări și reinterpretări decisive pentru înțelegerea secolelor XVI-XVIII autohtone; pe scurt: un veritabil cărturar (cum li se spunea pînă nu demult savanților umaniști), mare medievist, personalitate de anvergură a cercetării literare românești în genere.

Despre cariera și cărțile lui am scris la un moment dat, descriindu-i evoluția de la studiile aplicate și de la sintezele „europeiste”, consacrate versiunilor locale ale marilor modele care au dominat cultura occidentală a Evului Mediu târziu, la uimitoarele explorări tematice și „mentaliste” dinspre final. Prima serie: *Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea* (1976), reluată în *Literatura română barocă în context european* (1996), și *Literatura română în epoca Renașterii* (1984), sub acolada *Vocației europene a literaturii române vechi* (1991). A doua: *Noi și ceilalți. Fals tratat de imago logică* (1999), *O istorie a blestemului* (2001), *Văievodul dincolo de sala tronului* (2003), *Lege și fărâdel de în lumea românească veche* (2006) și *Văduvele sau De:pre istorie la feminin* (2008). În paralel, se adunaseră și contribuțiile sistematice de specialist în domeniu, de la articolele și studiile de tinerete și de la debutul în volum, cu monografia despre *Udriște Năsturel* (1974), și pînă la *Studii de literatură română veche* (2005), cu destule titluri pe parcurs, unele consacrate anumitor autori, epoci sau tematici, altele de panoramă medievistică, din perspectiva titularului de curs academic, precum *Recitind literatura română veche* (I-II, 1994, 1998, publicate – semnificativ – la Editura Universității din București). O operă impunătoare, cu cele două serii proeminente proiectate pe fundalul cercetărilor metodice ale autorului asupra textelor Evului nostru de mijloc.

NU FAC – însă – aici analiză; încerc un portret al autorului, al unui om special.

Deși era și profesor, deci „actor” la catedră, deși a jucat și roluri de conducere la Literele bucureștene, întui ca prodecan, apoi decan cu două mandate, devenit ulterior, în ultimii săi ani, director al Bibliotecii Academiei, era mai degrabă un introvertit. Va fi fost cîndva un adolescent idealist, un student și un absolvent devorator de cărți, cu acel

amestec de energie vitală și de pasiune intelectuală pe care doar junețea îl face posibil; eu-unul nu l-am cunoscut decît la maturitate și către senectute, profesor și cercetător sobru și de o incredibilă modestie. În Universitate, în viața culturală, într-o lume de mari orgolii, de egouri hipertrofiate, era la antipod, încît funcțiile pe care le-a ocupat păreau să nu i se potrivească. N-avea comportament autoritar, nici nu ridica vocea. Dimpotrivă, era calm, imperturbabil. Tăcut, retras în spatele ochelarilor cu groase rame și lentile, se impunea prin constanța prezenței lui blajine și prin seriozitatea tenace, eficientă. Ca prodecan, trebuise să se ocupe și de „problemele studenților” și, rezolvîndu-le cu înțelegere și cu conștiinciozitate, le cîștigase simpatia și susținerea, fără să „fraternizeze” cu ei, rămînînd oarecum distant, închis în el însuși. La fel era și în relațiile colegiale, atît cît l-am știut: afabil, dar cu aer singuratic, dînd replici scurte, pe ton șters, aproape șoptit. (Mă-ntreb cum se va fi descurcat în amfiteatre, obligat să livreze monoloage de cîte două ore...) Avea cu toată lumea relații bune, de amabilitate politicoasă. S-ar putea să fi fost cel mai neconflictual intelectual public pe care l-am întîlnit vreodată. Evita confruntările, îndepărta asperitățile. Nici măcar atunci cînd s-au acumulat în Facultate tensiuni și s-au stîrnit oarecari furtuni, pînă și cînd s-a aflat el însuși în mijlocul lor, în alegerile pentru funcția de decan din 1992, cînd a pierdut, și în cele din 2000, cînd s-a reales cu cîntec, după ce obținuse un prim mandat în 1996, nu s-a agitat decît pe dinăuntru, bine disimulat în spatele gesturilor la fel de pașnice ca-ntotdeauna, al frazelor la fel de potolite, de tăgănat-ceremonioase. A făcut parte dintr-o anumită „facțiune” profesorală, însă păstrînd mereu punți de comunicare cu ceilalți, cu noi toți. Ba chiar mi s-a părut că apartenența la grupul care-l susținea nu era chiar opțiunea lui fermă, că, din cauza felului său defensiv de a fi, le cedase celor mai insistenți, mai interesați, care-l înconjuraseră, neștiind, la rîndul lui, să se apropie el de colegii care, din decență sau doar din grabă, furați de-ale vieții, gravitau la varii distanțe.

Era mai tot timpul în Facultate, în biroul lui de decan sau pendulînd între secretariate. Asculta tăcut tot ce i se spunea, accepta mai toate doleanțele, găsea soluții bune, înțelepte. Cînd îl căutam în partea a doua a zilei, cu cine știe ce mici motive, după ce se stînsese agitația dimineții și a orelor din jurul prînzului și se lăsase liniștea pe culoarul administrativ de la parter, după-amiaza sau și mai târziu, către seară, îl găseam singur, așezat nu la biroul „oficial”, ci la capătul mesei lungi de ședințe, în dreptul ferestrei din dreapta încăperii, cu cîte o carte deschisă și cu fișe mici de hîrtie în față, lucrînd. Fuma mult, scrumiera era plină de mucuri de țigări. La un moment dat, cînd începuseră să se adune, unul după altul, tomurile masive ale seriei ultime de cărți, pentru care ar fi trebuit să se izoleze ani de zile la masa de lucru, l-am întrebat cînd le scrie, de vreme ce stă în școală de dimineața pînă seara. „Aici, Bogdane!”, mi-a răspuns, arătîndu-mi cu mîna colțul mesei de ședințe și teancul de fișe de acolo...

NU I-AM FOST niciodată foarte apropiat, Aveam trasee profesionale destul de diferite, și în Facultate (el – „vechist”, eu – mai ales „postbelic”, „contemporaneist”), și în lumea literară și culturală, însă a existat între noi o simpatie aparte, datorată prove-

nienței noastre comune „din Pitar Moș”. Ajunsesem amîndoi la Litere, în clădirea istorică a Universității, venind de la Limbi și literaturi străine, el – slavist, eu – anglist și americanist. Urmasem ca specialitate secundară Româna, drept care-i citisem cartea despre baroc, probabil în 1977-1978, în anul I, cînd se face „literatura începuturilor”, și-l reperasem pe culoarele Facultății. Trebuie să fi fost pe atunci asistent sau lector (cei aproape paisprezece ani care ne despărteau mi se păreau foarte mulți; de fapt, cînd mi-am început studenția, avea doar 34 de ani...). Pe urmă, absolvent în 1981, l-am pierdut din vedere, i-am citit, la apariție, și cartea despre Renaștere, dar nu l-am mai reîntîlnit decît în 1990, după căderea regimului comunist, cînd, în loc să mă duc înapoi în clădirea din strada Pitar Moș, am devenit asistent „în Edgar Quinet”, după un deceniu în care, abandonîndu-mi specializarea primă, mă exersasem critic asupra literaturii autohtone. „Trădase” și el slavistica, drept care ne-am regăsit între „româniști” și, fără să discutăm despre asta, s-a creat între noi un soi de solidaritate neștiută altora, ca-ntre niște secreți „complici”. Cred că a contat și asta în focul competiției decanale din anul 2000, cînd, după ce s-a reales, deși susținusem destul de vocal tentativa celeilalte „facțiuni” de a-l detronea, a venit cu propunerea surprinzătoare ca eu să-i fiu prodecan, într-o încercare de a construi o conducere „bipartizană” (zic americanii). N-au fost între noi resentimente, dar nici nu m-am putut integra în rețeaua din jurul lui, așa că m-am retras după un an și jumătate. Aș fi făcut-o și mai rapid, însă în pragul verii anului 2000 l-a lovit un infarct și – firește – l-am suplinat pînă cînd, către mijlocul toamnei sau spre iarnă, a putut reveni.

În 2003 am scris articolul despre el, nu atît o recenzie, cît un portret integrator. Mi-a mulțumit modest, în trecere, pe culoarele Facultății.

În 2007, ca membru al comisiei care m-a promovat la gradul didactic de profesor plin, a compus un referat foarte frumos, cu o căldură pe care pînă atunci doar i-o bănuisem, cu o abia ascunsă mîndrie că mă poate lauda. Păstrez o fotocopy a hîrtilor cu scrisul lui de mîna, ordonat, acoperind cuminte paginile.

La începutul lui 2008, cînd, înaintea încă unui rînd de alegerile decanale, ne-am desemnat în Catedra de literatură română reprezentanții în Consiliul pe Facultate, ne-am clasat tocmai noi doi... la egalitate pe ultimul loc, deci la balotaj! N-a mai fost nevoie de un vot suplimentar, fiindcă m-am retras imediat, lăsîndu-l pe el în joc. Doar nu era să-l concurez pe „complicele” meu din Pitar Moș! Cred că era de pe-atunci bolnav, avea glasul stîns...

După cîteva luni, în pragul verii, cînd l-am întîlnit pe un culoar, nu mi-a venit să-mi cred ochilor: era șocant de slăbit, boala finală atacase devastator. S-a stîns la începutul toamnei, în septembrie.

L-AM VĂZUT și zîmbind de-a lungul anilor, l-am văzut în multe situații, însă rămîn cu amintirea chipului mai degrabă trist, expresiv dar aproape imobil, cu ochi umezi, parcă gata să lase să curgă o lacrimă din spatele lentilelor mari ale ochelarilor, cu dioptrii minus, îndepărtătoare. Marele medievist părea să ascundă o enigmă...

Spre o istorie politică a cărții sub comunism

Cristian Vasile

RĂZBOIUL RECE a generat o vastă literatură de specialitate, care s-a îmbogățit după 1989, odată cu deklasificarea mai multor arhive în Europa de Est și în fosta URSS. Cu toate acestea, anumite subiecte au rămas puțin studiate, chiar oculate. Și totuși, „nu există secrete pe care timpul să nu le dezvăluie“. Maxima lui Racine a tot fost repetată din secolul al XVII-lea și până astăzi. Vorbele de duh sunt reluate și într-o carte foarte recentă – extrem de bine documentată – datorată lui Alfred A. Reisch, specialist în științe politice și relații internaționale: *Hot Books in the Cold War: The CIA-Funded Secret Western Book Distribution Program Behind the Iron Curtain*, Budapesta – New York: CEU Press, 2013.

A fost o istorie multă vreme neștiută; o poveste care a început să iasă încet-încet la lumină abia în urmă cu un deceniu. Este vorba despre o operațiune secretă sprijinită și finanțată din umbră de Central Intelligence Agency, care a constat în expedierea către URSS (țările baltice) și Europa Răsăriteană a aproximativ 10 milioane de cărți timp de peste trei decenii (din 1956 până în 1989/1991). Un program secret de distribuire a cărții către țări și popoare aflate sub regimuri comuniste, lipsite de opțiuni (politică și culturală). Un adevărat *Plan Marshall consacrat gândirii libere* – cum s-a exprimat și John P. C. Matthews, un *insider*, ca și A. A. Reisch. Autorul cărții a lucrat între 1960 și 1974 ca analist și consilier pe problema modalităților de expediere a publicațiilor în Ungaria (p. 4). Cum spune și Mark Kramer în prefața volumului, a fost un război neconvențional menit să modifice percepții, atitudini, emoții, precum și comportamentul politic al populațiilor de dincolo de Cortina de Fier (p. ix). Iar cartea lui Reisch este prima abordare aprofundată a acestui război cultural-politic dus contra URSS *et co.*, un conflict care s-a derulat aproape neobservat în Vest. Programul finanțat de CIA a constat în distribuirea *gratuită* de cărți – în majoritate nonpolitice (pentru a putea trece de cenzorii poștali și vamali comuniști) – către diverse personali-

tăți, uniuni de creație, biblioteci, institute de cercetare, organizații culturale, universități, camere de comerț, firme de export-import și școli din șase țări ale Pactului de la Varșovia (Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, România, Bulgaria, URSS). Distribuirea se făcea prin *organizații-paravan* care acopeau ingenios adevărata identitate a expeditorului.

Proiectul a fost inițiat efectiv în 1956 sub coordonarea lui Sam Walker, jr. I-a succedat George Minden, care a condus de fapt acest program timp de aproape 30 de ani, până în 1991. George Căpușeanu Minden avea origini românești (mama sa era româncă) și chiar a absolvit Facultatea de Drept din București în 1943 (p. 39-40). Datorită pașaportului său britanic a putut părăsi România în 1946 și ulterior a dobândit cetățenia americană (p. 17). A devenit peste câțiva ani șef de departament la Free Europe Press' Book Center și director al diviziei care se ocupa de operațiunile vizând blocul comunist (p. 40-41). Referirile la România – reunite în principal în cap. 17: „Letters from Romania under Ceausescu regime“, p. 439-480 – sunt impresionante. În plus, ne permit reconstituiri și identificări deosebit de utile. Sigur, unele scrisori de mulțumire sosite din România și trimise „sponsorilor“ (paravan pentru organizații sub umbrela CIA) nu sunt deloc spontane, poate poartă povară oficială (partid, poliție secretă); dar altele – scrise de studenți, învățători, profesori – reflectă pur și simplu foamete de carte, de cunoaștere, după 15-20 de ani de întuneric spiritual și indoctrinare. Până prin 1964-1965, românii care primeau scrisori din Occident cu astfel de oferte de carte gratuită s-au dovedit mai degrabă reticenți sau înspăimântați. Probabil Declarația din aprilie 1964 și eliberarea deținuților politici au avut efectele unei uriașe descătușări (coroborate firește cu un regim mai permisiv la nivelul funcționării regimului poștal). După numai câțiva ani, situația s-a schimbat radical, iar „companiile de distribuție“ (Interpress Ltd. London, Galerie Lambert Paris etc.) sunt pur și simplu sufocate de solicitări din România (dicționare, manuale de limbă engleză, albume de artă ș.a.), astfel încât sunt constrânse să facă o listă de priorități (mai întâi vor expedia cărțile cerute către profesori, studenți, „clienți“ mai vechi). Cei mai obtuși, aparent, sunt „specialiștii în științe politice“ (p. 472), mulți dintre ei prea apropiați de partid, prea temători, prea lipsiți de abilități lingvistice pentru a trimite măcar o scrisoare de mulțumire generosului distribuitor.

În 1965, PSPD (Press and Special Project Division) decide să trimită în România – la 100 de adrese – nu doar cărți, ci și formulare, adică cereri tipizate pentru comandă de carte, fără ca beneficiarul să fie obligat să achite contravaloarea publicației. Însă cu rugămintea către destinatar de a-și informa prietenii de existența programului de distribuire a cărții. Inițiativa are succes (p. 443). Din Londra trimitea cărți spre România Direct Book Service – instituție care a primit 400 de scrisori prin care i se solicitau cărți gratuite de la studenți, profesori din învățământul preuniversitar, critici literari (erau cerute îndeosebi cărți de critică și istorie literară, precum și manuale). Prin 1966 erau solicitați foarte mult autori precum: Aldous Huxley (tradus de altfel chiar

în 1966 de Const. Popescu – *Punct, contra-punct*), Faulkner, Hemingway, Maugham și Tennessee Williams. O cerere mai neobișnuită a venit de la un profesor care a explicat că lucrează la o carte – contractată la Editura Științifică – despre viața și opera lui Benjamin Franklin, dar că în bibliotecile Academiei nu a găsit lucrări despre figura lui Franklin reflectată în arta universală. Prin urmare, el cerea reproduceri – *chiar color* – după tablouri, sculpturi etc. înfățișându-l pe Benjamin Franklin. La puțin timp corespondentul din București își publica rezultatele cercetării – cf. Ion Sava Nanu, *Benjamin Franklin*, Editura Științifică, 1967.

Au existat și efecte secundare nescontate. Instituțiile românești au oferit și varianta schimburilor de carte; mai mulți sponsori ai PSPD au intrat în aceste înțelegeri de schimb cu instituții din România (uniuni de creație, institute, biblioteci) – p. 460. Îi întâlnim în această corespondență inedită și pe propagandiștii Partidului Comunist (p. 461); un redactor de la *Lupta de clasă* mulțumește pentru volumul *Political Ideologies of the Twentieth Century*, de Hans Kohn: „lucrez în prezent în domeniul filosofiei și sociologiei religiei și îmi lipsește complet literatura de specialitate americană. Voi fi îndatorat mai ales dacă m-ați putea ajuta cu expedierea celor mai importante titluri americane din acest domeniu“. Un preot-profesor de la Institutul Teologic de la Sibiu descoperă cu uimire un autor nonconformist precum Teilhard de Chardin (p. 460). În dialogul epistolar cu Occidentul intervine și un apropiat al lui N. Ceaușescu, Manea Mănescu, care răspunde pe un ton oficial și propune „un schimb sistematic de publicații“ (p. 462). Totuși, din unele scrisori răzbate autocenzura corespondenților români sau înăsprirea politicii etnice a regimului comunist – spre exemplu, unii cetățeni români de origine maghiară au început să solicite expedierea de cărți la rude din Ungaria, pentru a-i evita pe cenzorii din mesagerii (p. 467). Interesant este că și Securitatea – fie că știa, fie că nu detalii despre acest program occidental de distribuire a cărților – își răsplătea în anii 1960 și 1970 informatorii nu doar cu sume de bani, ci și cu lucrări de specialitate, unele publicate chiar în Vest.

Abordând un subiect insolit, volumul lui A. Reisch ne invită la reflecție în legătură cu mai multe teme relevante pentru istoria politică a cărții sub comunism. Au fost cărțile cele mai importante arme ale propagandei strategice pe durată lungă? Au avut capacitatea de a molipsi elitele est-europene cu virusul schimbării? Subiectiv poate, Reisch conchide: „cărțile au jucat un rol unic, decisiv, în victoria Occidentului în Războiul Rece“ (p. 525).

VLADIMIR STREINU, analist politic

Al. Săndulescu

ILEANA IORDACHE-STREINU a avut ideea, lăudabilă, de a strânge într-un volum, intitulat *Radici grafiilor politice*, însoțit de un minuțios și foarte util tabel cronologic și de o prefață a lui Barbu Cioculescu, o parte dintre articolele politice ale tatălui ei, criticul, istoricul literar, teoreticianul și poetul Vladimir Streinu, unul dintre puținii condeieri de frunte aparținând perioadei interbelice care s-a angajat în viața publică. A fost membru al Partidului Național Țărănesc din 1928, fiind ales deputat în 1932, cel mai tânăr din Parlament. În același timp, criticul și-a exprimat opiniile și în acest domeniu, ca lucid gazetar democrat, al cărui stil distins nu era străin de al cronicarului literar. Comentariile lui sunt de regăsit acum, în anii 1935-1937, în cotidianul *Gazeta*, condus de scriitorul Alexandru Kirițescu.

Vladimir Streinu se arată solidar cu ideile din eseu *De pre noocrația necesară* din volumul *Teze și antiteze* de Camil Petrescu, punând în vedere „primatul spiritualității” în conducerea de stat, unde preponderenți să fie intelectualii (*Statul noocratic*). Din păcate, ideea, pe cât de nobilă și de ideală, era pe atât de utopică. Politica presupune pragmatism, luptă între viziuni și concepții și mai ales luptă pentru putere și între interese. Vladimir Streinu schițează o tipologie, care își păstrează valabilitatea și azi, făcând o distincție („distinguo”, va spune el și mai târziu) între *omul de stat*, *om politic* și *politician*, în eseu cu chiar acest titlu. *Omul de stat*, pe plan social, e „vizionar, care își trage prestigiul și autoritatea din unitatea viziunii sale”. La o mare distanță morală, sub el, se găsește *omul politic*, cărui comentatorul îi acordă parcă și mai multă atenție, zugrăvind-i cu minuție portretul: „De regulă, îi lipsește viziunea originală, idealismul, forța morală și autoritatea. Îi lipsesc adică atribuțiile omului de stat, iar ceea ce îi prisosește e pasiunea puterii. Căci omul politic trăiește pentru și prin exercițiul puterii. Și totuși el nu e cel mai respingător exemplar al faunei politice”. Există o speță cu mult mai numeroasă și cu mult mai respingătoare, aceea a *politicianului*. Acesta e fioros de interesat, „pune în slujba interesului propriu toate infamiile, toate intrigile și toate fărădelegile”. „Politicienii, spune sugestiv Vladimir Streinu, sunt mușța vieții publice”. Și câtă dreptate avea!

Luând în considerație această clasificare, un adevărat om de stat, chiar dacă nu-l numește „en toutes lettres”, îi apare Titu Maiorescu, situându-se prin întreaga lui gândire și acțiune între conservatorism și liberalism. Spirit superior, cu o largă viziune filozofică și politică, judecând lucrurile echilibrat, el se opunea oricărui fanatism, fie el conservatorist, fie liberalizant. Și luându-l drept model pe fondatorul *Junimii*, Vladimir Streinu aduce lucrurile la zi. „Pe lângă frâna celor două demențe politice, una de dreapta – alta de stânga, cum se spune azi – mai lipsește vieții noastre publice contemporane

exemplul de moralitate ce a reprezentat Maiorescu în vremea sa.” Adăugăm, exemplu, care, vai, continuă să ne lipsească.

Autorul *Radici grafiilor politice* se referă într-un loc la regimul democratic versus regimul antidemocratic, invocând antiteza dintre luptătorul pentru libertate pașoptist A. Russo și cei ca A. C. Cuza (extrema dreaptă), care vor „restrângerea și chiar sugrumarea libertății”. Ideea revine și atunci când comentatorul caracterizează cotidianul *Gazeta*, la care colabora. El face parte din generația Cenzurii, aceasta părând element de tradiție al jurnalismului românesc, și constată o simetrie dintre cele mai triste: cenzurii rusești de la începutul ei (al presei) îi răspunde cenzura Partidului Liberal de la sfârșit. Nu era deloc sfârșitul (autorul nu avea cum să prevadă): după mai puțin de un deceniu, va urma una și mai necruțătoare, cenzura comunistă.

În multe dintre articolele sale, Vladimir Streinu discută despre atmosfera politică tensionată din Europa (eram în anii 1936-1937), când se anunța războiul și când, alături de dictatura comunistă din URSS, apăreau dictaturile fasciste. Semnele sunt mai mult decât evidente: atacul lui Mussolini în Etiopia, ocuparea de către Hitler a zonei demilitarizate din Renania, războiul civil spaniol. „Europa fierbe”, caracterizează situația într-o concentrată metaforă poetul Vladimir Streinu. Și în acest timp, statele democratice mai cred în utopia păcii, lăsându-se șantajate. Marile puteri, Franța și Anglia, „au cedat mereu, au tranzacționat neîntrerupt până ce toată lumea a căpătat convingerea că diplomația tunului e singura eficace” (*Marele șantaj al vremii*). Lucid, alături de alte spirite ale epocii, autorul vede ca necesară „trezirea la realitate din narcoza pacifismului integral cu orice preț”. Mai mult, ridiculizează intenția falimentarei Ligi a Națiunilor de a crea o armată proprie: „Ce stupidă este această academie a Păcii, care se îmbată cu tot felul de controverse între tunuri fumegânde!” (*Să nu te miri*).

Ce mai constată analistul politic? „Peste tot bate un vânt de radicalism, cum se spune pe numele cărturăresc *smintelii publice*”. Nu se mai face nicio deosebire între stânga și dreapta, „grava confuzie a făcut ca ziarele să-și piardă total caracterul informativ”, situație pentru noi valabilă, în mare măsură, și azi.

Un spațiu destul de larg acordă Vladimir Streinu războiului civil din Spania, care a devenit un război european în miniatură, ruso-italo-german. Ar fi apărut o Internațională a v-a, cu sediul la Berlin, tot atât de primejdioasă ca Internaționala a iv-a a lui Troțki. Se confundau cele două totalitarisme, fascist și comunist. Cu privire la acesta din urmă, analistul vine cu o precizare extrem de importantă: „noi credem că URSS a vrut să profite de zdruncinarea statului spaniol, pentru ca în caz de izbândă a guvernamentalilor, doctrina comunistă să aibă un nou câmp de experimentare, dacă nu de definitivă aplicare”. De fapt, Rusia Sovietică voia să-și creeze un cap de pod în Occidentul european.

Toate numeroasele fapte alarmante care anunțau războiul îl fac pe Vladimir Streinu să mediteze asupra viitorului civilizației europene, prefigurându-l parcă pe Lucian Boia, viitor care îi apărea sumbru, ca fiind sfârșitul unui ciclu spiritual. Observațiile

lui sunt efectiv premonitorii: în toate domeniile (cultură, politică, economie), sunt semne sigure despre „moartea unui ev de plăcere personală, de fantezie, de individualism, precum sunt vestiri ale unei civilizații severe, fie că această civilizație va fi înfăptuită de statul burghez naționalist [fascist, n.m.] sau de statul proletar sovietic”. Vladimir Streinu pune încă o dată un semn de egalitate între cele două totalitarisme, pe care le regăsește într-un fel și atunci când revine la situația politică de la noi din acei ani. El constată că destui preoți, desigur, legionari, sunt admiratorii lui Hitler, care ar fi inițiat frontul anticomunist, însă ignoră faptul că biserica e tot atât de urâtă în Rusia Sovietică precum în Germania hitleristă.

La acest sfârșit de ciclu spiritual, arta va deveni o amintire, căci va pieri prin natura ei, care respinge „dirijarea” externă, ca și prin ideea de utilitate colectivă ce se instalează în zilele noastre pretutindeni. Nu va pieri, se va degrada. În același timp, analistul, care era un raționalist, dar nu un ateu, se umple de tristețe când vede cum în acest apus de ev a slăbit credința religioasă. Și o spune cu ocazia Crăciunului: „Am pierdut sensul viu al Sărbătorilor. Le așteptăm noi orașenii, adică factorii de suprafață ai nației, oamenii luminați, le așteptăm pentru orice altceva decât pentru ele însele, pentru bucurii de orice alt fel, decât pentru bucuria intimă a conștiinței creștinești”. Și mai departe: „Suntem indiferenți și indiferentismul de azi prefigurează stările atee de mâine” (*Sărbători triste*).

Vladimir Streinu nu e totuși un negativist, el apreciază și lucrurile bune, ca, de pildă, patriotismul lui N. Iorga, care în *Istoria literaturii române* (partea veche în special) și în *Oameni care au fost*, „a scris pagini în care se reflectează cel mai fierbinte geniu românesc” și care, într-o conferință la radio, l-a condamnat pe Mussolini, pentru atitudinea lui inamică față de interesele noastre naționale în problema Ardealului. De asemenea, elogiază „echipele regale studențești”, organizate de profesorul D. Gusti, pentru caracterul lor constructiv, dezinteresat, prin aceea că „mai pune în contact mintea tinerilor, câți n-au mai rămas neturburați de politica zilei, cu zăcămintele folclorice în care ne oglindim noi concepția de viață, sensibilitatea, românismul – în sfârșit”. Cuvinte bune are despre regele Carol al II-lea, care a înființat Uniunea Fundațiilor Regale, rege cult și modern. Cu toate scăderile lui, pe alte planuri, a fost numit pe drept „regele culturii”.

Volumul *Radici grafiilor politice* întregeste fizionomia criticului și profesorului Vladimir Streinu cu un aspect semnificativ, mai puțin sau deloc știut, și merită salutată inițiativa fiicei sale, Ileana Iordache-Streinu. S-ar cădea continuată cu o culegere a articolelor din *Dreptatea*, unde membrul de marcă al PNȚ a fost unul dintre principalii colaboratori. Ideile lui, de un larg orizont, depășesc obișnuitul jurnalism, iar scrisul său ni-l amintește nu o dată pe critic și pe poet.

„Preotesele viitorului“

Irina Georgescu

APĂRUT POSTUM, romanul *Femei albastre. Femei din gama sensibilu. Femei albastre, dinți tociți* (Iași: Polirom, 2013, 262 p.) de Gheorghe Crăciun înfățișează o lume imperfectă, dar umană, ale cărei deraieri nu fac decât să-i confirme complexitatea; naratorul aspiră la o iubire eternă, însă nu are decât șansa de a vedea „perfectiunea“ prin transparența peliculei care o înfățișează pe actrița preferată, prin panoplia de identități ascunse care surprind zvăcniri interioare imprezvizibile.

Prins între frivolități, femei cu nume simbolice (Ondina) și simple apariții fulgurante, care justifică fantezia față de Nicole Kidman și pasiunea față de Ada Comenschi, bărbatul pendulează mereu între o soție detașată, o „stafie de celuloid“ și o prezență diurnă, la care se adaugă „blonda și pistriuta Adriana Moraru“, cu ochii albaștri și mari, Stela, Viky și toate celelalte femei care și-au pus amprenta într-un fel sau altul asupra existenței lui. Schizoidia retorică a protagonistului planează în jurul nuanțelor de albastru, de la culoarea tactilă a florilor de gențiană la sălbăticia cromatică a rochiilor albastre, până la mișcările somnoroase ale privirii: „Ar mai trebui poate să spun că albastrul e culoarea preferată și a Ondinei, nu doar a subalternei mele de la birou. Dar la Ondina e pe bune, cum se zice. Poartă cercei albaștri, inele cu piatră albastră, ciorapi albaștri, pulovere, fuste, genți, eșarfe, agrafe. Aceeași culoare și în fardul de pleoape“ (p. 52-53).

Titlul, ușor ironic, face apel în mod indirect la identități încapsulate într-o existență banală, trimițând la imaginea păpușilor rusești, pe care o remarcăm nu doar în *Pupa rusă* (2004), ci și în *Frumoasa fără corp* (1993) și *Compunere cu paralele în gale* (1988) sau în *Acte originale, copii legalizate* (1982), accentuând, deopotrivă, „reprezentarea sinestezică“ a lumii, așa cum observă Carmen Mușat în prefața romanului, și singurătatea absurdă, la fel de acută în suferință ca în dragoste. Investigația narativă a senzațiilor, a stărilor de spirit, a sexualității, dar și negocierea defecării a solitudinii constituie două puncte de interes ale narațiunii. Întorcerea în trecut reactivează imagini cețoase, care merg în tandem cu iluzia „mai binelui“, a regăsirii de sine prin experiența celorlalți. O parte esențială este reprezentată de femeile care inundă imaginarii narativ, „femei din gama sensibilu“, așa cum sunt numite în subtitlu, femei cărora li se îngăduie să reziste prin magnetismul nuanțelor de albastru:

Pentru Ada, în schimb, albastrul acelei zile care mi-a marcat atât de tare sensibilitatea vizuală a fost probabil o alegere întâmplătoare. Așa mi-a și rămas în memorie. Ca o culoare care uneori i se potrivește de minune. Și totuși, ce i se potrivește ei de fapt? Ondina e născută în zodia peștilor, e o femeie de apă, de privit în oglindă, de pus în rama de porțelan a unei căzi. Ondina se spală tot timpul ca o pisică. Se gătește, se aranjează, se dă cu creme și loțiuni, își lustruiește

fără încetare pielea și tot nu e mulțumită. Despre Ada nu știu nimic. Și Nicole? De ce blonda Nicole iese atât de bine în evidență în același albastru de gențiană? N-are nimic dintr-o femeie-floare, nu cred că moare după miresele vegetației și viața în natură, n-are o piele atât de palidă încât, pentru a da frumuseții ei de adolescență obraznică un aer de-a dreptul fatal, să prefere culorile închise, aristocratice, proprii acelor misterioase personaje feminine din palatele renascentiste cu ziduri roșcate de piatră poroasă. (p. 53)

Roman al gesticulației interioare și al reflecției vorace de senzații, *Femei albastre* (des) compune și recompune în egală măsură reprezentări diverse ale corpului în așteptare, resorturile intime ale privirii, mărcile specifice ale celuilalt, care devin mărci ale sinelui, printr-un proces perpetuu de oglindire:

Mă fascinează neclintirea pleoapelor, mușchii încremeniți ai gurii, starea de așteptare binevoitoare a cuvintelor celuilalt marcată de ușoara curbare a sprâncenelor. Mă tulbură mai ales chipurile imobile, cu pielea tânără, în care se acumulează tăcerea placidă de dinaintea furtunii. Tu vorbești și privești, știi bine că vorbele tale sunt auzite doar pe jumătate, pe sfert, că ele curg în urechile celuilalt ca bucațelele mărute de fruct dintr-un lichid energizant. (p. 64)

Arhitectura romanului este destul de compozită, iar pendularea între vis și realitate, accesibilă prin însuflețirea amintirilor, nu face decât să sporească sentimentul înstrăinării: „Eu trăiam totul ca pe o halucinație, ca pe un vis palpitant în care nu mai există rău și bine, azi și mâine, căldură și frig, eu priveam totul ca pe un vis monstruos, seducător și atroce, în care nu mai există decât tu“ (p. 91). Arma letală a seducției este sursa narațiunii: atracția fizică față de actrița frivolă, eterată dincolo de ecranul televizorului sau falsificarea prezentului, prin mobilitatea de a-și schimba amantele demonstrează nu loialitatea față de soție, ci incapacitatea personajului de a trăi singur; aderă la o singurătate consimțită, trăind aventură după aventură. De aceea, „femeile albastre“ ale lui Gheorghe Crăciun dezvăluie ființe din regnuri diferite.

Gesturile consecvente ale personajului care rătăcește pe străzile bucureștene accentuează o existență precară, resemnată, iar modificarea decorului îi produce convulsii, amintindu-și de obidele patriotice, de eșecurile lamentabile ca „niște piese de teatru boulevardier“ (p. 165). Naratorul devine arhitectul și „posesorul unei întregi colecții de femei“, compusă din *impreptuuri* îndrăznețe, regizând o lume de femei care fertilizează interstițiile unei lumi indiferente la frumusețea, curajul, disponibilitatea și puterea lor:

Mă întâlnesc cu ele zilnic, le sunt șef. Fiecare în felul ei caută ceva, încearcă să descopere cu exactitate ce ar trebui să caute cu și mai multă consecvență. Toate sunt un fel de preotese ale viitorului lor cel plin de iluzii. [...] Trăiesc într-o lume de bărbați și o feminizează din instinct. N-au altă cale. N-au altă plăcere. (p. 183)

Femeia adevărată nu este nici ultrasofisticată „femme fatale“, nici arhetipala „dona angelicata“, extremele se contopesc în broderia panicilor și a tăcerilor pline de regrete și de așteptări ale unui bărbat reflectând la caducitatea propriilor senzații. Naratorul

discerne în plurierele fiecărui moment reprezentări ale feminității, de fapt, nostalgia după o feminitate ideală, răsfirată în toate colțurile lumii: „Mă gândesc la sutele de ipostaze ale naturii feminine ascunse straturistraturi în orice femeie adevărată“ (p. 260). Frumusețea romanului nu stă în construcția personajelor ori în sofisticările narrative, ci în căutarea – aproape obsesivă – a vitalității ființei, dincolo de singurătatea și fragilitatea ei.

Caligrafii caragialiene

Iulian Boldea

OCARTE PRECUM cea a lui Dan C. Mihăilescu, *I. L. Caragiale și caligrafia plăcerii: De:pre eul din scrisori* (Editura Humanitas, 2012), nu poate să nu atragă atenția. Volumul continuă, în fond, demersul de căutare a *omului* din scrisori (*De:pre omul din scrisori: Mihai Eminescu, De:pre Cioran și fascinația nebuniei*), prin relevarea disponibilităților afective și expresive ale dialogului epistolar, fapt mărturisit, de altfel, de autor:

În ce mă privește, fidel campaniei pentru neobiografism la care m-am angajat de câțiva ani, ca și plăcerii de a interoga „eul epistolar“ al Scriitorului român, îmi voi îngădui, în cele ce urmează, să cutreier prin corespondența lui Caragiale, cu convingerea lui Cioran că „adevărul despre un autor se află în corespondența, nu în opera sa“. Complexele – de inferioritate (mai des) și de superioritate (mai rar) –, prietenii (când caustic-hachițoase, când intens derulate sub zodia generozității), surprinzătoarele elanuri erotice, histrionismul, cabotinismul, dar și sentimentalismul cel mai limpede exprimat, plus, desigur, extraordinarul cult al colațiunii (ne aflăm înaintea celui mai sociabil scriitor român din toate timpurile), odată cu impulsurile egocentrice, dar și altruiste, alambicat-patriotice, dar și necruțător sarcastice la adresa butaforiei naționaliste –, toate focalizează epistolar esențele operei literare.

De ce sunt scrisorile lui I. L. Caragiale expresii ale unei caligrafii a plăcerii? Înainte de toate pentru că în ele epicureismul, voluptatea rafinată a scrisului și a trăirii primesc o amprentă mult mai fermă decât în opera literară propriu-zisă:

Pentru mine, scrisorile lui Caragiale, mai ales cele din epoca berlineză, constituie cea mai strălucitoare și mai captivantă caligrafie a plăcerii din literatura română. Niciieri în corespondența autorilor noștri nu mai există atâta epicureism fervent alintat, atâta sfântă vitalitate a senescenței, așa o poftă de boierie senzorială, de tihnă, colportaj și taclale, de cuminenie și drăcărie, de înțelepciune și ghidușie totodată. Pe scurt: atâta spectacol de sine!

Structurată în opt capitole (*Un veac de post-eritate; Dracul gol și dracul scris; ...Extrema*

nesocotire sub apărarea căreia am îmbătănit...". Cheia unui destin; *Mimetism și grefilie în febra epistolară*; „Sunt nebun de amor; sufar peste poate, parcă sunt turbat”; *Un histrion mizantrop*, cu „știința fericirii”; *Berlin: îmbătănirea ca voluptate și eliberarea ca năpastă*; *Sentențe, momente, încruntări... Și iar plăceri*, cartea debutează cu o incursiune istorico-literară, *Un veac de posteritate*, fundamentată pe volumul *Studii și conferințe cu prilejul centenarului I. L. Caragiale*, din 1952. Dan C. Mihăilescu trece în revistă, prin decupaje sugestive, receptarea critică a operei lui Caragiale în sumbra eră proletcultistă. Amuzante azi, pretins serioase atunci, aprecierile lozincarde din anii '50 fac din autorul *Scrisorii pierdute* un exponent exemplar al proletariatului, „o călăuză de mare preț în lupta pe care o ducem împotriva cosmopolitismului, a naționalismului și a tuturor ismelor decadente în știință, în artă” (Maria Banuș). Ce să mai spunem de faptul că Ion Vitner aprecia că *Scrisoarea pierdută* este nici mai mult, nici mai puțin decât o „palmă usturătoare aplicată pe obrajii acelor «români mai mult sau mai puțin onești» care au jefuit ca-n codru de-a lungul deceniilor țara și poporul, cu concursul binevoitor al imperialismului occidental”.

În capitolul al doilea (*Dracul gol și dracul scris*), criticul realizează o distincție, necesară, între scrierea ficțională (inserată în tectonica operei literare), care are un impact distructiv, întrucât „destabilizează ordinea, declanșează avalanșa, determină rezolvarea conflictelor, încheie și reîncepe totul”, și cea din existența cotidiană, ce are conotații benefice, însumând o serie de caracteristici euforice, întrucât e marcată de „alintări nostalgice, prilej de reverie, schimb de entuziasme, bunăvoință, sfaturi înțelepte, afabilitate, și asiduități epicureice intens împărtășite”. Scrisorile îi oferă lui I. L. Caragiale prilejul de a manipula o serie întreagă de stiluri și tonalități ale scriiturii, de a asuma și valorifica atitudini și forme verbale diverse, registre ale limbii de o deconcertantă varietate. Iată de ce „omul din scrisori” nu poate fi definit decât prin aproximarea unor posibile chei de lectură pe care epistolarul le oferă într-o cunoaștere unui creator greu de prins într-o singură formulă, greu de fixat într-o dimensiune unică a existenței și creației: „complexul originilor, bovarismul politic și autolamentarea (nu atât resentimentar-vindicativă, cât mai degrabă compensator-fantasmatică) sunt prima legătură de chei pe care epistolarul ne-o pune la dispoziție în cazul destinului caragialian”. Proteismul „luxuriant” al scriiturii caragialiene din scrisori se bazează, în viziunea criticului, pe două trăsături fundamentale: mimetismul și ego-filia, epistolarul definindu-se printr-o „desăvârșită artă a echivocului, cu fandări de spadă în îndelung exersate în bine-cunoscuta lovcăitate de maestru al șuetei”.

Demn de atenție este capitolul *Berlin: îmbătănirea ca voluptate și eliberarea ca năpastă*, în care accentul e plasat, firesc, pe corespondența cu Zarifopol. Dan C. Mihăilescu constată, în scrisorile expediate din exil, că

dincolo de exesele euforice și, inevitabil, accesele disforice, exilul berlinez caragialian rămâne [...] cea mai caligrafică imagine a plăcerii din literatura noastră confesivă. Și cea mai strălucitoare împăcare cu sine, a îmbătănirii cu voluptate.

Ființă a contrastelor, Caragiale e un scriitor și un om ce se definește printr-un cumul de trăsături paradoxale, astfel încât

aliajul de sociabilitate și mizantropie, subtextele adeseori ironice, parodice, autopersiflante cu care sunt sistematic dublate puseurile sentimentale și elanurile melodramatice nu sunt decât armele bunei relativizări prin care spiritul liber simte instinctiv nevoia fisurării oricărui soclu ce amenință să-nghete într-un absolutism.

Această etapă a corespondenței caragialiene nu solicită într-un grad prea înalt calitățile hermeneutice ale criticului, expunând efigia unui eu care își etalează cu voluptate histrionică înfățișările și contradicțiile, fapt recunoscut de critic:

Odată ajuns în vârful muntelui la peștera minunilor, adică la corespondența caragialiană din anii berlinezi, misia glosatorului din zilele noastre se ușurează considerabil. Paradox: exact când ar trebui să-ți încordezi toți mușchii exegetici, observi că e preferabil (și consult) să te-nținzi în hamac, să-ți concentrezi auzul către forfota nevăzutei și să contempli hârjoana norilor.

Plăcerea textului caragialian e dublată, în cartea lui Dan C. Mihăilescu, de o nedismulată plăcere a lecturii. O lectură vie, disponibilă, ce fixează detalii neștiute, lumini și umbre, extaze și capricii ale paginilor epistolare caragialiene, paradoxală „oglină de sine” în care se reflectă una dintre cele mai tulburătoare conștiințe artistice din literatura română.

Negația care vorbește

Mircea Muthu

ANTIRETORICĂ, antibiografică, însă cu un efort dramatic de impersonalizare și, în consecință, de ascensiune inversă spre capilarele materiei, lirica de excepție a lui Aurel Pantea ilustrează adevărul că poezia adâncește rănilor provocate de rațiune. Deja în *Persoana de după amiază*

(1983) dimensiunea saturniană se anunța în oscilațiile „între psihic și ontic, între viața lăuntrică și viața din adâncuri” (Gh. Perian). După *La persoana a treia* (1992) și mai ales cu volumul *Ni-gru pe ni-gru* (1993), amplificat în edițiile din 2005 și 2009 și apoi cu poemele-sinteză, unele reluate – în limbile română și latină – din *Nimicitorul* (2012), neoexpresionismul transilvan atinge pragul tragicului absolut, lipsit de speranța vreunei resurecții. Mai exact, fraza lirică, spartă în bucăți – asemenea aisbergurilor plutind în derivă după ce s-au desprins din calota polară – și în plus, fals constatativă, circumscris ultimul cerc al solitudinii omenești, cel o n t o l o g i c : „O singurătate cu gesturi lente, atotstăpânitoare/ e substanța ce ne vorbește/ dar înghite enorm. Până și privirea aceasta,/ după o scurtă luminiscentă,

mă va duce/ lângă tablouri cu fețe/ ce nu se mai întorc. Și iarăși/ negru pe negru”. Sorbul funcționează implacabil, de aici, suspendarea timpului și viziunea prezentificată, halucinantă a materializării/ mortificării *in actu* (un poem se intitula, în culegerile precedente, *Privire în trup*), ambele menite să absoarbă celelele două cercuri – solitudinea p s i h o l o g i c ă și s o c i a l ă. „Stenograf al abisalității lăuntrice” și al „materialității agresive” (Al. Cistelecian), eul care se autoeviscerează, *nimicitorul* – de fapt un dublu abstractizat al poetului – „a întâlnit subiectivitatea scrum” adesea într-o cadență de apoftegmă ca un corelat stilistic al prezentificării și cu trimiteri uneori subtextuale la o vizualitate ce amintește parcă de galbenul bolnav din pânzele lui Van Gogh: „Cade în noi grăuntele conștiinței morții,/ tu și eu suntem tare departe și privim/ lanurile întinse și secerătorii,/ în moartea mare, crește desfrânarea,/ floarea pilduitoare”. Alteori „Dragostea cade cu gura în țărână” sau de pe ea, care „are o vârstă mai tânără// cade uneori sărutul negru”, totul consumându-se într-un plonjon spre inform. De altfel, un subsol explicativ din *Ni-gru pe ni-gru* (2009) trebuie reprodus măcar parțial, pentru că aici se prefigurează *Nimicitorul* (2012), cărui Aurel Pantea ar fi dorit, inițial, să-i dea un alt titlu (*Nimicitorul vorbește*). Așadar,

Nimicitorul vrea să numească, aici, un stadiu al negației la care a ajuns imaginația mea poetică. Relația gândirii poetice cu ceea ce nimicește a fost prezentă încă în cartea mea de debut [...] Până la această carte, la care lucrez, nimicirea era percepută ca o consecință a unei activități pe care imaginația o recepta și o exprima [...] Dacă până acum imaginația poetică păstra o anume distanță în raport cu acea activitate, de aici încolo [...] imaginația a descoperit că poartă în ea însăși germele negației pe care, până acum, o percepea lucrând într-o exterioritate. *Negația, cu toate vocile ei, vorbește, acum, în poeme* [subl. ns.] [...] Descoperind-o în ea însăși imaginația se întuiește pe sine ca fiind chiar nimicitorul. Iar nimicitorul nu are nevoie nici de subiect, nici de obiecte [...] În această relație, deși eclipsat, suportând aneantizări parțiale, există tot timpul un subiect ce nu cunoaște nimic mai presus decât confesiunea până la capăt.

Deloc întâmplător, într-o lucrare doctorală, *Poeți ai transcendenței pline*, cu subtitlul *Epifanii ale indeterminatului* (ediția a II-a, 2005), exegetul de astă dată preciza că „imaginația poetică întreține relația spiritului cu o substanțialitate” analizată din perspectiva antropologică a lui Gilbert Durand la un număr de zece poeți din perioade diferite. Sunt interpretări în care se identifică, la poetul Mateiu Caragiale de pildă, „un melancolic ce-și găsește o interioritate infernală, foarte activă, încercată de fantasmă nemântuite”, sau la voluptuosul Emil Brumaru „pasta originală” și „retragerile în regimul amniotic”. Opusă conceptului de „transcendență goală” în lecțiunea lui Hugo Friedrich, „transcendența plină”, ca „realitate indeterminată”, este aproximată epifanic și în imaginarul lui Aurel Pantea, care, eliminând acum reveria, se resoarbe dramatic în „integralitatea originală a lumii”, în izomorfismele acvaticului și ale terestrității. Iată de ce „confesiunea până la capăt” transmite și mai ales întreține – la modul sincopat, dar și pulsativ – „senzația cea mai apropiată a ființei într-o moarte” în interpretarea heideggeriană. Numai că „în sim-

țul meu neexersat al morții“ scurtcircuitază palpitul direct al visceralului iterativ cu epura abstractă, rezultatul fiind incandescența de arc voltaic al poemului, precum „Memoria și gustul morții/ niciun nume/ în nicio gură“. O altă esențializare este, de pildă, a celor „trei realuri“ coprezente în „cel mai negru lirism de la Bacovia încoace“ (Al. Cistelean). Există astfel „trei realuri: unul care lucrează/ în noi devine noi, unul ce se topește ne scapă/ și unul care nu ne aparține“ (versiunea latină, semnată de Marcela Ciortea, amplificând tonul aforistic al poemului). Ultimul dintre acestea, acela care „nu ne aparține“, dar mereu circumscris în mod paradoxal, angoasant, aduce în prim-plan – nicidecum liniștitor sau compensativ – apelul la o Divinitate resimțită ca atare, dar și, iarăși paradoxal, prezumată, chiar îndepărtată, prezentă și aceasta iterativ în *Nimicitorul*. Iată: „Doamne, de vorbărie, îmi port trupul ca și cum propria-mi groapă/ aș purta-o, în el, limbajul se întâlnește cu sine și înnebunește“; sau aproape ca o imprecuație: „Doamne, sunt îngropat, din lăuntru meu urcă spre ceruri/ bestia învingătoare“, pentru ca în finalul *Nimicitorului* să citim această mărturisire dubitativă, antologică: „dar îmi pun problema nimicirii, ce se va întâmpla, Doamne,/ cu partea din mine care Te iubește și va cunoaște nimicirea,/ și totul mi-e foarte aproape/ Doamne, sunt aproape bătrân/ și încă n-am învățat să mor,/ arta asta nu e niciodată desăvârșită“. O asemenea mărturisire lirică nudă, în care atitudinea metafizică se întâlnește contrapunctic cu frisonul religios, este greu de încadrat într-o paradigmă generaționistă, mai degrabă atitudinală și estetică. Pentru că, văzut ca un ancadrament larg, neoexpresionismul din *Negru pe negru* și *Nimicitorul* (titluri reprezentative pentru Aurel Pantea!) moștenește, prelungește din orientarea clasicizată în cheie germanică și sub raportul viziunii generale, *caracterul halucinatoriu, trăirea apocaliptică și spațiul paroxisamelor psihice*. Cuplurile, cu „singurătățile lor oxidante“, sunt „două abisuri logodite“, iar comunicarea lingvistică se dezintegrează atunci când „realitatea nu mai încapă în niciun limbaj“. Mai mult, până și „moartea e o deficiență a limbajelor noastre, că, de fapt, totul este prezent“. Epuiizarea comunicării lingvistice („scrisul ca osândă“), acest „lucru absolut transparent ce te poate elimina/ dintr-o foarte simplă greșală“, este resimțită fizic, afină cu un alt desperados al liricii noastre contemporane – Ion Mureșan. Aici însă, *Eului originar* – indiferent că te afli „de o parte sau alta a limbajului“ – din gramatica expresionismului îi ia locul, încercându-se chiar depășirea modului epifanic, amintita „integralitate organică a lumii“. Subiectul se confesează până la capătul de unde probabil că *nimicitorul* ajunge la punctul terminus pe verticala cu sens descendent.

A fost odată o comunitate...

Lukács József

ÎN ROMANUL *Die Stadt im Osten* al romancierului sas Adolf Meschen-dörfer, apărut în anul 1931, la final este întrezărită soarta sașilor din Transilvania. Ca într-o viziune febrilă apare preotul localității, care aranjează foi cu cântece pe care nu le mai cântă nimeni; bătrânul medic care „adună morții“ adică pune laolaltă și leagă în volum necroloagele ultimilor membri ai comunității ca să le poată preda în ordine la arhivă. Sunt momente de istorie, ultimele semne ale unei comunități care se află în punctul de dispariție. A fost odată...

Evreii reprezintă o altă comunitate minoritară din România din care, în cursul ultimului secol, a rămas doar o palidă urmă. Profesorul Carol Iancu a scris câteva duzini de studii și volume despre istoria acestei comunități, despre contribuția ei la evoluția și îmbogățirea țării. A scris despre probleme de conviețuire, integrare și emancipare, despre cum au fost respinși sau marginalizați, tolerați sau acceptați de populația majoritară românească, despre contribuția lor la viața economică și zestrea culturală a țării. După cel puțin 38 de titluri de volume, studii și culegeri de documente care se referă în general la „marea istorie“ a evreilor din România – și nu sunt sigur că lista e completă – Domnia Sa publică în premieră o carte de „microistorie“ în care sunt adunate mărturii despre o comunitate de evrei dintr-un târg din Moldova. Este volumul *Evreii din Hârlău: Istoria unei comunități*, apărut la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași în anul 2013. Nu este o comunitate aleasă aleatoriu pentru cercetare, ci aceea în care autorul a trăit până la vârsta de 17 ani și căreia – cum recunoaște fără echivoc la începutul volumului – îi datorează totul: bazele sale intelectuale, dragostea de carte și etica de lucru. Volumul este un omagiu adus comunității din care se trage.

Dacă ar fi să caracterizăm pe scurt Hârlăul, am putea spune că este acel mic târg care aproape că a devenit capitala Moldovei. Încă de la sfârșitul secolului al xiv-lea a existat aici o curte domnească unde a trăit mama domnitorului Petru I Mușat, doamna Margareta Mușata, unde mai apoi Ștefan cel Mare a ctitorit biserica cu hramul Sfântul Gheorghe și unde, în jurul anului 1535, un alt domnitor, Petru Rareș, a înălțat o altă biserică, cea cu hramul Sfântul Dumitru. În vremea acestor domnitori, Hârlăul a cunoscut cea mai prosperă epocă din istoria sa. S-a bucurat de toate avantajele oferite de faptul că s-a situat din punct de vedere geografic în centrul Moldovei mari și lângă drumul comercial care lega Marea Neagră de Marea Baltică. A devenit un târg cu populație formată și din comercianți și meșteșugari, o localitate care aspira cu toate șansele la rangul de oraș. Iar comunitățile urbane, peste tot în Europa de Est, erau

comunități cosmopolite, multietnice și multiconfesionale. Nu este întâmplător sau surprinzător faptul că documentele vremii consemnează la Hârlău prezența unor maghiari care se ocupau de cultura viilor și de la care, în 1470, Ștefan cel Mare a cumpărat o vie. Sau că în anul 1502 Ștefan cel Mare a fost tratat de gută de medicul evreu Șmil din Hârlău. Sau că Alexandru Lăpușeanu rostea judecăți „față de tot neamul de oameni care sunt aici de multe feluri și de mii de chipuri și de multe cugete: armeni, evrei, greci, moldoveni, sârbi, sași“.

Ce s-a întâmplat cu aceste comunități etnice de la Hârlău? Au dispărut aproape fără urmă. În anul 1643, călugărul franciscan Bartolomeo Bassetti a redactat un raport amănunțit despre situația catolicilor din Moldova, descriind bisericile lor și oferind date despre numărul de enoriași din principalele centre pe care le-a vizitat. Despre biserica catolică din Hârlău scrie că este o ruină din care au rămas doar zidurile, că nu se mai știe căruia sfânt a fost închinată, dar că avea încă două clopote mici. Pe vremuri – scria Bassetti –, aici erau peste o sută de case de catolici (adică în jur de 400 de locuitori), dintre care au rămas patru familii cu 16 suflete. După trei ani, în anul 1646, episcopul misionar catolic Bandinus a notat numele celor cinci catolici hârlăuani rămași. Cinci nume dintr-o comunitate care a trăit timp de secole în această localitate moldovenească. (Comunitatea catolică s-a format din nou abia la începutul secolului al xix-lea și apoi și-a construit o biserică nouă.)

În cartea profesorului Carol Iancu sunt amintite 4000 de nume de evrei care în decursul câtorva secole au făcut parte din comunitatea din Hârlău. Este puțin? Putem aprecia și așa, dacă ne gândim la numărul total al evreilor care au trăit în această localitate timp de secole. Este mult? Cu siguranță, dacă le comparăm cu cele cinci nume cunoscute ale membrilor comunității catolice existente înainte de veacul al xvii-lea.

Evreii apar în Hârlău la cumpăna dintre secolele al xv-lea și al xvi-lea. Sunt mărturii care atestă prezența lor în această localitate încă din timpul lui Ștefan cel Mare. Am amintit mai înainte medicul evreu Șmil, ce-l îngrijea și pe marele voievod.

Din anul 1742 avem izvoare scrise care atestă existența unei comunități stabile de evrei în oraș. De exemplu, într-un memoriu adresat domnitorului, evreii hârlăuani s-au plâns că starostele lor nu aplica regulamentul comunității lor.

Evreii din Hârlău erau negustori și meșteșugari care au contribuit la dezvoltarea localității și care au servit cu produse comunitățile rurale din zonă. Au jucat un rol important și în industrializarea țării. De exemplu, în 1768 domnitorul Ion Calimachi a oferit facilități fiscale unui evreu din localitate pentru a ridica o fabrică de sticlă și una de hârtie. Este vorba despre prima manufactură de sticlă din Moldova. Tot evreii au întemeiat și prima farmacie din localitate.

Paralel cu evoluția economică a localității, a sporit și comunitatea evreiască. În 1860, Hârlăul avea 3476 locuitori dintre care 1369, adică 39,38%, erau evrei. În anul 1899, numărul lor a crescut la 2718. Era apogeul acestei comunități: în acel moment

→

reprezentau 59% din populația orașului. După un deceniu, în 1910, recensămintele consemnau doar 2032 de evrei. S-a întâmplat că în doar câțiva ani aproximativ 25% dintre evreii hârlăuani au părăsit localitatea, mulți plecând nu doar din orașul lor, ci și din România. Destrămarea comunității a fost definitivată după al Doilea Război Mondial, astfel că în 1977 în localitate mai erau doar 260 de evrei și până în 1984 numărul lor a scăzut la 50 de suflete. După 1990, procesul a continuat și în anul 2010 din prospera și numeroasa comunitate a rămas doar o obște de 16 persoane, subordonată comunității evreiești din Iași. Iar mica obște – aflăm din cartea profesorului Carol Iancu – are ca obiectiv principal salvarea Sinagogii Mari...

Meritul profesorului Carol Iancu este acela că a adunat într-un volum științific documente, mărturii și amintiri despre comunitatea evreiască de la Hârlău. A scris despre viața religioasă și culturală a comunității, despre școala israelită locală, despre mișcarea sionistă și tragedia Șoahului, despre exodul membrilor comunității în timpul secolului al XX-lea. Totul este fundamentat pe o vastă documentație, adunată nu din arhive locale, căci acestea s-au distrus în ultimul an al războiului, ci din alte arhive din România și din străinătate: Israel, Franța, Statele Unite. Și pe numeroase mărturii ale evreilor originari din Hârlău și răspândiți peste tot în lume. În volumul *Evreii din Hârlău*, Carol Iancu a creat un adevărat memorial al comunității evreiești locale, publicând cele aproximativ 4000 de nume care ar fi fost uitate pe vecie dacă nu apărea cartea. Din păcate, nu se nasc personalități de talia și preocuparea Domniei Sale în fiecare comunitate, și astfel cele mai multe mărturii ale trecutului rămân necunoscute și uitate. Carol Iancu ne aduce în minte bătrânul medic din romanul lui Adolf Meschendörfer: și el a adunat mărturii despre cei dispăruți. A scris istoria unei comunități. Cum a fost odată...

PAVEL DAN în ediție critică

Amalia Lumei

PAVEL DAN ESTE, s-a spus, prozatorul transilvan prin excelență. Destinul lui a fost să moară în plină tinerețe creatoare, dar a lăsat în urmă o operă mai bogată decât s-a crezut inițial. Tocmai aceasta este surpriza pe care o aduce ediția critică

a lui Aurel Podaru – însoțită de un studiu introductiv de Andrei Moldovan –, în trei volume. Sub titlul de *Cpere* (Cluj-Napoca: Ed. Eikon, 2013), sunt reunite nuvelele publicate în volum (vol. I), altele, din periodice sau neîncheiate (vol. II), și jurnalul, corespondența, culegerea de literatură populară și varia (vol. III). În ultimul volum, editorul adaugă și cuvenitele instrumente de lucru, stabilind glosarul, însoțind textele cu note și comentarii și dotând ediția cu necesarii indici. De altfel, addenda, notele și variantele nu lipsesc nici din celelalte două.

Aurel Podaru nu este de formație filologică, astfel încât deprinderea normelor de editare și aplicarea lor la cazul lui Pavel Dan au fost rezultatul unui travaliu pasionat, asistat de criticul Andrei Moldovan. Pe de altă parte, inițiativa editării integrale a textelor editate și inedite s-a născut și a fost dusă la împlinire nu într-un centru universitar, ci în orașul Beclean-pe-Someș, în proximitatea efervescentului Cenaclu *Saeculum*, mutat cu timp în urmă aici din Dej, unde luase odinioară ființă. Printre atâtea degradări ale exercițiului cultural datorate amatorismului, ediția Podaru-Moldovan face cinste autorului ales și aduce un consistent omagiu implicit artei lui Pavel Dan. Efortul acesta este cu atât mai laudabil, cu cât editurile specializate în editarea critică a clasicii literaturii române au încetat să mai fie o prezență în viața culturală actuală odată cu dispariția, cu câțiva ani în urmă, a Editurii Minerva. Se poate isca întrebarea cu privire la feroarea născută pe malurile Someșului, în Beclean, pe seama autorului editat. Dincolo de admirația pentru scrisul său, fapt este că editorul Aurel Podaru are rădăcinile în satul de baștină al prozatorului și este chiar rudă cu acesta. De altfel, cu câțiva ani în urmă, el a editat pentru întâia oară folclorul cules de Pavel Dan, restituind încă o pagină din activitatea acestuia, dar îmbogățind, totodată, patrimoniul arhivis-

tic referitor la cultura tradițională cu piese adunate în prima parte a secolului al XX-lea de tânărul Pavel Dan din comunitatea rurală căreia îi aparținea.

Pentru publicarea la un standard înalt de calitate, alegerea Editurii Eikon s-a dovedit nimerită. Totuși, fără ajutorul logistic al Consiliului Județean Bistrița-Năsăud proiectul ar fi trebuit să fie amânat.

De acum, opera lui Pavel Dan își așteaptă noii exegeți. Neocolită de comentarea critică nici până acum – memorabile fiind, în acest sens, editarea criticului Cornel Regman a unora dintre texte, punerea în valoare a unor manuscrise de către Nicolae Florescu și, desigur, monografia lui Ion Vlad –, moștenirea prozatorului stă de acum, în toată întinderea ei, la dispoziția celor pasionați de scrisul beletristic românesc interbelic.

Din rândul prozei transilvănenilor au mai beneficiat, deocamdată, de ediții ample, uneori exhaustive, Ioan Slavici, Liviu Rebreanu și Ion Agârbiceanu. Cu Pavel Dan se completează șirul vârfurilor noastre literare din provincia vestică, active înainte celui de-al Doilea Război Mondial. Spre deosebire de confrății deja pomeniți, Pavel Dan nu a apucat să scrie roman. Prozele lui sunt scurte, deși vigoarea și densitatea lor tensională anunțau posibilități exersabile și pe spații ample. Șansa de a putea parcurge nu doar prozele șlefuite și aduse la stadiul publicării de către conștiința artistică a autorului, ci și pe acelea din atelier, neîncheiate ori rămase la stadiul de simple eboșe, permite reconstituirea mijloacelor unui talent febril, cu planuri ample, tenace, care nu a făcut rabat de la chemarea lui artistică nici în fața sărăciei lucii, nici a bolii.

Evenimentul apariției pe piața de carte românească a *Cperelor* lui Pavel Dan asigură acestui tezaur în proză șansa unei receptări de către noi generații de cititori și critici, completând imaginea unei efervescente creatoare care și-a găsit impulsul și în emulația de după Unirea românească din 1 decembrie 1918, când școlile de rang universitar începeau să se deschidă și pentru tinerii proveniți din areale sătești paupere.

Rămâne, la urmă, o nedumerire: de ce *Cpere*, și nu *Cpere complete*? Răspunsul îl dă Andrei Moldovan în finalul studiului său însoțitor: „în cele trei volume s-a inclus tot ce se putea include în acest moment, la 75 de ani de la moartea scriitorului, iar dacă anii ce vin vor aduce lucruri noi, cum nu mă îndoiesc că se va întâmpla [subl. A. L.], va rămâne măcar o ediție de referință”.

Cărți primite la redacție

• Vasile Igna, *Locuri pustii*, București: Cartea Românească, 2013.

• Mihai Zamfir, *Plecând de la cărți: Jurnal indirect III*, București: Spandugino, 2013.

• Vasile Dan, *Critica de serviciu*, Arad: Mirador, 2013.

• *Viața literară la Cluj*: Evocări, medalioane, amintiri, cronologie, volum alcătuit de Irina Petraș Cluj-Napoca: Eikon, 2013.

L *BIBLIOTECI* * * * * **ÎN** *AER* **LIB** **ER**

Poeme de MOËZ MAJED

Raoued

La Raoued, în octombrie,
Când se ridică vântul,
Vine melancolia.

De câte ori încă
Mă voi mai scâlta
La Raoued?

De câte ori încă
Prima aversă de toamnă?

Cafenea de seară

Aici, la piciorul puternicului ficus
Respiră o umbră eternă
Și vântul...
Cel mai sălbatic dintre amanți.

Și zece mii de vrăbii
Ridică pe șosea
Stofele serii.

Tulburare

Ea trece semeț
Prin dorință...
Și pofta.

Oare vanitatea
O face atât de frumoasă?

• Patricia Nikols, *Nud*

Anonimă,
Dispari în nodurile obscure
Ale străduțelor antice.

Voi lansa pe urma ta
Haita vânătoare a dorinței mele
nemișcate.

Malurile lacului

În înaltul muntelui,
Un zeu bicorn,
Abandonat... Uitat.

Oare nu se îmbrățișează niciodată
Îndrăgostiții de pe malul Lacului?

Nostalgie

La Kram,
O smochină face un pelerinaj
Pe pământul strămoșilor săi.

Și la intrarea în port
Pentru peștele cu ochi înspăimântați
Cât e de calmă piața
La ora vânzării!

Veșnicie

La umbra lămâiului
Se pune o masă
La întoarcerea de la plajă.

La
Limonada
Cu savoare de vanilie
A copilăriei.

Cum pot oare să moară
Cei care adorm în fiecare seară
Sub iasomie la Sidi Bou?

În Medina

Smochinele de Barbaria
Se vând câte patru
Dar se mănâncă de poftă.

Și, mai departe,

Cinci mii de oameni

Aliniați în curte.
Totuși, niciun zgomot.

Cineva a văzut vreodată o furtună
Pe deasupra inimilor noastre?

Intrarea în port

Îmi amintesc
De o lumină de vară pe pleoapele mele
Și de un soare în declin.

Eu, călător așezat
Pe antebrațul tatălui meu.

Rumoarea valurilor venindu-mi la
ureche din spate.

Cât de scump aș plăti
Pentru a-l revedea pe tata așezat la
masă la cafeneaua Lido!

Decembrie

E oare cu adevărat mort
Cel care e îngropat
Sub o ploaie de toamnă?

Cel mai mare orgoliu al meu?
Acela de a avea încă curajul de a
plânge.

Traducere din limba franceză de
LETIȚIA ILEA

Revista APOSTROF se poate cumpăra în următoarele puncte de difuzare:

Librăriile HUMANITAS

- BUCUREȘTI, Librăria Humanitas Kretzulescu, Calea Victoriei, nr. 45.
- CLUJ-NAPOCA, Librăria Humanitas, str. Universității, nr. 4.
- IAȘI, Librăria Humanitas 1, Piața Unirii, nr. 6.
- ORADEA, Librăria Humanitas „Mircea Eliade“, bd. Republicii, nr. 5.
- SIBIU, Librăria Humanitas, str. Nicolae Bălcescu, nr. 16.
- TIMIȘOARA, Librăria Humanitas „Emil Cioran“, str. Florimund Mercy, nr. 1.

Rețeaua STANDARD PRESS DISTRIBUTION din Cluj

- str. Regele Ferdinand (lângă magazinul Central).
- Calea Moșilor (vizavi de Primărie).
- Piața Unirii, nr. 17 (lângă Diesel).

- Piața Unirii, nr. 1 (lângă Continental).
- str. Napoca, nr. 19.
- Piața Grigorescu (lângă magazinul Profi).
- Piața Mărăști (stația de autobuz).
- str. Fabricii, nr. 1.
- str. Memorandumului, nr. 12.
- str. Plopilor (lângă Hotelul „Babeș-Bolyai“).
- str. Republicii, nr. 109 (Sigma Shopping Center).

Librăria de Artă GAUDEAMUS

Cluj-Napoca, str. Iuliu Maniu, nr. 3.

Librăria MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE
SC Orfeu Ed SRL, București, bd. Dacia, nr. 12.

Circulara Uniunii Scriitorilor din România

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

Comitetul Director
al Uniunii Scriitorilor
5 iunie 2003

Către cititorii revistei *Apostrof*

Vă puteți abona la revista *Apostrof* direct la redacție. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin:

1. mandat poștal, pe adresa:
Torockay-Lukács Iosif
Fundatia Culturală Apostrof
Cluj-Napoca, CP 1095, OP 1 Cluj, cod poștal 400750.

2. virament bancar, pe adresa:
Fundatia Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907
Cont bancar: RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
Deschis la BRD-Groupe Société Générale, Sucursala Cluj.

Prețul abonamentului, pentru persoane fizice și biblioteci din România, este de:

- 15 lei pentru 3 luni,
- 30 lei pentru 6 luni,
- 60 lei pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele poștale de expediere.

Prețul abonamentului pentru cititorii din străinătate este de:

- 12 euro sau 15 USD pentru 3 luni,
- 24 euro sau 30 USD pentru 6 luni,
- 48 euro sau 60 USD pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele poștale de expediere par avion.

Datele necesare pentru viramentul acestui abonament:

Fundatia Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907
Conturi bancare:
RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
RO73BRDE130SV06534401300 (euro)
RO58BRDE130SV06674381300 (USD),
deschise la BRD-Groupe Société Générale, Sucursala Cluj, bd. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83,
SWIFT: BRDEROBU

Cuprins

• CAFÉ APOSTROF

In memoriam Nicolae Motoc, Ștefan Iureș,
Ion Chiriac, Petru Ursache 2

• EDITORIAL

Învățămîntul nostru Marta Petreu 3

• CONVERSAȚII CU...

Jean-Louis Courriol 4
(interviu realizat de Marta Petreu)

• CRONICA LITERARĂ

Seninele voci ale mîniei Irina Petraș 6

• VERTICAL

Chef de Lucru Ovidiu Pecican 8

• POEME

Cămășile; Muzeu; O albină; Moment;
Deltă; Pace Ion Pop 9

Absență; Aproape noiembrie; Dali;
Muzica; Scafandru Vera Medrea 11

demonic city; 1001 de nopți în Berceni;
în plină zi/în plină stradă; *** Victor Perpelea 21

• ÎN MEMORIAM

Petru Poantă Marta Petreu 10

Alexandru Vlad 10

• DOSAR: MIRCEA ZACIU

La 27 august 2013, Mircea Zăciu
ar fi împlinit 85 de ani! Ilie Rad 14

• CU OCHIUL LIBER

Golul dintre paralele Gelu Ionescu 12

O profeție „monstruoasă“ Farkas Jenő 13

Romanul căutării Florin Eduard 20

Spre o istorie politică a cărții sub comunism Cristian Vasile 23

Vladimir Streinu, analist politic Al. Săndulescu 24

„Preotesele viitorului“ Irina Georgescu 25

Caligrafii caragaliene Iulian Boldea 25

Negația care vorbește Mircea Muthu 26

A fost odată o comunitate Lukács József 27

Pavel Dan în ediție critică Amalia Lumei 28

• MICROLECTURI

„Complicele“ meu din Pitar Moș Ion Bogdan Lefter 22

• BIBLIOTECI ÎN AER LIBER

Raoued; Cafenea de seară; Tulburare;
Malurile lacului; Nostalgie; Veșnicie;
În Medina; Intrarea în port; Decembrie Moéz Majed 9
(traducere de Letiția Ilea)

Editura Biblioteca Apostrof vă oferă următoarele cărți:

- **Mihail Sebastian, Dilemele identității**
ediție îngrijită de LEON VOLOVICI, 2009, 300 p. 25 lei
- Colecția „Filosofie modernă”**
- Friedrich Nietzsche, **Antichristul**
traducere de VASILE MUSCĂ, 2003, 128 p. 10 lei
- Colecția „Filosofie extrem-contemporană”**
- JOSEPH RATZINGER, **Europa în criza culturilor**, traducere de DELIA MARGA, prefață de ANDREI MARGA, 2008, 92 p. 15 lei
- Colecția „Filosofie medievală”**
- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității**
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN, 1998, 162 p. 15 lei
- Colecția „Filosofia religiei”**
- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului**
traducere de JANINA IANOȘI, 1997, 216 p. 4 lei
- Colecția „Filosofie românească”**
- VASILE MUSCĂ, **Spusul și de nespusul**, 2003, 146 p. 10 lei
- D. D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului**
traducere de DUMITRU ȚEPENEAG, ediție și postfață de MARTA PETREU, 1999, 138 p. 15 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**
ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU, 2000, 132 p. 15 lei
- LAURA PAMFIL, **Noica necunoscut**, 2007, 288 p. 20 lei
- Colecția „Ianus”**
- OVIDIU PECICAN, **Trasee culturale Nord-Sud**, 2006, 228 p. 15 lei
- CĂLIN TEUȚIȘAN, **Textul în oglindă: Reflexii ale imaginarului eminescian**, 2003, 162 p. 15 lei
- PETRU POANTĂ, **Efectul „Echinox” sau despre echilibru**, 2003, 176 p. 10 lei
- DORU BLAGA, **Tatăl meu, Lucian Blaga**, 2004, 380 p. 20 lei
- GEORGE BANU, **Uitarea**, 2003, 80 p. 15 lei
- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 15 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 15 lei
- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte**
roman, traducere de IRINA PETRAȘ, 2001, 132 p. 15 lei
- SANDA CORDOȘ, **Literatura între revoluție și reacțiune**, ediția a II-a, adăugită, 2002, 284 p. 15 lei
- LEV TOLSTOI, **Moartea lui Ivan Ilici**
traducere de JANINA IANOȘI, prefață de ION VARTIC, 2003, 96 p. 15 lei
- GEORGETA HORODINĂ, **Duminică seara**, 2006, 231 p. 20 lei
- ALEXANDRU VONA, **Să mai fiu o dată îndrăgostit**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2005, 188 p. 20 lei
- ȘTEFAN BORBÉLY, **Despre Thomas Mann și alte eseuri**, 2005, 172 p. 20 lei
- MARTA PETREU, **Conversații cu...**, vol. II, 2006, 132 p. 20 lei
- RUXANDRA CĂSĂREANU, MARTA PETREU, CORIN BRAGA, VIRGIL MIHAIU, OVIDIU PECICAN, ION VARTIC, **Sadovaia 302 bis**, 2006, 204 p. 20 lei
- EUGEN PAVEL, **Între filologie și bibliofilie**, 2007, 170 p. 20 lei
- IRINA PETRAȘ, **Teoria literaturii: Dicționar-antologie**, 2002, 288 p. 20 lei
- ȘTEFAN BORBÉLY, **Proza fantastică a lui Mircea Eliade**, 2003, 224 p. 20 lei
- **Scritorul și trupul său**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 264 p. 15 lei
- **Cele 10 porunci**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 276 p. 15 lei
- NICOLAE BĂRNA, **Dumitru Țepeneag**, 2007, 304 p. 7 lei
- Colecția „Scrinul negru”**
- ZAHARIA BOILĂ, **Amintiri și considerații asupra mișcării legionare**
prefață de LIVIA TITIENI BOILĂ, ediție îngrijită de MARTA PETREU și ANA CORNEA, notă asupra ediției de MARTA PETREU, 2002, 160 p. 10 lei
- ZAHARIA BOILĂ, **Memorii**, 2003, 256 p. 12 lei
- **Procesul „tovarășului Camil”**, ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU, 1998, 96 p. 15 lei
- I. D. SIRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 15 lei
- LUDOVICA REBREANU, **Adio pînă la a doua Venire. Epistolar matern**, ediție îngrijită, prefață și note de LMIU MALIȚA, 1998, 288 p. 15 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru). Aforisme**, prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU, 1999, 96 p. 15 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești. Șotroane**
(în colaborare cu Editura Dacia), 2001, 144 p. 10 lei
- ALEXANDRU VONA, **Esmeralda**, fișă de dicționar de FLORIN MANOLESCU, desene de GABRIELA MELINESCU, 2003, 112 p. 10 lei
- KONSTANTINOS ARVANITIS, **Jurnal (1893-1899)**, traducere din neogreacă de CLAUDIU TURCITU, cuvînt-înainte de MARTA PETREU, epilog de NICOLAE MĂRGINEANU (în colaborare cu Editura Polirom), 2009, 83 p. + ilustrații 15 lei
- Colecția „Istoria filosofiei”**
- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, **F. W. Nietzsche: Viața și filosofia sa**, 2003, 128 p. 10 lei
- Colecția „Poeme”**
- TRISTAN JANCO, **Memoriile Șoahului**, 2006, 84 p. 15 lei
- Cărți în coeditare cu Ed. Polirom (le puteți comanda la www.polirom.ro):**
- ION VARTIC, **Bulgakov și secretul lui Koroviev: Interpretare figurală la Maestrul și Margareta**, ed. a II-a, adăugită, 2006, 160 p. 17,95 lei
- MATEI CĂLINESCU, **Mateiu I. Caragiale: recitiri**, ed. a II-a, 2007, 168 p. 19,95 lei
- ION VIANU, **Blestem și Binecuvântare**, 2007, 182 p. 19,95 lei
- ION VIANU, **Investigații mateine**, 2008, 112 p. 19,50 lei
- MARTA PETREU, **Despre bolile filosofilor. Cioran**, 2008, 128 p. 19,90 lei

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

LUKÁCS JÓZSEF
VIRGIL LEON
AMALIA LUMEI
IRINA PETRAȘ
Tehnoredactare:
CZÉGEY ERIKA

Vignetele revistei reprezintă
variațiuni grafice de Mihai Barbu
după desene de Franz Kafka.

ANA POP
(contabilitate)

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
- Fundația Culturală Apostrof

PROIECT SPRIJINIT DE:

MINISTERUL
CULTURII

PRIMĂRIA ȘI
CONSILIUL LOCAL
CLUJ-NAPOCA

ADRESA REDACȚIEI:

Cluj-Napoca
Str. I. C. Brătianu, nr. 22,
cod 400079
Tel., fax: 0264/432.444
e-mail: apostrof@revista-apostrof.ro
www.revista-apostrof.ro

Pentru corespondență:
Revista Apostrof, cp 1095, op 1,
Cluj-Napoca, 400750

Manuscrisele primite la redacție
nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la
OSIM cu nr. 45630/22.05.1996.

Revista APOSTROF este membră a
Asociației Revistelor,
Imprimeriilor și Editorilor
Literare (ARIEL), asociație cu
statut juridic, recunoscută
de Ministerul Culturii.

Tiparul:
Centrul de Presă Reformat

Puteți comanda orice carte la adresa: 400079, Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22, tel. 0264/432.444 sau prin www.revista-apostrof.ro